

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΧΙΣΗ: ΑΝΑΜΟΧΛΕΥΣΗ
ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΡΩΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΔΙΚΑΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ
ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ**

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΝΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

ΣΕΛΙΔΑ ΣΚΟΠΙΜΑ ΚΕΝΗ

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ, ΤΕΧΝΩΝ ΚΑΙ
ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗ ΚΑΙ ΑΠΟΣΧΙΣΗ: ΑΝΑΜΟΧΛΕΥΣΗ
ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΟΡΩΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ
ΔΙΚΑΙΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ
ΤΩΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ ΤΗΣ
ΟΥΚΡΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΚΥΠΡΟΥ**

**Διατριβή η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση εξ
αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στις
Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια
στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις**

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΤΖΙΟΝΗΣ

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2023

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Δημήτρης Τζιονής, 2023

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της διατριβής από το Πανεπιστημίου Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
Περίγραμμα.....	1
Κύριο ερευνητικό ερώτημα και επιμέρους ερωτήματα.....	2
Μεθοδολογία έρευνας	4
Δομή διατριβής.....	4
Βιβλιογραφική ανασκόπηση	6
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ.....	9
1.1 Ιστορική εξέλιξη και καθιέρωση της αυτοδιάθεσης ως νομικής αρχής	9
1.2 Η εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην αποαποικιοποίηση.....	12
1.3 Η αρχή της αυτοδιάθεσης στη μετα-αποικιακή εποχή	14
1.4 Διάκριση ανάμεσα σε εξωτερική και εσωτερική αυτοδιάθεση.....	18
1.5 Φορείς του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση.....	19
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΣΧΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ	22
2.1 Ο εννοιολογικός προσδιορισμός και η φύση της απόσχισης.....	22
2.2 Η απόσχιση ως αποτέλεσμα έκφρασης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης .	24
2.3 Η θεωρία της θεραπευτικής απόσχισης	27
2.4 Η επικράτηση μιας νέας πραγματικότητας και το στοιχείο της αποτελεσματικότητας	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΠΟΣΧΙΣΗΣ.....	32
3.1 Η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας	32
3.2 Η αρχή της απαγόρευσης απειλής ή χρήσης βίας	35
3.3 Η αρχή της μη επέμβασης.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΠΟΣΧΙΣΗΣ	41
4.1 Η περίπτωση της Κριμαίας	41
4.1.1 Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο.....	41
4.1.2 Η εξελικτική πορεία της προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία.	43
4.1.3 Η ρωσική επιχειρηματολογία	45

4.1.4	Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας	48
4.1.5	Συμπεράσματα	49
4.2	Η περίπτωση των Ντονέτσκ και Λουγκάνσκ	50
4.2.1	Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο	50
4.2.2	Η ρωσική επιχειρηματολογία	52
4.2.3	Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας	54
4.2.4	Συμπεράσματα	55
4.3	Η περίπτωση της «Τουρκικής Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου»	55
4.3.1	Σύντομη ιστορική αναδρομή στο Κυπριακό.....	55
4.3.2	Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και το δικοινοτικό κράτος.....	58
4.3.3	Η Συνθήκη Εγγυήσεως και η τουρκική επιχειρηματολογία περί του δικαιώματος μονομερούς ένοπλης επέμβασης.....	60
4.3.4	Η στάση της διεθνούς κοινότητας	61
4.3.5	Συμπεράσματα	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ		65
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		ERROR! BOOKMARK NOT DEFINED.

Πίνακας βραχυγραφιών

Γενική Συνέλευση: (ΓΣ)

Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης: (ΔΔΧ)

Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών: (ΕΣΣΔ)

Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου: (ΕΔΔ)

Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: (ΕΔΔΑ)

Ευρωπαϊκή Ένωση: (ΕΕ)

Ευρωπαϊκή Κοινότητα: (ΕΚ)

Ηνωμένα Έθνη: (ΗΕ)

Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής: (ΗΠΑ)

Κυπριακή Δημοκρατία: (ΚΔ)

Οργανισμός για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη: (ΟΑΣΕ)

Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών: (ΟΗΕ)

Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας: (ΣΟΔΓ)

Συμβούλιο Ασφαλείας: (ΣΑ)

Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου: (ΤΔΒΚ)

NATO: (North Atlantic Treaty Organization)

United Nations: (UN)

Ονοματεπώνυμο Φοιτητή: Δημήτρης Τζιονής

Τίτλος Μεταπτυχιακής Διατριβής: Αυτοδιάθεση και απόσχιση: αναμόχλευση των δύο παραδοσιακών όρων του διεθνούς δικαίου μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των περιπτώσιολογικών μελετών της Ουκρανίας και της Κύπρου.

Η παρούσα Μεταπτυχιακή Διατριβή εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις [ημερομηνία έγκρισης] από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

Εξεταστική Επιτροπή

Πρώτος επιβλέπων (Πανεπιστήμιο Νεάπολις Πάφος): Δρ Πέτρος Λιάκουρας

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

Μέλος Εξεταστικής Επιτροπής:[ονοματεπώνυμο, βαθμίδα, υπογραφή]

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Εγώ, ο Δημήτρης Τζιονής, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «Αυτοδιάθεση και απόσχιση: αναμόχλευση των δύο παραδοσιακών όρων του διεθνούς δικαίου μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των περιπτώσιολογικών μελετών της Ουκρανίας και της Κύπρου», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία στα οποία έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Ευχαριστίες

Θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω τους καθηγητές του μεταπτυχιακού προγράμματος Διεθνείς Σχέσεις, Στρατηγική και Ασφάλεια, της Σχολής Κοινωνικών Επιστημών, Τεχνών και Ανθρωπιστικών Σπουδών, του Πανεπιστημίου Νεάπολης, για την άψογη και εποικοδομητική συνεργασία. Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον επιβλέποντα καθηγητή κ. Πέτρο Λιάκουρα για τις εύστοχες παρατηρήσεις και την πολύτιμη βοήθειά του στη συγγραφή της παρούσας διατριβής.

Αφιέρωση

*Στους υπερασπιστές της ελληνικής γλώσσας και, ιδιαιτέρως, στον πατέρα μου,
Χριστόδουλο Τζιονή.*

«Τὴ γλῶσσα μοῦ ἔδωσαν ἑλληνική·

τὸ σπίτι φτωχικὸ στὶς ἀμμουδιὲς τοῦ Ὀμήρου.

Μονάχη ἔγνοια ἡ γλῶσσα μου στὶς ἀμμουδιὲς τοῦ Ὀμήρου...»

Απόσπασμα από το ποίημα «Τὴ γλῶσσα μου ἔδωσαν ἑλληνική»
(Το Ἄξιον Εἶσι του Οδυσσέα Ελύτη).

Περίληψη στην ελληνική γλώσσα

Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση απαντάται σε πολλές διεθνείς συνθήκες και συμβάσεις, και έχει αποκρυσταλλωθεί σε κανόνα του εθιμικού Διεθνούς Δικαίου, το οποίο δικαίωμα ισχύει και δεσμεύει τα βασικά υποκείμενά του, δηλαδή τα κράτη. Εν ολίγοις, η αυτοδιάθεση υποδηλώνει το θεμελιώδες και αναπαλλοτρίωτο νόμιμο δικαίωμα ενός λαού να αποφασίζει μόνος του για τη μοίρα του μέσα στη διεθνή τάξη. Εντούτοις, τόσο η πρακτική εφαρμογή του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση όσο και η αποτύπωση του εννοιολογικού προσδιορισμού της εξακολουθούν, έως και σήμερα, να συνιστούν επίμαχο ζήτημα και σημαντικό πεδίο αντιπαράθεσης εντός του Διεθνούς Δικαίου αλλά και αντιφατικής πρακτικής εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας. Πέραν τούτου, η άτακτη κατάρρευση της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ένωσης σηματοδότησε, εκτός από το πέρας της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης, μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων συνασπισμών, την έξαρση έντονων αποσχιστικών φαινομένων, που συνετελέσθησαν στις διάφορες περιοχές, όπως του Ναγκόρνο-Καραμπάχ, της Αμπχαζίας, της Νότιας Οσσετίας, της Υπερδνειστερίας, της Κριμαίας, του Λουγκάνσκ και του Ντονέσκ.

Κατόπιν τούτων, αναδεικνύεται η σημασία και η επιτακτική ανάγκη για την αναμόχλευση και την επανεξέταση των δύο προαναφερθέντων όρων του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης, εντός του πλαισίου της παρούσας διατριβής. Επιπλέον, στην εν λόγω διατριβή επιχειρείται αφενός η αποτύπωση της ιστορικής εξέλιξης της αυτοδιάθεσης, των πτυχών και του τρόπου με τον οποίο ερμηνεύτηκε και εφαρμόστηκε από τη διεθνή κοινότητα στο πέρασμα του χρόνου, και αφετέρου μια προσπάθεια προσδιορισμού του φαινομένου της απόσχισης, της αιτιολογίας και της αποτύπωσής της ως αποτέλεσμα της έκφρασης της αρχής της αυτοδιαθέσεως.

Οι αποσχιστικές προσπάθειες που έλαβαν χώραν στο πλαίσιο επίκλησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης εντός των κυρίαρχων κρατών της Ουκρανίας, ήτοι στην Κριμαία, στο Λουγκάνσκ και στο Ντονέσκ, καθώς και της Κύπρου («Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» – «ΤΔΒΚ») αποτελούν εκείνες τις περιπτώσιολογικές μελέτες, μέσω της συγκριτικής ανάλυσης των οποίων η παρούσα διατριβή θα προβεί αφενός στην ανάδειξη των ομοιοτήτων και των διαφορών που παρουσιάζουν μεταξύ τους και αφετέρου στην αποτύπωση της πρακτικής που ακολούθησε η διεθνής κοινότητα σε καθεμία εκ των περιπτώσεων ξεχωριστά και, γενικότερα, της εφαρμογής του Διεθνούς Δικαίου. Τέλος, ως εκ της

προηγούμενης ανάλυσης, η παρούσα διατριβή θα προβεί στην εξαγωγή χρήσιμων συμπερασμάτων, καθώς και στην εκτίμηση της πρακτικής που ενδέχεται να ακολουθήσει η διεθνής κοινότητα αναφορικά με την αντιμετώπιση ανάλογων αποσχιστικών φαινομένων, που ενδέχεται να προκύψουν στο μέλλον.

Λέξεις κλειδιά: «απόσχιση», «αυτοδιάθεση», «Διεθνές Δίκαιο», «Κριμαία», «Κυπριακό», «Λουγκάνσκ», «Ντονέτσκ» και «ρωσο–ουκρανική διένεξη».

Abstract

The right to self-determination is found in many international treaties and conventions and has crystallized into a rule of customary International Law, a right that applies and binds the states, which are the main subjects of International Law. In short, self-determination denotes the fundamental and inalienable legal right of a people to decide for itself its own destiny within the international order. However, both the practical application of the right to self-determination and the recording of its conceptual definition, still to this day, constitute a controversial issue and an important field of confrontation within International Law as well as contradictory practice on the part of the international community. In advance, the collapse of the Soviet Union, in addition to the end of the Cold War as the confrontation between the two warring coalitions, marked also the rise of intense separatist phenomena, which took place in the various regions, such as Nagorno-Karabakh, Abkhazia, South Ossetia, of Transnistria, Crimea, Lugansk and Donetsk.

As a result, the framework of this thesis highlights the importance and imperative need to examine and review the two aforementioned terms of International Law, namely self-determination and secession. In addition, in this thesis, on the one hand, an attempt is made to capture the historical evolution of self-determination, the aspects and the way in which it was interpreted and applied by the international community over time, and on the other hand, an attempt is also made to determine the phenomenon of secession and its etiology also as a result of the expression of the principle of self-determination.

The secessionist attempts that took place in the context of invoking the right to self-determination within the sovereign states of Ukraine, in Crimea, Lugansk and Donetsk, as well as Cyprus, the so called «Turkish Republic of Northern Cyprus», constitute those case studies, through the comparative analysis of which, this thesis, not only highlights the similarities and differences between them, but also describes the practice followed by the international community in each of the cases separately and, more generally, the application of International Law. Finally, based on the previous analysis, this thesis draws useful conclusions, as well as assess the practice that the international community may follow in dealing with similar secessionist phenomena that may arise in the future.

Keywords: "secession", "self-determination", "International Law", "Crimea", "Cyprus problem", "Lugansk", "Donetsk" and "Russian–Ukrainian conflict".

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Περίγραμμα

Ο εν εξελίξει πόλεμος, που μαίνεται στα εδάφη της Ουκρανίας μεταξύ της τελευταίας και της Ρωσίας, δύναται να λεχθεί ότι δεν ήταν αναπόφευκτος, αφού έντονες γεωπολιτικές εξελίξεις λάμβαναν χώραν εδώ και μερικά χρόνια στην ευρύτερη περιοχή, με κυριότερη την προσάρτηση της χερσονήσου της Κριμαίας από τη Ρωσία, το 2014, ως συνέπεια των προσπαθειών απόσχισης της εν λόγω περιοχής από το κράτος της Ουκρανίας. Συν τοις άλλοις, τα αποσχιστικά φαινόμενα που συνετελέσθησαν στις περιοχές του Ναγκόρνο – Καραμπάχ, της Αμπχαζίας, της Νότιας Οσσετίας, της Υπερδνειστερίας, της Κριμαίας, του Λουγκάνσκ και του Ντονέτσκ αφενός αποτελούν συνέπειες της άτακτης κατάρρευσης της πάλαι ποτέ Σοβιετικής Ένωσης, κατάρρευσης η οποία με τη σειρά της σηματοδότησε το πέρας της ψυχροπολεμικής αντιπαράθεσης μεταξύ των δύο αντιμαχόμενων συνασπισμών, και αφετέρου επανέφεραν στο προσκήνιο πολυσυζητημένες και αμφιλεγόμενες έννοιες του Διεθνούς Δικαίου.

Η αυτοδιάθεση των λαών, η απόσχιση, η αναγνώριση, η διαδοχή, η διάλυση, η εδαφική ακεραιότητα, η απαγόρευση της χρήσης ή της απειλής χρήσης βίας κ.ά. ανήκουν στην κατηγορία εκείνων των εννοιών, οι οποίες απασχόλησαν σημαντικά την ακαδημαϊκή κοινότητα και, παρά το γεγονός ότι διακρίνονταν για τον ικανοποιητικό βαθμό αποσαφήνισης, ως απότοκου της διεθνούς πρακτικής κατά τη διάρκεια των πρώτων μεταπολεμικών δεκαετιών, εντούτοις αρκετές από τις εν λόγω έννοιες παρέμειναν εντός της φαιάς ζώνης του Διεθνούς Δικαίου και υπό το καθεστώς επανεξέτασης, σε περίπτωση που οι εν εξελίξει συνθήκες το απαιτούσαν.

Στις εν λόγω έννοιες ή, αλλιώς, όρους του Διεθνούς Δικαίου, συγκαταλέγονται η αυτοδιάθεση και η απόσχιση, οι οποίες διακρίνονται από την απουσία ακριβούς εννοιολογικού προσδιορισμού, ενώ, ταυτοχρόνως, συνιστούν εκ των σημαντικότερων πεδίων αντιπαράθεσεως εντός του Διεθνούς Δικαίου αλλά και αντιφατικής πρακτικής εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας. Ως εκ των ανωτέρω, υπό το πρίσμα των πρόσφατων συγκρούσεων στο έδαφος της ανατολικής Ουκρανίας, στο επίκεντρο των οποίων βρίσκονται οι αποσχισθείσες περιοχές του Λουγκάνσκ και του Ντονέτσκ, καθίσταται επιτακτική αναγκαιότητα η αναμόχλευση και η επανεξέταση των δύο προαναφερθέντων όρων του Διεθνούς Δικαίου στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής.

Επιπλέον, ιδιαιτέρως σημαντική, από κάθε άποψη, καθίσταται η συγκριτική ανάλυση των περιπτωσιολογικών μελετών απόσχισης των προαναφερθεισών περιοχών της ανατολικής Ουκρανίας, καθώς και της χερσονήσου της Κριμαίας, όπως και της Κύπρου, αφού, πέραν πάσης αμφιβολίας, η συγκεκριμένη προσπάθεια, που επιχειρείται στην εν λόγω διατριβή, θα καταδείξει αφενός τις ομοιότητες και τις διαφορές που παρουσιάζουν οι συνιστώσες εκάστης εκ των περιπτώσεων και αφετέρου την πρακτική που ακολούθησε η διεθνής κοινότητα όσον αφορά στις προσπάθειες απόσχισης σε κάθε περίπτωση ξεχωριστά, στο πλαίσιο επίκλησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης των λαών και, γενικότερα, της εφαρμογής του Διεθνούς Δικαίου.

Η σημαντικότητα της παρούσας εργασίας, πέραν των προαναφερθέντων, έγκειται στο γεγονός ότι, μέσω της ανάλυσης και της παράθεσης της πρακτικής της διεθνούς κοινότητας αναφορικά με τις ως άνω περιπτώσεις αιτημάτων απόσχισης στα κράτη της Ουκρανίας και της Κύπρου, θα διαφανεί κατά πόσον η εν λόγω πρακτική ενισχύει ή αποδυναμώνει τις περί του ισχύοντος δικαίου κρατούσες αντιλήψεις παρά τη ρευστότητα που τις διακρίνει και, συγκεκριμένα, όσον αφορά στην αρχή της αυτοδιάθεσης και στην απόσχιση.

Καταληκτικά, η εκπόνηση της παρούσας διατριβής ευελπιστεί να διανοίξει σημαντικές προοπτικές όσον αφορά στην περαιτέρω ενασχόληση των ακαδημαϊκών ερευνών και, κατ' επέκταση, στον εμπλουτισμό της ήδη υπάρχουσας ελληνόγλωσσης βιβλιογραφίας αναφορικά με τους όρους της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης, καθώς και στην κατανόηση, όπως και στην εκτίμηση της πρακτικής που ενδέχεται να ακολουθήσει η διεθνής κοινότητα απέναντι σε ανάλογες μελλοντικές αποσχιστικές δράσεις.

Κύριο ερευνητικό ερώτημα και επιμέρους ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας διατριβής καθίσταται αφενός η αναμόχλευση και αποσαφήνιση δύο παραδοσιακών και συνάμα αμφιλεγόμενων όρων του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι αυτών της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης, καθώς και η παράθεση της διαλεκτικής τους σχέσης, και αφετέρου η συγκριτική ανάλυση των περιπτωσιολογικών μελετών απόσχισης της Ουκρανίας («Δημοκρατία της Κριμαίας» και «Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντονέτσκ και του Λουγκάνσκ») και της Κύπρου («Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου» – «ΤΔΒΚ»), προκειμένου να

γίνει κατανοητή η πρακτική της διεθνούς κοινότητας αναφορικά με τα εν λόγω αποσχιστικά φαινόμενα.

Ως εκ του ανωτέρω εγχειρήματος, δύναται να δοθεί απάντηση στο βασικό ερευνητικό ερώτημα, το οποίο αφορά τόσο στην εξεύρεση ομοιοτήτων και διαφορών που παρουσιάζουν τα αποσχιστικά φαινόμενα, που έλαβαν χώραν στα προαναφερθέντα εδάφη των κυρίαρχων κρατών της Ουκρανίας και της Κύπρου, όσο και στην αποτύπωση της πρακτικής που ακολούθησε, και συνεχίζει να ακολουθεί, η διεθνής κοινότητα αναφορικά με τα εν λόγω αποσχιστικά φαινόμενα, καθώς και στην εκτίμηση της στάσης που ενδέχεται να τηρήσει η τελευταία απέναντι σε ανάλογες μελλοντικές αποσχιστικές δράσεις.

Επιπλέον, μέσα από την προσπάθεια να δοθεί απάντηση στο κύριο ερευνητικό ερώτημα, προκύπτουν επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία συνοψίζονται στα κάτωθι:

α) Ποια είναι η εξέλιξη, το περιεχόμενο, τα όρια και οι διαστάσεις της αρχής της αυτοδιάθεσης και ποια τα υποκείμενα ή, αλλιώς, οι φορείς του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης;

β) Ποιος είναι ο ορισμός και ποιο το ισχύον διεθνές καθεστώς (international normative regime) αναφορικά με τους νομικούς και πολιτικούς κανόνες, που διέπουν την απόσχιση;

γ) Ποιες είναι οι συντρέχουσες προϋποθέσεις, που επιβάλλουν την εφαρμογή της θεραπευτικής ή, αλλιώς, της επανορθωτικής απόσχισης (Remedial Secession);

δ) Ποιες θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου και με ποιο τρόπο επηρεάζουν αρνητικά τις αποσχιστικές προσπάθειες;

ε) Ποιες αντινομίες παρουσιάζει η στάση της Ρωσίας έναντι του Διεθνούς Δικαίου, κυρίως όσον αφορά στις περιπτώσεις απόσχισης και προσάρτησης των περιοχών της Κριμαίας, του Λουγκάνσκ και του Ντονέτσκ;

στ) Ποιες οι αιτιάσεις της Τουρκίας αναφορικά με την εισβολή στην Κύπρο και ποια τα επιχειρήματά της όσον αφορά στο δικαίωμα μονομερούς επεμβάσεως της επί τη βάσει της Συνθήκης Εγγυήσεως;

Μεθοδολογία έρευνας

Στο πλαίσιο εκπόνησης της παρούσας διατριβής έχει υιοθετηθεί η εφαρμογή συγκεκριμένης μεθοδολογίας, μέσω της οποίας η εν λόγω διατριβή θα προβεί στην υλοποίηση του στόχου της και, κατ' επέκταση, θα δώσει απαντήσεις στο κύριο αλλά και στα επιμέρους ερευνητικά ερωτήματα.

Εν πρώτοις, έχει διεξαχθεί εκτενής βιβλιογραφική έρευνα και ανασκόπηση εντός του ευρύτερου πεδίου του Διεθνούς Δικαίου, με στόχο την εξεύρεση και αξιοποίηση αφενός διαθέσιμων σχετικών πρωτογενών πηγών, ήτοι ψηφισμάτων και διακηρύξεων του Συμβουλίου Ασφαλείας (ΣΑ) και της Γενικής Συνέλευσης (ΓΣ) του ΟΗΕ, Διεθνών Συνθηκών, Άρθρων του Καταστατικού Χάρτη του ΟΗΕ και νομολογιών διεθνών δικαιοδοτικών οργάνων, και αφετέρου δευτερογενών πηγών, ήτοι κατάλληλων και επιστημονικά τεκμηριωμένων πονημάτων από την ελληνική και τη διεθνή βιβλιογραφία, σχετικών με τα αντικείμενα με τα οποία καταπιάνεται η εν λόγω διατριβή, όπως επιστημονικών άρθρων και βιβλίων, τα οποία αφορούν και αναλύουν σημαντικές συνιστώσες του Διεθνούς Δικαίου και, ιδιαίτερα, την αρχή της αυτοδιάθεσης και την απόσχιση, καθώς και διακρατικές διενέξεις, όπως και αποσχιστικές δράσεις και, κυρίως, εκείνες που έλαβαν χώραν κατά των κρατών της Ουκρανίας και της Κύπρου. Οι προαναφερθείσες πρωτογενείς και δευτερογενείς πηγές έχουν επιλεγεί μέσα από ένα μεγάλο όγκο δεδομένων και αποτέλεσαν εκείνες τις πηγές, οι οποίες ήταν σε θέση να προσδώσουν μια προστιθέμενη αξία στο σύγγραμμα της διατριβής.

Κατόπιν των ανωτέρω, πραγματοποιήθηκε επεξεργασία, ποιοτική ανάλυση και ερμηνεία των προαναφερθέντων δεδομένων, ήτοι των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών, προκειμένου να καταστεί εφικτή η επίτευξη του στόχου της παρούσας διατριβής. Τέλος, ως εκ της παραπάνω μεθοδολογίας, η παρούσα διατριβή έχει προβεί στην εξαγωγή και καταγραφή εμπειριστατικών συμπερασμάτων, διαμέσου των οποίων δίδονται απαντήσεις στα κύρια και βασικά ερευνητικά ερωτήματα.

Δομή διατριβής

Το κυρίως μέρος της παρούσας διατριβής αποτελείται από πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται αρχικά η ιστορική εξέλιξη και η πορεία της αρχής της αυτοδιάθεσης στη διεθνή πολιτική. Εν συνεχεία, αναλύεται η μεταπολεμική υιοθέτηση της αυτοδιάθεσης στο Χάρτη των ΗΕ, ως θεμελιώδους

νομικής αρχής του διεθνούς συστήματος και η εφαρμογή της τόσο κατά τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης όσο και στο μετα-αποικιακό πλαίσιο. Επιπλέον, στο πρώτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μετεξέλιξη της αρχής της αυτοδιάθεσης και η διάκρισή της ανάμεσα στην εξωτερική και εσωτερική αυτοδιάθεση, καθώς και τα υποκείμενα ή, αλλιώς, οι φορείς του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, μετά από την προσπάθεια που επιχειρείται για τον εννοιολογικό προσδιορισμό του φαινομένου της απόσχισης κατά το Διεθνές Δίκαιο, παρατίθενται οι προβαλλόμενοι λόγοι θεμελίωσης του φαινομένου της απόσχισης με βάση το Διεθνές Δίκαιο, δηλαδή αναλύονται τα νομικά περί απόσχισης επιχειρήματα, με κυριότερο εξ αυτών την αρχή της αυτοδιάθεσης. Επιπρόσθετα, στο εν λόγω κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση της απόσχισης ως μέσου θεραπείας, ήτοι η θεραπευτική ή, αλλιώς, επανορθωτική απόσχιση. Τέλος, στο συγκεκριμένο κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση δημιουργίας μιας νέας πραγματικότητας, απόρροια επιτυχούς έκβασης μιας αποσχιστικής προσπάθειας και, επιπλέον, αναλύεται ο προεξάρχων ρόλος της αποτελεσματικότητας, που δύναται να διακρίνει μία οντότητα.

Το τρίτο κεφάλαιο επικεντρώνεται στην εξέταση της προβληματικής την οποία παρουσιάζει η μονομερής απόσχιση υπό το πρίσμα των θεμελιωδών αρχών του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας, της αρχής της απαγόρευσης απειλής ή χρήσης βίας και της αρχής της μη επέμβασης.

Το τέταρτο κεφάλαιο διαρθρώνεται σε τρία υποκεφάλαια, έκαστο εκ των οποίων καταπιάνεται με την εξέταση και ανάλυση της καθεμιάς εκ των τριών μελετών περίπτωσης, οι οποίες αφορούν στις αποσχιστικές δράσεις που έλαβαν χώραν κατά των κυρίαρχων κρατών της Ουκρανίας και της Κύπρου. Στα υποκεφάλαια αυτά, γίνεται ανάλυση περί του ιστορικού, πολιτικού και νομικού υπόβαθρου των διενέξεων, καθώς και της επιχειρηματολογίας που προβλήθηκε για τη συμβατότητα των δράσεών τους βάσει του Διεθνούς Δικαίου, τόσο από πλευράς Ρωσικής Ομοσπονδίας για την επέμβασή της στην Κριμαία και στις περιοχές του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ, όσο και από πλευράς Τουρκίας για την επέμβασή της στην Κύπρο. Επιπλέον, επιχειρείται μια αξιολόγηση αφενός των ρωσικών επεμβάσεων, καθώς και της αντίστοιχης τουρκικής, αναφορικά με το εάν αυτές δύνανται να θεωρηθούν ως περιπτώσεις παράνομης χρήσης βίας, και αφετέρου της νομιμότητας των αποσχιστικών προσπαθειών που έλαβαν χώραν στα κυρίαρχα

κράτη της Ουκρανίας και της Κύπρου. Τέλος, αποτυπώνεται η συνεπαγόμενη διεθνής αντίδραση εκ των προαναφερθεισών επεμβάσεων.

Μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των ανωτέρω τριών περιπτώσιολογικών μελετών, συνάγονται εντός του πέμπτου κεφαλαίου σημαντικά και χρήσιμα συμπεράσματα όσον αφορά στις ομοιότητες και στις διαφορές που παρουσιάζουν τα προαναφερθέντα αποσχιστικά φαινόμενα, στον τρόπο με τον οποίο βρίσκουν εφαρμογή οι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, καθώς και στην αποτύπωση της πρακτικής που ακολούθησε, και συνεχίζει να ακολουθεί, η διεθνής κοινότητα αναφορικά με τις υπό εξέταση αποσχιστικές διεκδικήσεις.

Βιβλιογραφική ανασκόπηση

Το θέμα της παρούσας διατριβής δύναται να λεχθεί ότι ανήκει στον ευρύτερο χώρο του Δημόσιου Διεθνούς Δικαίου. Αναλυτικότερα, το Διεθνές Δίκαιο αποτελεί το νομικό σύστημα, δηλαδή το σώμα των δεσμευτικών κανόνων και αρχών, το οποίο διέπει τη διεθνή κοινότητα και στοχεύει στην παγκόσμια ειρήνη, την ασφάλεια και τα ανθρώπινα δικαιώματα (Ηρακλείδης, 2015, σ. 130).

Ειδικότερα, όσον αφορά στη διεθνή κοινότητα, δύναται να λεχθεί ότι καλύπτει όλο το φάσμα, όπως τονίζει ο Ε. Ρούκουνας, *«...των σχέσεων, των αντίρροπων τάσεων, των επιδιώξεων, που αναπτύσσουν ανάμεσά τους οι πολιτειακά οργανωμένες μονάδες του σύγχρονου κόσμου, δηλαδή τα κράτη, αλλά και οι διεθνείς οργανισμοί»* (Ρούκουνας, 2021, σ. 4). Ως εκ των ανωτέρω, γίνεται αντιληπτό ότι οι κανόνες του Διεθνούς Δικαίου στοχεύουν στη ρύθμιση της συμπεριφοράς των κρατών και όχι των ατόμων, αφού τα πρώτα είναι εκείνα που διαδραματίζουν το ρόλο των κύριων δρώντων της διεθνούς σκηνής (Cassese, 2012, σ. 11). Το Διεθνές Δίκαιο παρουσιάζει, τα τελευταία χρόνια, εντυπωσιακή εξέλιξη, η οποία εμπεριέχει συνεχή εσωτερική αναπροσαρμογή αλλά και αρκετές αμφισβητήσεις, κάτι που επιβάλλει τη συστηματική έρευνα. Κατόπιν τούτου, και ένεκα της επιδιωκόμενης δομής της υπό εκπόνηση διατριβής, κρίθηκε ως πρακτικότερος ο διαχωρισμός των πρωτογενών και δευτερογενών πηγών της διεθνούς και ελληνικής βιβλιογραφίας σε τρεις αλληλένδετες κατηγορίες.

Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι πηγές εκείνες που προσδιορίζουν το γενικό πλαίσιο κατανόησης του ρόλου και της σημασίας του Διεθνούς Δικαίου, καθώς και του περιεχομένου των εννοιών, των αρχών και των κανόνων που επιβάλλεται να μελετηθούν για να γίνει αντιληπτό το σύγχρονο γίνεσθαι στις

διεθνείς υποθέσεις, όπως και το θεωρητικό υπόβαθρο των διεθνών διευθετήσεων, οι οποίες αφορούν τόσο στις μελέτες περιπτώσεων, που αναλύονται συγκριτικά στην παρούσα διατριβή, όσο και στις εθνοτικές εδαφικές διενέξεις γενικότερα¹.

Αδιαμφισβήτητα, η υιοθέτηση του Χάρτη του ΟΗΕ, το 1945, επέφερε μια άκρως σημαντική αλλαγή, αφού οι συντάκτες του διατύπωσαν, στο άρθρο 2, ένα σύνολο θεμελιωδών αρχών, με τις οποίες όφειλαν να συμμορφώνονται όλα τα κράτη του ΟΗΕ (ΟΗΕ, 1945). Μία εξ αυτών ήταν και η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών. Το ψήφισμα 1514/1960 της ΓΣ των ΗΕ σηματοδότησε την εφαρμογή της εν λόγω αρχής, η οποία σήμανε το τέλος της αποικιοκρατίας. Εν συνεχεία, το περίφημο ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ «...οριοθετούσε τη δυναμική εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στο μετα-αποικιακό πλαίσιο» (Higgins, 1995, p. 118). Παρά το γεγονός ότι το συγκεκριμένο ψήφισμα επιβεβαίωνε την κυριαρχία κάθε νεοσύστατου κράτους, διαφάνηκε η ανάγκη εφαρμογής ορίων ως προς την άσκηση της εδαφικής ακεραιότητας, αφού η τελευταία δεν μπορούσε να αποτελεί άλλοθι για τη στέρηση της αναπαλλοτρίωτης εσωτερικής αυτοδιάθεσης της οιασδήποτε εθνικής ομάδας πληθυσμού, άποψη την οποία ενστερνίζεται μία μερίδα διεθνολόγων, προσκείμενη στα ανθρώπινα δικαιώματα, ως πυλώνα του Διεθνούς Δικαίου, η οποία θεωρεί την εν λόγω στάθμη ως το κριτήριο για την απόσχιση.

Τα προαναφερθέντα μαρτυρούν τους λόγους για τους οποίους οι έννοιες της αυτοδιάθεσης και της απόσχισης αφενός συνιστούν ένα εκ των σημαντικότερων πεδίων αντιπαράθεσως εντός του Διεθνούς Δικαίου αλλά και αντιφατικής πρακτικής εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας και αφετέρου βοούν για την ανάγκη αναμόχλευσης, αναδίφησης και αποσαφήνισής τους, εγχείρημα το οποίο πραγματοποιείται στην παρούσα διατριβή.

Στη δεύτερη κατηγορία, κατατάσσεται η βιβλιογραφία που αφορά στην πρόσφατη ρωσο-ουκρανική διένεξη, καθώς και στα αποσχιστικά φαινόμενα που έλαβαν χώραν στο έδαφος της Ουκρανίας, ήτοι στις περιοχές της Κριμαίας, του

¹ Κοινό σημείο αναφοράς όσον αφορά στις πηγές του Διεθνούς Δικαίου καθίσταται, έως σήμερα, το άρθρο 38(1)¹ του ισχύοντος Καταστατικού του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης (ΔΔΧ) (Ρούκουνας, 2021, σ. 52). Το άρθρο 38 του Καταστατικού του ΔΔΧ αναφέρει: «...Το Δικαστήριο, που έργο του έχει να εκδικάζει, σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο, τις υποθέσεις που υποβάλλονται σε αυτό θα εφαρμόζει: α) τις διεθνείς συμβάσεις, γενικές ή ειδικές, που θέτουν κανόνες οι οποίοι αναγνωρίζονται ρητά από τα αντίδικα κράτη, β) το Διεθνές εθιμικό Δίκαιο, ως απόδειξη γενικής πρακτικής που γίνεται δεκτή ως κανόνας δικαίου, γ) τις γενικές αρχές του δικαίου που αναγνωρίζονται από τα πολιτισμένα έθνη, δ) με την επιφύλαξη όσων προβλέπουν οι διατάξεις του άρθρου 59, τις δικαστικές αποφάσεις και τα διδάγματα των πιο αναγνωρισμένων δημοσιολόγων των διάφορων εθνών, ως βοηθητικά μέσα για τον καθορισμό των κανόνων δικαίου» (ΟΗΕ, 1945).

Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ, τα οποία φαινόμενα, αναντίρρητα, εμπλέκουν το Διεθνές Δίκαιο και, ως εκ τούτου, επιβάλλεται να εξεταστούν και να αποσαφηνιστούν.

Στην τρίτη κατηγορία βιβλιογραφικών πηγών, αντιστοίχως, περιλαμβάνονται οι πηγές εκείνες, οι οποίες αφορούν στο κυπριακό πρόβλημα, καθώς και στις ειδικότερες πτυχές του ζητήματος που σχετίζονται με το Διεθνές Δίκαιο.

Ως εκ της παραπάνω βιβλιογραφικής ανασκόπησης, η παρούσα διατριβή θα προβεί στη συνδυαστική εξέταση των σχετικών βιβλιογραφικών πηγών, με απώτερο σκοπό τη συγκριτική ανάλυση των περιπτώσιολογικών μελετών της Ουκρανίας και της Κύπρου, έτσι που να δοθεί απάντηση στο κύριο αλλά και στα επί μέρους ερευνητικά ερωτήματα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΥΤΟΔΙΑΘΕΣΗΣ ΣΤΗ ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

1.1 Ιστορική εξέλιξη και καθιέρωση της αυτοδιάθεσης ως νομικής αρχής

Η υιοθέτηση του Χάρτη του ΟΗΕ², το 1945, επέφερε μια άκρως σημαντική αλλαγή, αφού οι συντάκτες του διατύπωσαν, στο άρθρο 2, ένα σύνολο θεμελιωδών αρχών, με τις οποίες όφειλαν να συμμορφώνονται όλα τα κράτη του ΟΗΕ (Cassese, 2012, σ. 64). Μία εξ αυτών ήταν η αρχή της αυτοδιάθεσης των λαών, η οποία, έως και σήμερα, αποτελεί μία εκ των πλέον αμφιλεγόμενων εννοιών του Διεθνούς Δικαίου, κυρίως όσον αφορά στη σημασία και στα όριά της, και τούτο, διότι έχει άμεση επίδραση, όπως ισχυρίζεται ο A. Cassese, «...τόσο στην εσωτερική δομή όσο και στη νομιμοποίηση των υποκειμένων σε διεθνές επίπεδο». (Cassese, 2012, σ. 80).

Πρόγονο της αρχής της αυτοδιάθεσης αποτέλεσε η αρχή των εθνότητων³, η οποία διακηρύχθηκε κατά το 19^ο αιώνα, ή και αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης, όπως μετονομάστηκε υστερότερα, κατά τις αρχές του 20^{ού} αιώνα. Επί της ουσίας, η αρχή υποδήλωνε το δικαίωμα των διηρημένων εθνών για ένωση, των ακρωτηριασμένων εθνών για επέκταση και των αλύτρωτων εθνών για ανεξαρτησία. Εντούτοις, η αρχή των εθνότητων δεν κατέστη ικανή να επικρατήσει παρά την ευρεία αποδοχή⁴ της στο χώρο του Διεθνούς Δικαίου, στις αρχές του 20^{ού} αιώνα.

Η 18^η Ιανουαρίου 1918 αποτέλεσε κομβικό σημείο για την αρχή της εθνικής αυτοδιάθεσης, αφού ο πρόεδρος των ΗΠΑ Woodrow Wilson, λίγο πριν από το πέρας του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου, στο περίφημο «Διάγγελμα των 14 σημείων» είχε σταθεί ιδιαιτέρως στην εν λόγω αρχή, «...ως τον πυλώνα της νέας, μεταπολεμικής διεθνούς τάξης, κυρίως ως λαϊκή κυριαρχία και εφαρμογή της αρχής της πλειοψηφίας και όχι ως αποαποικιοποίηση» (Ηρακλείδης, 2015, σ. 161). Παρόμοια άποψη είχε εκφράσει και ο ηγέτης της μπολσεβικικής επανάστασης, Vladimir Lenin, δίνοντας όμως έμφαση στην αυτοδιάθεση των αποικιών (Ρούκουνας, 2021, σ. 26).

² (ΟΗΕ, 1945).

³ Η αρχή των εθνότητων υπαγόρευε ότι έκαστο έθνος, όπως τονίζει ο Α. Ηρακλείδης, «...πρέπει να αντιστοιχεί προς ένα κράτος, να είναι δηλαδή έθνος-κράτος με τη στενή έννοια του όρου» (Ηρακλείδης, 2015, σ. 158).

⁴ Χαρακτηριστική ήταν η αναφορά του Oppenheim, στο κλασικό του σύγγραμμα, για το Διεθνές Δίκαιο του 1905: «Η αρχή των εθνότητων διαθέτει τέτοια δύναμη, ώστε είναι άκαρπο να επιχειρήσει κανείς να σταματήσει τη νίκη της» (Ηρακλείδης, 2015, σ. 161).

Η άποψη του προέδρου των ΗΠΑ απέκτησε μεγάλη δυναμική, αφού θεωρήθηκε ως συνταγή για την παγκόσμια ειρήνη⁵. Παρόλα αυτά, η ύπαρξη ανάμεικτων πληθυσμών στην Ευρώπη και στην περιφέρεια της Μέσης Ανατολής δεν άφηνε περιθώρια για την πρακτική εφαρμογή της, και τούτο, διότι καθίστατο απαραίτητη η ανταλλαγή και μετακίνηση μεγάλων πληθυσμιακών ομάδων⁶.

Ο όρος με τον οποίο η αρχή της αυτοδιάθεσης ενσωματώθηκε, σταδιακά, στη διεθνή έννομη τάξη είναι «αυτοδιάθεση των λαών». Συγκεκριμένα, ο προαναφερθείς όρος εντοπίζεται εις διπλούν στο Χάρτη του ΟΗΕ, ήτοι στο άρθρο 1(2), σε σχέση με τις ειρηνικές και φιλικές σχέσεις μεταξύ των κρατών ως διευκρινιστική προσθήκη, καθώς και στο άρθρο 55, το οποίο, επίσης, αφορά στις ειρηνικές και φιλικές σχέσεις, με τη χαρακτηριστική διατύπωση «...του σεβασμού της αρχής των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών» (ΟΗΕ, 1945). Φυσικά, οι διατάξεις του Χάρτη ήταν αδύναμες, σε βαθμό που από αυτές δεν απέρρεε νομικό δικαίωμα⁷.

Τούτων λεχθέντων, η αρχή της αυτοδιάθεσης αποσαφηνίστηκε και καθιερώθηκε, για πρώτη φορά ως νομική αρχή, με το περίφημο ψήφισμα 1514/1960⁸ της ΓΣ του ΟΗΕ ή, αλλιώς, τη λεγόμενη Διακήρυξη περί της Απονομής Ανεξαρτησίας σε Αποικιακά Εδάφη και Λαούς, σύμφωνα με την οποία διακηρυσσόταν επίσημα η ανάγκη για τερματισμό της αποικιοκρατίας και η παραχώρηση ανεξαρτησίας στα αποικιακά εδάφη (Λιάκουρας, 2013, σ. 365).

Επιπλέον, στα δύο Σύμφωνα περί ατομικών και πολιτικών δικαιωμάτων⁹ και περί κοινωνικών, οικονομικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων¹⁰, τα οποία υιοθετήθηκαν από τη ΓΣ/ΟΗΕ, το 1966, η αυτοδιάθεση αφενός δεν περιοριζόταν εντός του στενού πλαισίου της αποαποικιοποίησης και αφετέρου αναγόταν σε συλλογικό ανθρώπινο δικαίωμα (Περράκης, 1993, σ. 39).

⁵ Αναντίρρητα, διέθετε τις προοπτικές εκείνες, με τις οποίες θα ήταν σε θέση να καταστεί ως μία βασική αρχή της διεθνούς έννομης τάξης, στη συγκληθείσα Διάσκεψη Ειρήνης των Παρισίων του 1919 (Cobban, 1945, p. 57).

⁶ Εν προκειμένω, η αρχή εφαρμόστηκε μόνο στην ευρωπαϊκή ήπειρο, στα πρώτα χρόνια του Μεσοπολέμου, και σε περιορισμένη κλίμακα, εις βάρος των ηττημένων δυνάμεων και, συγκεκριμένα, της Αυστροουγγαρίας και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

⁷ Εντούτοις, ετέθησαν οι βάσεις για φιλικές και ειρηνικές σχέσεις σταθερότητας και ευημερίας μεταξύ των λαών σε διεθνές επίπεδο, αφού στόχος των εν λόγω άρθρων ήταν η επίλυση των οικονομικών, κοινωνικών και συναφών διεθνών προβλημάτων, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, καθώς και η ανύψωση του επιπέδου της ανθρώπινης ζωής.

⁸ (UN, 1960).

⁹ (UN, 1966).

¹⁰ (UN, 1966).

Αναντίρρητα, το μεταγενέστερο ψήφισμα 2625/1970¹¹ της ΓΣ/ΟΗΕ ή, αλλιώς, η επονομαζόμενη Διακήρυξη για τις Φιλικές Σχέσεις, οριοθετεί τη δυναμική εφαρμογή του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στο μετα-αποικιακό πλαίσιο (Cassese, 1995, p. 108). Συγκεκριμένα, στο εν λόγω άρθρο διευκρινίζεται έτι περαιτέρω η αρχή της αυτοδιάθεσης, με εναργή αναφορά σε δύο συνισταμένες, ήτοι το σεβασμό προς την εδαφική ακεραιότητα του κράτους και την εδραίωση αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης χωρίς αποκλεισμούς ομάδων πληθυσμού (Sterio, 2013, p. 13). Συνέπεια του τελευταίου, αποτελεί η διαμόρφωση μιας ακόμη πτυχής της αυτοδιαθέσεως, αυτή της εσωτερικής (Cassese, 1995, p. 108).

Επιπροσθέτως, άξια αναφοράς καθίσταται η Διακήρυξη της Βιέννης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα¹² (1993), η οποία υιοθετήθηκε με consensus από ένα σύνολο 160 κρατών. Συγκεκριμένα, στην εν λόγω Διακήρυξη γίνεται αναφορά στο αναφαίρετο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης, δυνάμει του οποίου οι λαοί καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό τους καθεστώς και επιδιώκουν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη.

Ως εκ των άνω τεθέντων, «...η αρχή της αυτοδιάθεσης εμφανίζεται σήμερα πλήρως εδραιωμένη στο σώμα του διεθνούς δικαίου» (Cassese, 2012, σ. 80), ενώ φορείς του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης είναι ίδιοι οι λαοί, των οποίων λαών το συγκεκριμένο δικαίωμα θεωρείται ατομικό και ταυτοχρόνως συλλογικό, θεμελιώδες και αναπαλλοτρίωτο. Επί του προκειμένου, δικαίωμα αυτοδιαθέσεως, σύμφωνα με τον Ε. Ρούκουνα, έχουν εκείνοι οι λαοί, οι οποίοι βρίσκονται «...είτε κάτω από αποικιακό ή ρατσιστικό καθεστώς, είτε κάτω από ξενική στρατιωτική κατοχή ή έχουν διά της βίας ενταχθεί παρά τη θέλησή τους σε ορισμένο κράτος» (Ρούκουνας, 2021, σ. 27).

Τα προαναφερθέντα ενισχύονται από σειρά γνωμοδοτήσεων του Διεθνούς Δικαστηρίου¹³, μεταξύ των οποίων συγκαταλέγεται και εκείνη του Ανατολικού Τιμόρ του 1995 (I.C.J., 1995), στην οποία, μάλιστα, το Διεθνές Δικαστήριο αναφέρθηκε στην υποχρέωση σεβασμού του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, τονίζοντας ότι το εν λόγω δικαίωμα αποτελεί έναν εκ των θεμελιωδών κανόνων αναγκαστικού δικαίου

¹¹ (UN, 1970).

¹² (UN, 1993).

¹³ Σε αυτές συγκαταλέγονται εκείνες της συνεχιζόμενης παρουσίας της Νοτίου Αφρικής στη Ναμίμπια (1971) και της Δυτικής Σαχάρας (1975) (Kohen, 2006, pp. 57-58).

(*jus cogens*)¹⁴ του σύγχρονου Διεθνούς Δικαίου με χαρακτήρα *erga omnes*, δηλαδή δημιουργεί υποχρεώσεις έναντι του συνόλου της διεθνούς κοινότητας.

1.2 Η εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης στην αποαποικιοποίηση

Χωρίς άλλο, η αυτοδιάθεση έχει ταυτιστεί με την ανεξαρτησία των αποικιακών εδαφών. Ουσιαστικά, η παραχώρηση ανεξαρτησίας τερμάτισε το αποικιακό καθεστώς και ολοκλήρωσε τη χειραφέτηση των ελεύθερων λαών, εξασφαλίζοντας με αυτόν τον τρόπο ανεξάρτητη πατρίδα στους αποικιακούς λαούς, εντός, όμως, κατοχυρωμένων και απαραβίαστων συνόρων, τα οποία σύνορα συνέπιπταν με τα αντίστοιχα που είχαν χαράξει μεταξύ τους οι αποικιοκράτες (Λιάκουρας, 2007, σ. 53).

Επί του προκειμένου, τα όρια εφαρμογής της αυτοδιάθεσης μετατέθηκαν από την Ευρώπη στο νότιο ημισφαίριο, και η αυτοδιάθεση καθίστατο το όργανο για τη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, στη βάση μετατροπής των διοικητικών περιοχών της αποικιοκρατίας σε αυτόνομα κράτη (Ροζάκης, 2017, σ. 17). Συνέπεια τούτου, η αποαποικιοποίηση αποτέλεσε την πρώτη, και με δεσμευτικό για τους αποικιακούς λαούς χαρακτήρα, εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης (Μπρεδήμας, 1986, σ. 36).

Αναλυτικότερα, δυνάμει του ψηφίσματος 1514/1960 της ΓΣ/ΗΕ (Διακήρυξη περί της Απονομής Ανεξαρτησίας σε Αποικιακά Εδάφη και Λαούς) ή, αλλιώς, Αντιαποικιακού Χάρτη, διακηρυσσόταν, επισήμως, όπως τονίζει ο Π. Λιάκουρας, «...η αναγκαιότητα τερματισμού, σύντομα και άνευ όρων, της αποικιοκρατίας με την παραχώρηση ανεξαρτησίας στα αποικιακά εδάφη» (Λιάκουρας, 2013, σ. 365). Παρά ταύτα, το εν λόγω ψήφισμα δεν ήταν συμβατό με τη βούληση των αποικιακών λαών, οι οποίοι θα έπρεπε να έχουν δικαίωμα να αποφασίζουν κατά πλειοψηφία¹⁵ για το πολιτικό τους καθεστώς, ακόμα και αν επρόκειτο είτε για ένωση είτε για

¹⁴ Οι εν λόγω κανόνες αναφέρονται για πρώτη φορά στη Σύμβαση της Βιέννης του 1969 (άρθρα 53 και 64), η οποία αφορά στο δίκαιο των συνθηκών. Οι κανόνες *jus cogens* λόγω της ιδιαίτερης σημασίας τους αναφορικά με τη διεθνή έννομη τάξη, όπως αναφέρει ο Ε. Ρούκουνας, «...βρίσκονται στην κορυφή της ιεραρχίας των διεθνών νομικών επιταγών, δηλαδή υπερέχουν έναντι όλων των άλλων διεθνών κανόνων είτε πρόκειται για εθιμικούς είτε συμβατικούς ή θεσμικούς κανόνες. Δεν επιτρέπουν καμία απόκλιση, μέσω της συμβατικής ή άλλης οδού και δεν μπορούν να τροποποιηθούν παρά μόνο με μεταγενέστερο κανόνα που έχει τον ίδιο *jus cogens* χαρακτήρα και σημασία» (Ρούκουνας, 2021, σσ. 163-165).

¹⁵ Παρότι τα δημοψηφίσματα θεωρήθηκαν αναγκαία για την ανάδειξη της βούλησης των αποικιακών λαών, δεν γίνονταν αποδεκτά εάν δεν ανταποκρίνονταν στους τεθέντες εκ του προτέρου ψηφίσματος 1514/1960 της ΓΣ/ΟΗΕ όρους περί ανεξαρτησίας.

ενσωμάτωση με έτερο κράτος, επιλογές οι οποίες εκφράστηκαν με το μεταγενέστερο ψήφισμα 1541/1960 της ΓΣ/ΟΗΕ.

Αναντίρρητα, η προαναφερθείσα Διακήρυξη φανέρωσε τις τάσεις της διεθνούς κοινότητας, οι οποίες αφορούσαν αφενός στον περιορισμό της εφαρμογής της αρχής της αυτοδιάθεσης μόνον στις περιπτώσεις μη αποαποικιοποιημένων εδαφών¹⁶ και αφετέρου στην προστασία της εθνικής ενότητας και της εδαφικής ακεραιότητας των ήδη υπαρχόντων κρατών από πιθανές ενέργειες εθνικά διαφορετικών μειοψηφιών (Weller, 2005, p. 11).

Διαφαίνεται, ως εκ των παραπάνω, ότι η νομιμοποιητική βάση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, όπως εφαρμόστηκε στο πλαίσιο της αποαποικιοποίησης, «...ήταν εδαφική και όχι εθνοτική ή πολιτιστική, αφού αφορούσε στην ανεξαρτητοποίηση ενός συγκεκριμένου εδάφους ανεξαρτήτως της σύνθεσης του πληθυσμού του» (Heraclides, 1991, p. 22), αφού τα νεότευκτα κράτη καθίσταντο δέσμια της αρχής της *uti possidetis juris*¹⁷, η οποία επέβαλλε τη διατήρηση των πρώην αποικιακών συνόρων, χωρίς την οποιαδήποτε μεταβολή. Συνέπεια τούτου, ο κάθε αποικιακός λαός διαδεχόταν το αντίστοιχο αποικιακό έδαφος ως κυρίαρχος, το οποίο παραχωρείται ακέραιο¹⁸ (Λιάκουρας, 2013, σ. 367).

Συν τοις άλλοις, η παραχώρηση της ανεξαρτησίας αφορούσε στο σύνολο του πληθυσμού ως δικαιούχου της αυτοδιάθεσης, ο οποίος, μέσω της πλειοψηφίας¹⁹, καθίστατο διαχειριστής της κυριαρχίας της νεοσύστατης κρατικής οντότητας και

¹⁶ Η αρχή της αυτοδιάθεσης, σύμφωνα με τη γνωστή θεωρία του «αλμυρού νερού» (salt water theory), μπορούσε να εφαρμοστεί σε «...γεωγραφικά απομακρυσμένα εδάφη, τα οποία χωρίζονταν από τα μητροπολιτικά κράτη με θάλασσες ή ωκεανούς και όχι σε περιοχές που βρίσκονταν εντός του γεωγραφικού κορμού της ίδιας ηπείρου, όπως, για παράδειγμα, στην Ανατολική Ευρώπη, στην οποία οι περιοχές χωρίζονται με ποταμούς» (Christakis, 1996, p. 83).

¹⁷ Η αρχή της *uti possidetis juris* είχε αναπτυχθεί με τη διάλυση της ισπανο-αμερικανικής ηγεμονίας στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. «...Πρόκειται για μια διαχρονικής ισχύος νομική αρχή, που εξασφαλίζει τη διατήρηση της ακεραιότητας του εδάφους που μεταβιβάζεται κατά κυριαρχία στο νέο κάτοχό του και αφορά σε εδαφική παραχώρηση και διαδοχή» (Λιάκουρας, 2013, σ. 366).

¹⁸ Χαρακτηριστική η αναφορά του T. Frank, ο οποίος επισημαίνει την προτροπή των ηγεσιών της αφρικανικής ηπείρου προς τη ΓΣ/ΟΗΕ αναφορικά με την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης στα υφιστάμενα σύνορα εκάστης αποικίας με στόχο τη διασφάλιση της εδαφικής ακεραιότητας, καθώς δεδομένης της πολυφυλετικής σύνθεσης του πληθυσμού τους, υπήρχε σοβαρό ενδεχόμενο για την πρόκληση εστίων αντιπαράθεσης και κατακερματισμού των αφρικανικών κρατών (Frank, 1995, p. 151).

¹⁹ Το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση απέκτησε ισχύ αναγκαστικού κανόνα στις περιπτώσεις κατά τις οποίες η πλειοψηφία του αυτόχθονος πληθυσμού δεν καθίστατο κυρίαρχη στην άσκηση εξουσίας. Συνέπεια τούτου, αποτελούν οι επιβληθείσες εκ του Συμβουλίου Ασφαλείας κυρώσεις κατά του λευκού καθεστώτος του Ian Smith της Ροδεσίας, επισημαίνοντας ότι το δικαίωμα είναι αναγκαστικού κανόνα (*jus cogens*) και αφορά στην πλειοψηφία, η οποία απαρτίζεται από τον έγχρωμο πληθυσμό (Λιάκουρας, 2007, σ. 64).

φορέας της διακυβέρνησης ως αντιπρόσωπος του συνόλου του²⁰. Κατά συνέπεια, δεν λήφθηκαν υπόψιν τα διαφορετικής εθνολογικής συνθέσεως επιμέρους αιτήματα, αφού συνεπακόλουθα θα οδηγούσαν στη μεταβολή των συνόρων της κάθε αποικίας²¹.

Ως εκ των τεθέντων, καταδεικνύεται η εφαρμοσθείσα αρχιτεκτονική της διεθνούς κοινότητας στο πλαίσιο της αποαποικιοποίησης. Αφενός η επιμονή της ως προς την άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, σε συνδυασμό με την αρχή της *uti possidetis juris*, και αφετέρου η προσπάθεια για κατοχύρωση της κυριαρχίας της πλειοψηφίας του πληθυσμού ως αντιπροσώπου του συνόλου του, αναδείκνυαν τόσο την υπέρτατη αξία που απέδιδε στη διασφάλιση της κρατικής κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας μιας χώρας η διεθνής κοινότητα όσο και την αποστροφή της τελευταίας αναφορικά με την ικανοποίηση δικαιωμάτων χωριστής αυτοδιάθεσης εκάστης εθνικής ομάδας, η άσκηση των οποίων θα είχε ως αποτέλεσμα τον κατακερματισμό των νεότευκτων αλλά και των υφισταμένων κρατών, αφού νέα σύνορα συνεπάγονταν νέες εστίες απαιτήσεων και κρίσεων.

1.3 Η αρχή της αυτοδιάθεσης στη μετα-αποικιακή εποχή

Ο προαναφερθείς Αντιαποικιακός Χάρτης δεν έκανε λόγο για την εσωτερική οργάνωση του πληθυσμού, ως εκδήλωση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, δηλαδή στο δικαίωμά του σε μια αντιπροσωπευτική κυβέρνηση²². Επί της ουσίας, η αυτοδιάθεση λειτούργησε, όπως τονίζει η H. Quane, «...ως το μέσο ή, αλλιώς, η μέθοδος με την οποία διεκόπη μια σχέση εξουσίας με ξένο πολιτικό κυρίαρχο» (Quane, 1998, p. 548). Κατόπιν τούτου, μετά την εγκαθίδρυση ανεξαρτήτων κρατών, εμφανίστηκαν ομάδες πληθυσμού, οι οποίες άσκησαν πιέσεις για παραχώρηση επιχώριας κυριαρχίας ή και αυτονομίας, ακόμη και για ικανοποίηση αιτημάτων απόσχισής, ως απόρροια της επικράτησης «...του πλειοψηφικού κανόνα (*majority rule*)» (Quane, 1998, p. 563), και της συνεπακόλουθης περιθωριοποίησης

²⁰ Το σύνολο του πληθυσμού, όπως τονίζει ο Π. Λιάκουρας, «...εξ ορισμού δεν επιμεριζόταν σε εθνότητες ή μειονότητες, με αποτέλεσμα οι τελευταίες να μη θεωρούνται χωριστοί δικαιούχοι της αντιαποικιακής αυτοδιάθεσης» (Λιάκουρας, 2013, σ. 368).

²¹ Η απροθυμία της διεθνούς κοινότητας να θυσιάσει η αρχή της *uti possidetis juris* και κατ' επέκταση να παρουσιαστεί το ενδεχόμενο μιας πιθανής εδαφικής διαίρεσης μέσω ικανοποίησης δικαιωμάτων χωριστής αυτοδιάθεσης, αποτυπώνεται στην αντιμετώπιση της προσπάθειας απόσχισής της Κατάνγκα από το νεοσύστατο κράτος του Κονγκό στις αρχές της δεκαετίας του 1960 (Λιάκουρας, 2013, σ. 368).

²² Το εν λόγω δικαίωμα μεταγενέστερα, όπως αναφέρει ο Π. Λιάκουρας, «...έχει πολιτογραφηθεί από την επιστήμη ως εσωτερική αυτοδιάθεση» (Λιάκουρας, 2007, σ. 64).

των εν λόγω ομάδων²³ σε σχέση τόσο με την ανάδειξη των οργάνων της πολιτείας όσο και με τη διαδικασία λήψης αποφάσεων (Λιάκουρας, 2007, σ. 55).

Ως εκ των ανωτέρω, υιοθετήθηκαν από τη ΓΣ/ΟΗΕ τα προαναφερθέντα δύο Σύμφωνα περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και περί Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων (1966), στα οποία η αυτοδιάθεση δεν περιοριζόταν εντός του στενού πλαισίου αποαποικιοποίησης και, επιπλέον, αναγόταν σε συλλογικό ανθρώπινο δικαίωμα (Περράκης, 1993, σ. 39). Ειδικότερα, δυνάμει του άρθρου 1 και των δύο Συμφώνων, εξαγγελλόταν το δικαίωμα όλων των λαών στην αυτοδιάθεση, κατ' εφαρμογή του οποίου οι λαοί θα καθόριζαν ελεύθερα, όπως αναφέρει ο Ε. Ρούκουνας, «...το πολιτικό τους καθεστώς και θα εξασφάλιζαν ελεύθερα την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη»²⁴ (Ρούκουνας, 2021, σ. 27).

Το μεταγενέστερο ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ οριοθετούσε τη δυναμική εφαρμογή του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση στο μετα-αποικιακό πλαίσιο. Συγκεκριμένα, διευκρινιζόταν έτι περαιτέρω η αρχή της αυτοδιάθεσης με εναργή αναφορά σε δύο συνισταμένες, ήτοι το σεβασμό προς την εδαφική ακεραιότητα του κράτους και την εδραίωση της αντιπροσωπευτικής διακυβέρνησης, χωρίς αποκλεισμούς ομάδων πληθυσμού²⁵ (Sterio, 2013, p. 13). Συνέπεια τούτου, αποτέλεσε η διαμόρφωση μιας ακόμη πτυχής της αυτοδιαθέσεως, αυτής της εσωτερικής (Cassese, 1995, p. 108), η οποία ταυτίστηκε σε σημαντικό βαθμό τόσο με το σεβασμό όσο και με την προστασία των μειονοτικών δικαιωμάτων. Εν προκειμένω, το κράτος έχει την υποχρέωση να κατοχυρώνει την απόλαυση της αυτοδιάθεσης στο σύνολο του πληθυσμού και δη των ομάδων εκείνων, οι οποίες δεν απαρτίζουν την επικρατούσα πλειοψηφία²⁶.

²³ Μάλιστα, σε ορισμένα νεοσύστατα κράτη εμφανίστηκαν εσωτερικές συγκρούσεις, καθώς και χρόνιες εμφύλιες ταραχές, αφού εν τη απουσία ελευθεριών πολιτικής συμμετοχής, οι ασθενέστερες ομάδες του πληθυσμού βρέθηκαν εγκλωβισμένες.

²⁴ Χωρίς άλλο, διαφαίνεται η πρόθεση και ο σκοπός της διεθνούς κοινότητας σε σχέση με την ενίσχυση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων μέσω της εδραίωσης της αυτοδιάθεσης των λαών αλλά και της διασφάλισης των κρατών με το απόλυτο δικαίωμα της κυριαρχίας (Μπρεδήμας, 1986, σ. 43).

²⁵ Επί της ουσίας, πρόκειται περί μιας επιβεβαίωσης της εδαφικής ακεραιότητας και κυριαρχίας των νεότευκτων κρατών, καθώς και περί μιας αναδιατύπωσης της αυτοδιάθεσης, η οποία επεκτείνεται, επιπροσθέτως, και στη διευθέτηση των απαιτήσεων των επιμέρους εθνικών ομάδων (Λιάκουρας, 2012, σ. 131).

²⁶ Παρά ταύτα, είναι σαφές ότι κανένα δικαίωμα απόσχισης δεν πηγάζει από τα προαναφερθέντα μειονοτικά δικαιώματα (Λιάκουρας, 2013, σ. 372).

Παρά το γεγονός ότι το ψήφισμα 2625/1970 επιβεβαίωνε την κυριαρχία κάθε νεότευκτου κράτους, διαφάνηκε η εφαρμογή ορίων ως προς την άσκηση της εδαφικής ακεραιότητας, αφού η τελευταία δεν μπορούσε να αποτελεί άλλοθι για τη στέρηση της αναπαλλοτρίωτης εσωτερικής αυτοδιάθεσης της οιασδήποτε εθνοτικής ομάδας πληθυσμού, ιδιαιτέρως στις περιπτώσεις εκείνες, κατά τις οποίες η εν λόγω ομάδα υφίσταται στυγνή παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων με διωγμούς και εξοντώσεις²⁷ (Cassese, 1995, p. 122).

Δύναται να λεχθεί ότι τα κατάλοιπα της αποικιοκρατίας είχαν σχεδόν εξαλειφθεί περί τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Κατόπιν τούτου, η αρχή της αυτοδιάθεσης, η οποία είχε διασυνδεθεί με τους υπό τον αποικιακό ζυγό λαούς, άρχισε να απουσιάζει από τα κείμενα της διπλωματικής ορολογίας, καθώς τα κράτη που διακρίνονταν για την πολυεθνική τους σύνθεση, είχαν την αντίληψη ότι η εν λόγω αρχή μπορούσε να καταστεί επιβλαβής για την ακεραιότητα και τη σταθερότητά τους (Ροζάκης, 1994, σ. 37). Ενδιαφέρουσα από κάθε άποψη καθίσταται η Τελική Πράξη του Ελσίνκι²⁸ του 1975 (OSCE, 1975), και τούτο, διότι, παρόλο που αναφέρεται στους λαούς των κρατών της Ευρώπης, αφορά σε λαούς ανεξάρτητων κρατών. Η διατύπωση που είχε επιλεγεί για την αυτοδιάθεση²⁹ δύναται να λεχθεί ότι απέδωσε μια πιο ευρεία έννοια της αρχής, χωρίς τη συμπερίληψη των περιορισμών που υπήρχαν σε προγενέστερες αποφάσεις του ΟΗΕ³⁰. Εντούτοις, το προαναφερθέν δεν συνιστά παραχώρηση δικαιώματος ενάσκησης της αυτοδιάθεσης ή δικαίωμα απόσχισης³¹ σε μειονότητες ή εθνοτικές ομάδες.

²⁷ Σημαντική μερίδα διεθνολόγων προσκείμενη στα ανθρώπινα δικαιώματα ως πυλώνα του Διεθνούς Δικαίου, υποστηρίζει ότι η έννοια της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης, όπως τονίζει ο C. Tomuschat, «...αποτελεί τη στάθμη της ανοχής της διεθνούς κοινότητας απέναντι στη μεταχείριση κάθε κυβέρνησης έναντι των εθνοτικών ομάδων του πληθυσμού της» (Tomuschat, 1993, p. 17), άποψη η οποία θεωρεί την εν λόγω στάθμη ως το κριτήριο για την απόσχιση.

²⁸ Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι είχε υιοθετηθεί εν τω μέσω του Ψυχρού Πολέμου, σε μια προσπάθεια προσέγγισης των δύο αντίθετων πόλων, με προεξάρχουσα την αρχή της αυτοδιάθεσης.

²⁹ Η έκφραση περί της πλήρους ελευθερίας των λαών να καθορίζουν το πολιτικό τους καθεστώς, όπως αναφέρει ο A. Cassese, «αντανακλά την άποψη κυρίως των Δυτικών κρατών ότι η αρχή της αυτοδιάθεσης είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και άρα με το δημοκρατικό πολίτευμα» (Cassese, 1995, pp. 287-289).

³⁰ Τούτων λεχθέντων, αναδεικνύεται η σημασία δίπτυχου, ήτοι της εσωτερικής και της εξωτερικής πτυχής της αρχής της αυτοδιάθεσης στη μετα-αποαποικιακή εποχή, αφού πέραν από εργαλείο απόκτησης ανεξαρτησίας επ' ωφελεία των λαών των αποικιών στην προγενέστερη εποχή, αποτέλεσε εξισορροπητικό στοιχείο κατά τη διάρκεια της ψυχροπολεμικής εποχής.

³¹ Άξιος αναφοράς, η Αρχή III της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι, δυνάμει της οποίας δινόταν έμφαση στο απαραβίαστο των συνόρων, καθώς και η Αρχή IV, σύμφωνα με την οποία υπογραμμίζονταν η υποχρέωση των κρατών για το σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας κάθε κυρίαρχου κράτους.

Η μετέπειτα κατάρρευση της πάλαι ποτέ κραταιάς Σοβιετικής Ένωσης οδήγησε στην ανάδυση αιτημάτων που αφορούσαν ομοσπονδιακούς λαούς, τα οποία αιτήματα μετουσιώθηκαν στην απόκτηση ανεξαρτησίας, καθώς και στην ανάδειξη πλήθους αιτημάτων ανεξαρτησίας από επιμέρους εθνοτικές ομάδες, οι οποίες τελούσαν υπό καθεστώς εγκλωβισμού στα νεοσύστατα αυτά κράτη.

Η προαναφερθείσα κατάσταση εμφανίστηκε οξύτερη στην περίπτωση της πρώην Γιουγκοσλαβίας (Franck, 1996, p. 361). Κατόπιν τούτου, η αρχή της αυτοδιάθεσης έμελλε να καταστεί η νομική βασική της δημιουργίας και της σύστασης των νέων κρατών, τα οποία προέκυψαν συνεπεία της διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβίας. Επί τούτου, η τότε Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΚ) ανέθεσε στην υπό το Γάλλο Robert Badinter Επιτροπή Διαιτησίας να προβεί στην εξέταση του κατά πόσον η σύσταση των νέων κρατών ήταν συνάδουσα με την εκπλήρωση των όρων που υπογραμμίζουν την εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου εντός του πλαισίου των ευρωπαϊκών αποφάσεων (Λιάκουρας, 2012, σ. 113). Επί του προκειμένου, προκύπτουν σημαντικά στοιχεία εντός των γνωμοδοτήσεων της Επιτροπής, τα σημαντικότερα εκ των οποίων αφορούν: α) στην εφαρμογή της αυτοδιάθεσης βάσει της αρχής της *uti possidetis juris*, «...χωρίς τη δυνατότητα αλλαγών στα υφιστάμενα σύνορα, παρά μόνο κατόπιν συναίνεσης των ενδιαφερομένων μερών» (Ροζάκης, 1994, σ. 56), β) στη διαπίστωση ότι η εξωτερική αυτοδιάθεση, δηλαδή η πτυχή αυτοδιάθεσης που οδηγεί στη δημιουργία κράτους, δεν αφορά εθνοτικές ομάδες χωριστά και γ) στην υποχρέωση για το σεβασμό και την προστασία των δικαιωμάτων των μειονοτήτων από όλα τα κράτη, υποχρέωση η οποία απορρέει από τους κανόνες αναγκαστικού Διεθνούς Δικαίου (*jus cogens*) (Λιάκουρας, 2012, σ. 137).

Ουσιαστικά, δύναται να λεχθεί ότι η στρατηγική που ακολούθησε η διεθνής κοινότητα ως προς την εφαρμογή της αντι-αποικιακής αυτοδιάθεσης δεν καθίστατο επαρκές εργαλείο διαχείρισης και αντιμετώπισης των απαιτήσεων των διαφόρων εθνικών ομάδων, οι οποίες προέκυψαν στο μεταψυχροπολεμικό γεωπολιτικό σκηνικό και, συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1990, στην Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη. Η Επιτροπή Badinter, αναντίρρητα, προσέφερε σημαντικά συμπεράσματα για τον τρόπο άσκησης της αρχής της αυτοδιάθεσης στο μετα-αποικιακό πλαίσιο, με κυριότερο τον τρόπο διευθέτησης εθνολογικά διαφορετικών πληθυσμών, προκειμένου να αποφευχθεί τυχούσα αποσχιστική προσπάθεια, και να διασφαλισθεί η διατήρηση της εδαφικής ενότητας του νεοπαγούς κράτους.

1.4 Διάκριση ανάμεσα σε εξωτερική και εσωτερική αυτοδιάθεση

Ως εκ των ανωτέρω, αποτυπώνεται μια διάκριση όσον αφορά στις δύο πτυχές ή κατηγορίες της αυτοδιάθεσης, ήτοι την εξωτερική, καθώς και την εσωτερική³². Αναλυτικότερα, στην κατηγορία της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, η οποία εφαρμόστηκε στη διαδικασία της αποαποικιοποίησης, περιλαμβάνεται η χρήση της αρχής «ως νομικής αιτιολόγησης για τη δημιουργία ανεξάρτητου κράτους» (Λιάκουρας, 2007, σ. 69). Επί της ουσίας, ορίζει το δικαίωμα ενός ανελεύθερου λαού για την ανεξαρτησία και τη διαμόρφωση της διεθνούς του υπόστασης με τρόπο αυτόβουλο και ελεύθερο, απαγορεύοντας τις οιοσδήποτε εξωγενείς παρεμβάσεις στο εσωτερικό του κράτους. Παρά την κρατούσα άποψη της συντριπτικής πλειοψηφίας της διεθνολογικής κοινότητας, η οποία αφορά στην ολοκλήρωση της άσκησης του δικαιώματος της εξωτερικής μορφής της αυτοδιάθεσης μετά το πέρας της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης, η υιοθέτηση του ψηφίσματος 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ κατέστησε σαφές ότι οι λαοί, οι οποίοι τελούσαν υπό το καθεστώς ξένης κατοχής, υποτέλειας και εκμετάλλευσης, όπως, για παράδειγμα, οι λαοί της Παλαιστίνης, της Ναμίμπια και της Δυτικής Σαχάρας, συνεχίζουν να έχουν δικαίωμα στην εξωτερική αυτοδιάθεση.

Κατ' αντιδιαστολή, στην έτερη πτυχή της αυτοδιάθεσης, την εσωτερική, ανήκουν, σύμφωνα με τον Π. Λιάκουρα, «...η εσωτερική κυριαρχία, η δημοκρατική αντιπροσώπευση, τα δικαιώματα αυτοπροσδιορισμού ομάδων, καθώς και τα δικαιώματα των μειονοτήτων» (Λιάκουρας, 2007, σ. 69). Επί της ουσίας, συνιστά, όπως τονίζει ο Α. Cassese, «...το σύνολο και το άθροισμα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων» (Cassese, 1995, p. 101), ήτοι το δικαίωμα των λαών να καθορίζουν ελεύθερα το πολιτικό τους καθεστώς και να εξασφαλίζουν την οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική τους ανάπτυξη³³ (Ρούκουνας, 2021, σ. 27). Επιπλέον, η εσωτερική αυτοδιάθεση έχει ταυτιστεί με την υποχρέωση, εκ μέρους του κράτους, του

³² Συν τοις άλλοις, η ως άνω διάκριση αποτυπώνει τις επιρροές εκ του διαχωρισμού του κόσμου σε δυτικό και μη δυτικό. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι δυτικές χώρες, οι οποίες παρέμειναν προσηλωμένες στις αντιλήψεις περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων και δημοκρατίας, τα οποία αντιπροσωπεύουν την πτυχή της εσωτερικής αυτοδιάθεσης. Κατ' αντιδιαστολή, στην κατηγορία του μη δυτικού κόσμου ανήκει η πλειονότητα των πρώην αποικιακών χώρων, οι οποίες εστιάζουν στην εξωτερική πτυχή της αυτοδιάθεσης, υπό την έννοια, όπως αναφέρει ο Α. Cassese, «...της εξωτερικής κυριαρχίας του κράτους και της εσωτερικής κυριαρχίας επί του εδάφους και του συνόλου των πόρων, των φυσικών πλουτοπαραγωγικών πηγών και του ανθρωπίνου δυναμικού» (Cassese, 2012, σ. 81).

³³ Το εν λόγω δικαίωμα εξαγγέλλεται στο κοινό άρθρο 1 των δύο Συμφώνων περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων και περί Κοινωνικών, Οικονομικών και Πολιτιστικών Δικαιωμάτων του 1966.

σεβασμού και της προστασίας των μειονοτικών δικαιωμάτων, τα οποία ασκούνται αποκλειστικά ως ατομικά και όχι ως ομαδικά³⁴.

Αναντίρρητα, η έννοια της εσωτερικής αυτοδιάθεσης διατυπώθηκε με περισσότερη ευκρίνεια μετά την ολοκλήρωση της αποαποικιοποίησης, δυνάμει του ψηφίσματος 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ, το οποίο τονίζει το δικαίωμα στην αναπαλλοτρίωτη εσωτερική πτυχή της αυτοδιάθεσης και, κατ' επέκταση, υπογραμμίζει την υποχρέωση εκάστου κράτους τόσο όσον αφορά στην προστασία των μειονοτικών δικαιωμάτων όσο και στη διαρκή αντιπροσωπευτική διακυβέρνηση. Επιπλέον, γίνεται σαφές ότι εκ των μειονοτικών δικαιωμάτων δεν δύναται να προκύψει κανένα δικαίωμα απόσχισης³⁵ (Higgins, 1995, p. 124).

Αμφότερες οι πτυχές της αρχής της αυτοδιαθέσεως προσδιορίζονται από τις θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι την απαγόρευση χρήσης βίας, τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους και την υποχρέωση διασφάλισης και διατήρησης της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας (Λιάκουρας, 2007, σ. 69). Επιπροσθέτως, αφενός η απαγόρευση της απόσχισης και αφετέρου η εδραίωση του ανεξάρτητου κράτους, μέσω τόσο της εσωτερικής του κυριαρχίας και της διασφάλισης της εκδήλωσης, ως προς τον τρόπο διακυβέρνησης, βούλησης του πληθυσμού (εδραίωση της δημοκρατίας) όσο και της εξωτερικής του κυριαρχίας, η οποία εκδηλώνεται εκ της απαγόρευσης εξωγενών επιρροών, αποτελούν κοινό παρονομαστή υπό οποιαδήποτε εκ των δύο πτυχών της αυτοδιάθεσης.

1.5 Φορείς του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση

Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης θεωρείται θεμελιώδες, αναπαλλοτρίωτο και, ταυτοχρόνως, συλλογικό, και αφορά στους λαούς οι οποίοι αποτελούν τους φορείς του εν λόγω δικαιώματος. Κατόπιν τούτου, η κατανόηση της ερμηνείας του όρου «λαός» καθίσταται, πέραν πάσης αμφιβολίας, σημαντική και τούτο, διότι αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για τον προσδιορισμό των ομάδων ατόμων, τα οποία

³⁴ Τα μειονοτικά δικαιώματα ευκρινώς αποτυπώνονται στο άρθρο 27 των δύο προαναφερθέντων Συμφώνων, ήτοι «...η απόλαυση των δικαιωμάτων των μελών της μειονότητας που υπογραμμίζουν τη διατήρηση της ιδιαίτερης ταυτότητας και την επιβίωση της χωριστής εθνικότητας και των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών των μελών αυτών μέσα στα σύνορα του κράτους τους» (Λιάκουρας, 2012, σ. 133).

³⁵ Άξια αναφοράς καθίστανται και τα εκ του διαλόγου με τις κυβερνώσες ή τις πλειοψηφούσες «élites» πρότυπα διακυβέρνησης, τα οποία δύναται να λεχθεί ότι αποτελούν λύσεις έναντι της διαίρεσης και περιλαμβάνονται στην εσωτερική πτυχή της αυτοδιάθεσης. Σύμφωνα με τον T. Christakis, τα εν λόγω πρότυπα συνοψίζονται σε εκείνα «...της αυτονομίας ή της αυτοδιοίκησης, της διανομής και ισόρροπης θεσμικής συμμετοχής ισομεγεθών κοινοτήτων (πρότυπο του συναινετικού κράτους (*consociational democracy*)) ή το ομοσπονδιακό δικαίωμα» (Christakis, 1999, p. 507).

δύνανται να χαρακτηρισθούν ως λαός, καθώς και φορείς του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση. Μέσα από την ιστορική διαδρομή της αρχής της αυτοδιάθεσης διαφαίνεται η εφαρμογή δύο προσεγγίσεων αναφορικά με τον προσδιορισμό της έννοιας «λαός» (Sterio, 2013, p. 22).

Η εδαφική προσέγγιση, η οποία είχε ως βάση την αρχή της *uti possidetis juris*, χρησιμοποιήθηκε κατά την περίοδο της αποαποικιοποίησης. Σύμφωνα με την εν λόγω προσέγγιση, λαό συνιστά ομάδα ατόμων, η οποία διαβιό σε συγκεκριμένο έδαφος (Cavandoli, 2016, p. 877). Εντούτοις, η εν λόγω προσέγγιση εκτιμάται ως προβληματική, αφού σε αρκετές περιπτώσεις αυτόχθονες πληθυσμοί ή λαοί είναι διασκορπισμένοι σε μικρές κοινότητες ανθρώπων και σε διαφορετικές περιοχές³⁶ (Sterio, 2013, p. 24).

Η έτερη προσέγγιση παραδοσιακά προβαίνει σε έλεγχο ως προς την πλήρωση δύο προϋποθέσεων για να καθοριστεί ότι μία ομάδα ανθρώπων συνιστά λαό, όπως ισχυρίζεται η M. Sterio. Συγκεκριμένα, η αντικειμενική προϋπόθεση αφορά στην επιδίωξη αξιολόγησης μιας συγκεκριμένης ομάδας πληθυσμού σχετικά με το κατά πόσον τα μέλη της μοιράζονται κοινό φυλετικό υπόβαθρο, εθνικότητα, γλώσσα, θρησκεία, ιστορία και πολιτιστική κληρονομιά. Όσον αφορά στην υποκειμενική προϋπόθεση, αυτή έγκειται στην αξιολόγηση του κατά πόσον τα μέλη της εν λόγω ομάδας πληθυσμού αντιλαμβάνονται συνειδητά τους εαυτούς τους ως ένα συλλογικό σύνολο με ξεχωριστή ταυτότητα³⁷, ήτοι ως ένα λαό (Sterio, 2013, p. 22).

Αναντίρρητα, παρά το γεγονός ότι στο μετα-αποικιακό πλαίσιο το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης είναι κατοχυρωμένο, η διατύπωση της φράσης «όλοι οι λαοί», κυρίως εντός των ψηφισμάτων 1514/1960 και 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ, αλλά και των δύο Συμφώνων του 1966, σηματοδότησε μια αμφισβήτηση περί των δικαιούχων της αυτοδιάθεσης, αφού η πρακτική του ΟΗΕ, η οποία αποτύπωνε τις προθέσεις περί ενός περιορισμού των υποκειμένων της αυτοδιάθεσης στους λαούς των μη αυτοκυβερνουμένων εδαφών (Weller, 2005, p. 10), ήτοι των αποικιών, δεν φαινόταν να συνάδει με τα εν λόγω ψηφίσματα (Μπρεδήμας, 1986, σ. 58). Ως εκ τούτου,

³⁶ Επί του προκειμένου, χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις αποκοπής και διαμοιρασμού της δυναμικής φυλής Έθνε από το σύνορο της Νιγηρίας και της Γκάνας στην Αφρική, καθώς και η συμπερίληψη συμπαγών πληθυσμών Σομαλών στην εδαφική επικράτεια της Κένυας (Ρούκουνας, 2021, σ. 199).

³⁷ Η ύπαρξη κοινής συλλογικής ταυτότητας και επιδιώξεων, καθώς και το ψυχολογικό αλλά και κοινωνιολογικό στοιχείο της αλληλεγγύης μεταξύ των ανθρώπων, αποτελούν καθοριστικούς παράγοντες για τον προσδιορισμό μιας ομάδας ατόμων ως λαού (Ρούκουνας, 2021, σ. 189).

καταδεικνύεται ότι το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης είναι αδιαμφισβήτητο όσον αφορά στους αποικιακούς λαούς.

Επιπροσθέτως, αδιαμφισβήτητο παρουσιάζεται το εν λόγω δικαίωμα όσον αφορά στους λαούς οι οποίοι τελούν αφενός υπό καθεστώς ξένης στρατιωτικής κατοχής και αφετέρου υπό καθεστώς ρατσιστικό ή, αλλιώς φυλετικών διακρίσεων (απαρτχάιντ), ακόμη και εκτός αποικιακού πλαισίου. Διευκρινιστικό επί τούτου καθίσταται το προαναφερθέν ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ, το οποίο υπογραμμίζει το δικαίωμα όλων των λαών, οι οποίοι βρίσκονται κάτω από το καθεστώς ξένης υποταγής, κατοχής και εκμετάλλευσης, στην αυτοδιάθεση³⁸.

Εκτός των δύο ως άνω περιπτώσεων, ο A. Cassese αναφέρεται και στην περίπτωση κατά την οποία ένας πληθυσμός βρίσκεται υπό την εξουσία ενός ξένου κράτους, το οποίο παράνομα ασκεί εξουσία στο έδαφος του συγκεκριμένου πληθυσμού, αλλά χωρίς να έχει παραβιάσει το άρθρο 2(4) του Χάρτη του ΟΗΕ, που αφορά στην απαγόρευση χρήσης ή απειλής χρήσης βίας.

Επιπροσθέτως, στην κατηγορία των υποκειμένων της αρχής της αυτοδιάθεσης δύναται, υπό αυστηρές προϋποθέσεις, να ενταχθούν μειονοτικές ομάδες, οι οποίες αφενός διαβιούν στην επικράτεια ενός κράτους αλλά σε διακριτές τόσο πολιτικά όσο και γεωγραφικά περιοχές και αφετέρου στερούνται τη συμμετοχή τους στη διοίκηση του κράτους (Αντωνόπουλος & Μαγκλιβέρας, 2017, σ. 115), υφίστανται παραβιάσεις θεμελιωδών ελευθεριών τους, καθώς και μαζικές διώξεις, με αποτέλεσμα η απόλαυση της εσωτερικής αυτοδιάθεσης να καθίσταται ανέφικτη ή να έχει αποτύχει οριστικώς. Απόρροια τούτου, η άσκηση του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης δύναται να ασκηθεί ως έσχατη λύση. Ασφαλώς, η ως άνω κατηγορία δεν συμπεριλαμβάνει, σε καμία περίπτωση, εκείνους τους μειονοτικούς πληθυσμούς, οι οποίοι απολαμβάνουν μέσα σε ένα κράτος δικαίου τα θεμελιώδη δικαιώματά τους.

³⁸ Το προαναφερθέν επιβεβαιώνεται από σειρά ψηφισμάτων του ΟΗΕ, μέσω των οποίων καλούνται τα κράτη-μέλη του να απέσχουν από οιαδήποτε πράξη, διαμέσου της οποίας δύναται να θεωρηθεί ότι προβαίνουν στην αναγνώριση ενός κατοχικού καθεστώτος, όπως, για παράδειγμα, του καθεστώτος στη Βόρεια Κύπρο, αφού, επί της ουσίας, η πράξη της ξένης κατοχής παραβιάζει το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης ενός λαού (Cassese, 1995, pp. 96-98).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Η ΘΕΜΕΛΙΩΣΗ ΤΗΣ ΑΠΟΣΧΙΣΗΣ ΣΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ

2.1 Ο εννοιολογικός προσδιορισμός και η φύση της απόσχισης

Η έννοια της απόσχισης αποτελεί μια εκ των πλέον αμφιλεγόμενων εννοιών για τη διεθνή έννομη τάξη. Αδιαμφισβήτητα, το προαναφερθέν οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι το φαινόμενο της απόσχισης απουσιάζει από τα περιεχόμενα του γενικού ή του ειδικού Διεθνούς Δικαίου, αλλά και από κάθε άλλο νομικό κείμενο. Παρά ταύτα, τόσο η επεξεργασία όσο και η νομική ανάλυση της έννοιας της απόσχισης έχει απασχολήσει κατά κόρον τόσο την ακαδημαϊκή κοινότητα όσο και τα διεθνή συλλογικά όργανα, με κυριότερο το ΣΑ/ΟΗΕ, το οποίο επιβάλλεται να τοποθετηθεί επί των κατά καιρούς αποσχιστικών προσπαθειών.

Κατόπιν τούτου, η πασιφανής απουσία ακριβούς εννοιολογικού ορισμού περί του φαινομένου της απόσχισης εντός των κειμένων του Διεθνούς Δικαίου, καθιστά επιτακτική την ανάγκη επί τούτου, αφού το τελευταίο είναι σε θέση να προβεί σε μια αποσαφήνιση τόσο των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών του φαινομένου όσο και των βασικότερων διαφοροποιήσεων της απόσχισης σε σχέση με άλλες παραπλήσιες περιπτώσεις.

Προτού γίνει προσπάθεια για τον εννοιολογικό προσδιορισμό της απόσχισης, θεωρείται χρήσιμη η αναφορά περί των τριών θεμελιωδών προϋποθέσεων (Heraclides, 1991, pp. 13-20), οι οποίες είναι απαραίτητο, σύμφωνα με τον Α. Ηρακλείδη, να συντρέχουν για την ανάπτυξη του αποσχιστικού εθνικισμού ως μαζικού κινήματος. Κατά πρώτον, η παρουσία μιας *«...ευδιάκριτης πολυπληθούς οντότητας, η οποία αποτελεί (σχεδόν εξ ορισμού) αριθμητική μειοψηφία και διακρίνεται από το σύνολο του πληθυσμού μιας χώρας»* (Ηρακλείδης, 2017, σ. 41). Κατά δεύτερον, η *«...ανισότητα, διαφορική μεταχείριση, αδικία ή καταπίεση, πραγματική ή αισθητοποιημένη, ή πάντως αίσθηση συγκριτικής μειονεξίας υπό το κράτος του ισχύοντος καθεστώτος»* (Ηρακλείδης, 2017, σ. 41) και, κατά τρίτον, η διαχρονική, ιστορική και συμπαγής διαβίωση της εν λόγω οντότητας εντός μιας συγκεκριμένης περιοχής σε μία χώρα, στην οποία περιοχή η εν λόγω οντότητα συνιστά αριθμητική πλειοψηφία.

Τούτων λεχθέντων, ως απόσχιση ορίζεται, σύμφωνα με τον Π. Λιάκουρα, *«...η επίσημη αποχώρηση μιας εδαφικής οντότητας από ένα ανεξάρτητο κράτος (parental state)»* (Λιάκουρας, 2007, σ. 107). Η υπόψιν αποχώρηση αποτελεί απαίτηση τόσο των οργανωμένων πολιτειών σε ομοσπονδιακά κράτη όσο και

άλλων εδαφικών οντοτήτων, οι οποίες μειοψηφούν στην επικράτεια ενός κράτους. Οι εν λόγω ομάδες στοχεύουν αφενός στην ανατροπή της εξουσίας του κράτους από το ίδιο το έδαφός τους και αφετέρου στον τερματισμό οποιασδήποτε άσκησης εξουσίας στην περιφέρειά τους (Λιάκουρας, 2007, σ. 109).

Επί της ουσίας, η απόσχιση συνιστά επιδίωξη για την απόκτηση χωριστής πατρίδας και, συνεπακόλουθα, απομάκρυνση από την κρατική επικράτεια μιας εδραιωμένης πολιτικής οργάνωσης σε αποκλειστικά ελεγχόμενα ίδια εδάφη, μέσω της διάσπασης των δεσμών των εθνικών ομάδων με το κράτος στο οποίο ανήκουν. Οι εθνικές αυτές ομάδες, όπως τονίζει ο Π. Λιάκουρας, «...στις περισσότερες περιπτώσεις, τελούν σε ανταγωνιστική σχέση ή αντιπαλότητα με την κυρίαρχη πλειοψηφία της χώρας» (Λιάκουρας, 2007, σσ. 109-110).

Εντούτοις, σύμφωνα με τον M. Kohen, η υιοθέτηση ενός ευρέος ορισμού περί της απόσχισης, ο οποίος επικεντρώνεται στον εδαφικό διαχωρισμό μέρους ενός κράτους με στόχο τη δημιουργία ενός νέου άλλου κράτους, εγκυμονεί κινδύνους για τη συμπερίληψη περιπτώσεων μετατροπής εδαφών στην ίδια κατηγορία με εκείνη της απόσχισης³⁹. Συνακολούθως, ο M. Kohen προσδιορίζει την απόσχιση ως «...τη δημιουργία μιας νέας ανεξάρτητης οντότητας μέσω της διαχώρισης ενός τμήματος του εδάφους και του πληθυσμού από ένα υπάρχον κράτος, χωρίς τη συναίνεση του τελευταίου»⁴⁰ (Kohen, 2006, p. 3).

Παρά ταύτα, δύναται να λεχθεί ότι η αποδοχή της έλλειψης συναινέσεως ως της μόνης ειδοποιού διαφοράς ανάμεσα στην απόσχιση και σε άλλες μορφές δημιουργίας νεότευκτων κρατούν, δεν αρκεί για τον προσδιορισμό του εννοιολογικού ορισμού της απόσχισης. Και τούτο, διότι το προαναφερθέν θα έχει ως αποτέλεσμα την ταύτιση των εκ της διάλυσης (dissolution) ή και εκ της συνταγματικής πρόβλεψης περιπτώσεων δημιουργίας νέων κρατών με των αντίστοιχων της απόσχισης. Διό, ο J. Crawford, υπογραμμίζει ότι η απόσχιση αφορά

³⁹ Οι περιπτώσεις αυτές συνοψίζονται «...στη διάσπαση κρατών (dismemberment of States), στη μεταβίβαση (devolution), στη διάλυση (dissolution), στη διαδοχή (succession), ακόμη, και στη διαδικασία αποαποικιοποίησης (process of decolonization)» (Kohen, 2006, p. 2).

⁴⁰ Κατόπιν τούτου, καταδεικνύεται ένα από τα βασικά στοιχεία και σημαντική διαφορά της απόσχισης σε σχέση με άλλες περιπτώσεις, και κυρίως εκείνης της μεταβίβασης (devolution), η οποία διαφορά συνίσταται από την απουσία συναίνεσης του εμπλεκομένου κράτους, ως προς την επιδίωξη της αποσχισθείσας οντότητας.

στη δημιουργία κράτους «...μέσω της χρήσης ή της απειλής χρήσεως βίας⁴¹, χωρίς τη συναίνεση του προηγούμενου κυρίαρχου» (Crawford, 2007, p. 375).

Ως εκ των τεθέντων, γίνεται αντιληπτό ότι η απουσία εκ του κυρίαρχου κράτους (parent state) συναινέσεως αποτελεί, επί της ουσίας, τη βασικότερη αιτία για την οποία η απόσχιση έχει καταστεί μία από τις πλέον αμφιλεγόμενες έννοιες και ζητήματα του Διεθνούς Δικαίου, αφού η διεθνής κοινότητα βρίσκεται σε μία διαρκή αναζήτηση εκείνου του νομικού ερείσματος, που θα είναι σε θέση να προβεί στη διευθέτηση εκάστης διαφοράς, παρόλο που, επί του προκειμένου, απορρίπτει κατά κανόνα την απόσχιση. Συνέπεια τούτου, η ασάφεια τόσο περί της αρχής της αυτοδιάθεσης όσο και περί των φορέων του δικαιώματος (Khor, 2002, p. 34) αποδίδει στην τελευταία έναν προεξάρχοντα ρόλο αναφορικά με την επιχειρηματολογία εκάστης αποσχιστικής προσπάθειας.

2.2 Η απόσχιση ως αποτέλεσμα έκφρασης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης

Η διασύνδεση του φαινομένου της απόσχισης ως αποτελέσματος έκφρασης του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης αποτελεί, χωρίς άλλο, ένα από τα πλέον αμφιλεγόμενα ζητήματα του Διεθνούς Δικαίου, ως συνέπεια κυρίως των εδαφικών αλλαγών που επιφέρει⁴². Η διεθνής κοινότητα, ως εκ της προηγηθείσας αναλύσεως, επεδίωξε τόσο εντός όσο και εκτός αποαποικιακού πλαισίου τη θεμελίωση και την εφαρμογή του δικαιώματος των λαών στην αυτοδιάθεση σε συνδυασμό με την αρχή της *uti possidetis juris*, με στόχο την αποφυγή των ατέρμονων εδαφικών διεκδικήσεων, η αναζωπύρωση των οποίων εγκυμονούσε σοβαρούς κινδύνους για την προστασία της κρατικής κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας των νεότευκτων κρατών.

Κατόπιν τούτου, οι διεκδικήσεις πληθυσμών που θα κατέληγαν σε διάσπαση της ενότητας κάθε κυρίαρχου κράτους θεωρούνταν, τόσο από πλευράς πρακτικής όσο και από πλευράς της θεωρίας, ως αποσχίσεις (Radan, 2002, p. 2). Στις οποίες αποσχίσεις η διεθνής κοινότητα καθίστατο μάλιστα αντίθετη, αν και έχει

⁴¹ Επί τούτου, ο Π. Λιάκουρας τονίζει ότι οι απαιτήσεις αποσχίσεως εκδηλώνονται «...μονομερώς με εξεγέρσεις από την πλευρά της μειονότητας, οι οποίες αντιμετωπίζονται κατασταλτικά, συνήθως με βία, από το κράτος με το οποίο αντιπαρά τίθενται» (Λιάκουρας, 2007, σ. 107).

⁴² Κάθε αποσχιστική προσπάθεια αποσκοπεί στην ίδρυση μιας νέας ανεξάρτητης κρατικής οντότητας ή στην ενσωμάτωση ή, ακόμη, στη συγχώνευση με τρίτο κράτος (Cassese, 2012, σ. 88).

υπογραμμισθεί από τη θεωρία «*ότι η απόσχιση δεν είναι εξ ορισμού απαγορευμένη*» (Cassese, 2012, σ. 88).

Αναλυτικότερα, η απόσχιση, ως αποτέλεσμα εκφράσεως του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, διαθέτει δύο κατηγορίες. Η πρώτη κατηγορία αφορά στις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες το αρχικό κράτος παραχωρεί τη συναίνεσή⁴³ του για την απόσχιση μιας πληθυσμιακής ομάδας. Επί του προκειμένου, η συναινετική απόσχιση θεωρείται νομιμοποιημένη⁴⁴, αφού το ενδιαφερόμενο κράτος επιτρέπει την οιαδήποτε αλλαγή επί της κυριαρχίας του σε μέρος του εδάφους του (Καλογερόπουλος-Στράτης, 1977, σ. 234).

Η έτερη κατηγορία της απόσχισης αφορά στις περιπτώσεις κατά τις οποίες το κράτος εναντιώνεται στην αποσχιστική προσπάθεια. Πέραν αυτού, ενισχυτικές ως προς την αδιαλλαξία του κράτους να συνηγορήσει υπέρ των αιτημάτων απόσχισης, καθίστανται μια σειρά από θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι η αρχή της εθνικής κυριαρχίας και ανεξαρτησίας, η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, η οποία, ειρήσθω εν παρόδω, υπογραμμίζεται στα ψηφίσματα του ΟΗΕ⁴⁵ μετά τις αναφορές περί της αρχής της αυτοδιάθεσης των λαών, αλλά και η μη χρήση ή απειλή χρήσης βίας, η αρχή του απαραβίαστου των συνόρων και η αρχή της μη επέμβασης (Ηρακλείδης, 2015, σ. 163).

Τούτων λεχθέντων, δημιουργείται εύλογα η ανάγκη περί του προσδιορισμού των στοιχείων εκείνων, τα οποία δύναται να αποτελέσουν νομιμοποιητική βάση της απόσχισης. Αναντίρρητα, σε περίπτωση που ένας πληθυσμός επιδιώξει την απομάκρυνσή του από ένα κράτος, ενώ είναι σε θέση να απολαύει της εσωτερικής αυτοδιάθεσης σε ένα κράτος δικαίου, δεν δύναται να διεκδικήσει το δικαίωμα της εξωτερικής αυτοδιάθεσης και να αιτηθεί την αποχώρησή του. Επί του προκειμένου, άξια αναφοράς καθίσταται η περίπτωση του Κεμπέκ, το οποίο, σύμφωνα με την

⁴³ Ως τέτοιες δύναται να χαρακτηρισθούν οι αποσχισθείσες περιπτώσεις της Ερυθραίας από την Αιθιοπία (1993) και του Νοτίου Σουδάν (2011), για τις οποίες χρειάστηκε τελικώς κάποια μορφή συναίνεσης (Ρούκουνας, 2021, σ. 470).

⁴⁴ Την προαναφερθείσα άποψη επιβεβαιώνει και η Επιτροπή Badinter, η οποία τονίζει, κατά τη φάση της διάλυσης της πρώην Γιουγκοσλαβικής Ομοσπονδίας, ότι η αλλαγή των συνόρων σε περίπτωση συμφωνίας είναι εφικτή (Radan, 2002, p. 222).

⁴⁵ Η στήριξη στην αρχή του σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας των ανεξάρτητων κρατών αποτυπώνεται και μέσα από την πρακτική του ΟΗΕ, ο οποίος σε αρκετές περιπτώσεις έχει προβεί σε καταδίκη των προσπαθειών απόσχισης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν οι περιπτώσεις προσπαθειών απόσχισης της Κατάνγκα από το Κονγκό (1962), της Μπιάφρα από τη Νιγηρία (1967) και τριών τμημάτων της Σομαλίας (Σομαλία, Τζαντ και δύο άλλες οντότητες) συνέπεια της κρίσης του 1994, περιπτώσεις στις οποίες ο ΟΗΕ καταδίκασε τις προαναφερθείσες προσπάθειες απόσχισης και, συνακολούθως, αρνήθηκε την ανεξαρτησία τους (Περράκης, 2008, σσ. 23-26).

κρίση του Καναδικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου, δεν ήταν σε θέση να διεκδικήσει απομάκρυνση, αφού τύγχανε ως επαρχία μιας προνομιακής μεταχείρισης (Λιάκουρας, 2009, σ. 101).

Η απόσχιση γίνεται αντικείμενο διερεύνησης, δηλαδή ελέγχεται από τη διεθνή πολιτική, σε περιπτώσεις στις οποίες εμπλέκεται η διάσταση που αφορά στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, καθώς και σε εκείνες κατά τις οποίες η εκάστοτε διένεξη έχει μεταβληθεί σε σύγκρουση, η οποία έχει υπερβεί το μέτρο, και οι διαφαινόμενες πιθανότητες ειρηνικής επιλύσεως παρουσιάζονται ανύπαρκτες. Και τούτο, διότι παρουσιάζονται περιπτώσεις, κατά τις οποίες αυταρχικά ή δικτατορικά καθεστώτα προβαίνουν σε εφαρμογή βίας αντί της διαβουλεύσεως με τους εξεγερόμενους πληθυσμούς. Φυσικά, για να ευοδωθεί ο απώτερος σκοπός της αποσχιστικής ενέργειας, ήτοι η συγκρότηση μιας νέας πολιτειακής οντότητας με αυτεξούσιο καθεστώς, επιβάλλεται να πληρούνται οι προϋποθέσεις των περιπτώσεων της επανορθωτικής ή, αλλιώς, της θεραπευτικής απόσχισης (remedial secession) (Tomuschat, 2006, pp. 38-42), η οποία απόσχιση αναλύεται στο επόμενο υποκεφάλαιο.

Παρά ταύτα, πρόδηλος είναι ο διχασμός της διεθνούς κοινότητας σε κάθε εμφάνιση αποσχιστικού επεισοδίου, αφού το φαινόμενο της απόσχισης διχάζει και ως προς το ερώτημα εάν η απόσχιση απαγορεύεται ή επιτρέπεται. Επί του προκειμένου, διαφαίνεται η ύπαρξη ενός νομικού κενού, όπως αναφέρει ο J. Crawford, παρόλο που συμφωνεί με την άποψη σημαντικής μερίδας ακαδημαϊκών ότι η απόσχιση «...ούτε επιτρέπεται, παρά μόνο προκύπτει πολύ εμμέσως, ούτε, όμως, απαγορεύεται»⁴⁶ (Crawford, 2007, p. 390). Συνεπαγόμενα, «η νομιμότητα κάθε περιπτώσεως απόσχισης απορρέει από την κατά περίπτωση αξιολόγηση» (Ρούκουνας, 2021, σ. 470).

Αξία αναφοράς και η προσέγγιση της M. Sterio, η οποία υπογραμμίζει τον καταλυτικό ρόλο των μεγάλων δυνάμεων στη σύγχρονη εποχή για τον αγώνα ενός «λαού» να καταστεί δικαιούχος εξωτερικής αυτοδιάθεσης, αφού, όπως ισχυρίζεται, τα ζητήματα της κρατικής υπόστασης, της κυριαρχίας, της αναγνώρισης, καθώς και της επέμβασης, ανήκουν, σε σημαντικό βαθμό, στη σφαίρα της επιρροής τους (Sterio, 2013, pp. 44-56).

⁴⁶ Η προαναφερθείσα άποψη παρουσιάζεται και στα υπομνήματα αρκετών κρατών κατά τη διαδικασία της εξέτασης από το ΔΔΧ της υπόθεσης, η οποία αφορούσε στη νομιμότητα της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου.

2.3 Η θεωρία της θεραπευτικής απόσχισης

Η προσέγγιση της επανορθωτικής ή, αλλιώς, της θεραπευτικής απόσχισης (remedial secession) συνιστά μια θεωρία ανήκουσα στις κανονιστικές θεωρίες, οι οποίες επικεντρώνονται σε μια προσπάθεια δικαιολόγησης ορισμένων από τις περιπτώσεις απόσχισης βάσει ενός μείγματος κριτηρίων, ηθικών και πολιτικών.

Η θεραπευτική απόσχιση έχει ως επίκεντρό της την πεποίθηση τόσο περί δικαιοσύνης όσο και περί αποκατάστασης του βαλλόμενου πληθυσμού (Λιάκουρας, 2009, σ. 101), και εδράζεται στη βίαιη στέρηση ή, αλλιώς, στην παραβίαση των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, η οποία εμποδίζει ένα λαό ή μια μειονότητα να ασκήσει το δικαίωμα της εσωτερικής αυτοδιάθεσης. Σε αυτές τις περιπτώσεις, όπως τονίζει ο Σ. Περράκης, «...όπου το χάσμα μεταξύ των δυο πλευρών είναι τέτοιου εύρους, το οποίο καθιστά αδύνατη οποιαδήποτε περαιτέρω συμβίωση, η απόσχιση θεωρείται ως μέσο θεραπείας (remedial secession)» (Περράκης, 2008, σ. 27). Στις ως άνω προϋποθέσεις, ο Π. Λιάκουρας συμπληρώνει την εξάντληση των λοιπών μέσων αποκατάστασης, συμπεριλαμβανομένης της διαβούλευσης, η οποία λόγω κακοπιστίας ανάμεσα στις αντίπαλες πλευρές δεν τελεσφορεί, τη διαμόρφωση μιας επικίνδυνης κατάστασης, ως αποτέλεσμα της οποίας διακυβεύεται η τύχη ανθρωπίνων ζώων, τη χρήση δυσανάλογης βίας εκ μέρους του κράτους, με συνεπαγόμενο αποτέλεσμα τη διεξαγωγή σφαγών και γενοκτονίας, εξελίξεις οι οποίες δεν αφήνουν περιθώρια περίσωσης του θιγόμενου πληθυσμού από το κράτος-θύτη, καθώς και την εκπλήρωση του έσχατου μέσου αποκατάστασης (ultimum refugium) (Λιάκουρας, 2009, σ. 101) το οποίο, όμως, μέσο επιβάλλεται να είναι προδήλως ανάλογο του μεγέθους και της σοβαρότητας της κρίσης.

Επί της ουσίας, όπως προαναφέρθηκε, η θεραπευτική απόσχιση έχει επικρατήσει στη διεθνή πολιτική ως η έσχατη λύση-μέσο και μια κατ' εξαίρεση εφαρμογή της αρχής της αυτοδιάθεσης, σε περιπτώσεις στυγερών εγκλημάτων κατά της ανθρωπότητας, όπως, για παράδειγμα, η γενοκτονία. Εν προκειμένω, η αρχή του σεβασμού των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων εμπίπτει στην κατηγορία των κανόνων αναγκαστικού δικαίου (jus cogens), κανόνων από τους οποίους καμία παρέκκλιση δεν είναι επιτρεπτή⁴⁷ (Cassese, 2012, σ. 85).

⁴⁷ Η εν λόγω άποψη επιβεβαιώθηκε στην περί των γερμανικών αποζημιώσεων πρόσφατη απόφαση του ΔΔΧ.

Ωστόσο, πέραν των ανωτέρω, άξια αναφοράς καθίσταται και μια πιο διασταλτική πτυχή της θεωρίας, η οποία υποστηρίζει τη δυνατότητα εφαρμογής της απόσχισης σε περιπτώσεις κατά τις οποίες οι μειονότητες στερούνται της απόλαυσης του δικαιώματος της εσωτερικής αυτοδιάθεσης, ήτοι της μη αναγνώρισης του συνόλου των μειονοτικών δικαιωμάτων, του παντελούς αποκλεισμού της από τις δομές άσκησης εξουσίας, καθώς και της στέρησης ετεροκαθορισμού της, δικαιωμάτων⁴⁸ τα οποία απορρέουν από το ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ.

Τούτων λεχθέντων, ο D. Raic υπογραμμίζει, πέραν των ανωτέρω, την απαραίτητη πλήρωση ακόμη δύο σημαντικών προϋποθέσεων, οι οποίες δύνανται να θεμελιώσουν την επανορθωτική απόσχιση ως μέσο για την εφαρμογή του δικαιώματος της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, ήτοι της ύπαρξης μιας πληθυσμιακής οντότητας, η οποία, κατά πρώτον, συνιστά μειονότητα εντός του συνολικού πληθυσμού και, κατά δεύτερον, αποτελεί την πλειονότητα εντός συγκεκριμένης εδαφικής έκτασης (Raic, 2002, p. 332).

Αναντίρρητα, παρά τα αυστηρά κριτήρια που τίθενται για την εφαρμογή της συγκεκριμένης απόσχισης, η ευρεία αποδοχή της έγκειται κυρίως στο γεγονός της επιτυχημένης απόσχισης του κράτους του Μπαγκλαντές (πρώην Ανατολικού Πακιστάν) από το αντίστοιχο του Πακιστάν, η οποία θεωρείται ως η μοναδική επικρατούσα περίπτωση απόσχισης στη διεθνή πρακτική⁴⁹. Η προαναφερθείσα

⁴⁸ Χαρακτηριστική επί τούτου, και η άποψη του J. Crawford, ο οποίος θεωρεί ως μη αυτοκυβερνούμενα «...εκείνα τα εδάφη εντός των οποίων οι κάτοικοί τους αποκλείονται αυθαίρετα από οποιαδήποτε συμμετοχή στη διακυβέρνηση είτε της περιοχής είτε του κράτους στο οποίο ανήκουν» (Crawford, 2007, p. 126).

⁴⁹ Συγκεκριμένα, το Ανατολικό και το Δυτικό Πακιστάν αποτελούσαν τις δύο εδαφικά διαχωρισμένες περιοχές της χώρας, αμφότερες εκ των οποίων συνόρευαν με την Ινδία, ενώ δεν παρουσίαζαν καμία γεωγραφική διασύνδεση. Η συντριπτική νίκη του Σείχη Mujibur Rahman, ηγέτη του κόμματος Awami League στο Ανατολικό Πακιστάν, τον έχρησε πρωταγωνιστή της πολιτικής σκηνής ολόκληρης της χώρας⁴⁹. Κατόπιν τούτου, ο εν λόγω ηγέτης απαίτησε την αναθεώρηση του Συντάγματος, με στόχο την παραχώρηση ενός είδους αυτονομίας στην περιοχή των Βεγγαλέζων (Bengalis), εντός του επιδιωκόμενου πλαισίου μετατροπής της οργάνωσης της χώρας σε ομοσπονδιακή. Η μετέπειτα διακήρυξη ανεξάρτητου κράτους (15 Μαρτίου 1971) από πλευράς Ανατολικού Πακιστάν εξώθησε τον Πακιστανό δικτάτορα να διατάξει την ένοπλη επέμβαση του Δυτικού Πακιστάν και σε ένα ανηλεή πόλεμο κατά των Βεγγαλέζων, με αποτέλεσμα την αδυσώπητη σφαγή ενός εκατομμυρίου εξ αυτών. Ως εκ τούτου, χρειάστηκε η σωτήρια στρατιωτική επέμβαση της Ινδίας για να αποτρέψει τη μαζική εξολόθρευση των Βεγγαλέζων και να οδηγήσει τις ένοπλες δυνάμεις του Πακιστάν σε αποχώρηση από το έδαφος του Ανατολικού Πακιστάν. Παρόλο που η Ινδία υποστήριξε ότι επρόκειτο για ανθρωπιστική επέμβαση, η ενέργειά της δεν θεωρήθηκε εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας ως νόμιμη. Παρά ταύτα, το ΣΑ δεν εξέδωσε καμιά καταδικαστική απόφαση εις βάρος της, παρά μόνο απαίτησε την απόσυρση των δυνάμεων «as soon as it practicable», γεγονός που αποτυπώνει την πρόθεσή του αναφορικά με την ανάθεση της περιφρούρησης για τη μετάβαση στο νέο καθεστώς της περιοχής στην Ινδία (Λιάκουρας, 2007, σσ. 130-133). Τελικά, ως εκ των ανωτέρω, το Μπαγκλαντές ολοκλήρωσε με επιτυχία την αποχώρησή του από το κράτος του Πακιστάν, το 1972, αλλά χρειάστηκε η πάροδος δύο χρόνων για να αποσπάσει τη διεθνή αναγνώρισή του, για την οποία σημαντικό ρόλο

συγκυρία ήταν καθοριστική για την τύχη του λαού των Βεγγαλέζων του Μπαγκλαντές, αφού κατέστη δυνατή η άσκηση του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση, ως ενός έσχατου μέσου αποκατάστασης (Crawford, 1998, p. 95). Το νέο κράτος, που εισήλθε στον ΟΗΕ το 1974, συνιστά τη μοναδική έως τώρα περίπτωση επιτυχούς απόσχισης, και δη επανορθωτικής, στην παγκόσμια ιστορία⁵⁰, παρόλο που, μεταγενέστερα, η εν λόγω περίπτωση συνοδεύτηκε και από τη συναίνεση του πατρογονικού κράτους.

2.4 Η επικράτηση μιας νέας πραγματικότητας και το στοιχείο της αποτελεσματικότητας

Η επικράτηση μιας νέας πραγματικότητας αφορά στη μεταχείριση μιας εδαφικής οντότητας, η οποία αφενός έχει επικρατήσει μετά την απομάκρυνσή της ή την απόσχιση από το πατρογονικό κράτος, και αφετέρου «...*ασκεί αποτελεσματική διοίκηση, είναι βιώσιμη και παρέχει εχέγγυα σταθερότητας*» (Λιάκουρας, 2009, σ. 105).

Φυσικά, στις περιπτώσεις αυτές δεν ανήκουν οι οντότητες που αποτελούν προϊόντα παραβίασης θεμελιώδους κανόνα του Διεθνούς Δικαίου, όπως, για παράδειγμα, της χρήσης βίας, γεγονός το οποίο αποκλείει εκ των προτέρων τόσο τη μετέπειτα επικράτηση όσο και τη μελλοντική νομιμοποίησή τους. Επί τούτου, καθίσταται απαραίτητη η αναφορά και στο δόγμα της συλλογικής μη αναγνώρισης⁵¹,

διαδραμάτισε η αποτελεσματική εξουσία που ασκούσε στο έδαφός του μετά τη μονομερή ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του (Μπρεδήμας, 1986, σ. 135).

⁵⁰ Ενδιαφέρουσα επί των ανωτέρω, καθίσταται και η σχετική γνωμοδότηση του Ανώτατου Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου του Καναδά περί της απαίτησης για απόσχιση της γαλλόφωνης επαρχίας του Κεμπέκ από την Καναδική Ομοσπονδία. Συγκεκριμένα, το ως άνω Δικαστήριο υπογραμμίζει τα παρακάτω σημαντικά στη σχετική απόφαση:

α) Το δικαίωμα στην εξωτερική αυτοδιάθεση «...*εγείρεται μόνο στις πιο εξαιρετικές περιπτώσεις και, ακόμη, και τότε, υπό προσεκτικά ορισμένες προϋποθέσεις*» (παράγραφος 126) (SCC, 1998).

β) Η στέρηση της ουσιαστικής άσκησης του δικαιώματος της εσωτερικής αυτοδιάθεσης από ένα λαό «...*δύναται, ενδεχομένως, ως ύστατη λύση, να το ασκήσει με απόσχιση*» (παράγραφος 134) (SCC, 1998).

γ) Παραμένει ασαφές εάν περίπτωση της θεραπευτικής απόσχισης αντικατοπτρίζει πραγματικά ένα καθιερωμένο πρότυπο διεθνούς δικαίου (παράγραφος 135) (SCC, 1998).

δ) Ο αποκλεισμός μιας συγκεκριμένης πληθυσμιακής ομάδας από την πρόσβασή της στις δομές άσκησης εξουσίας ενός κράτους, μέσω των οποίων θα είναι σε θέση να επιδιώξει την πολιτική, οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική της ανάπτυξη, την καθιστά δικαιούχο της εξωτερικής αυτοδιάθεσης, αφού της στερείται το αντίστοιχο δικαίωμα άσκησης της εσωτερικής αυτοδιάθεσης (παράγραφος 138) (SCC, 1998).

⁵¹ Συγκεκριμένα, το εν λόγω δόγμα, το οποίο αναφέρεται στην υποχρέωση των κρατών για τη μη αναγνώριση οντοτήτων, οι οποίες διεκδικούν την ιδιότητα της κρατικής υπόστασης, έχει τις ρίζες του

όπως αναφέρεται από τους Dugard και Raic (Dugard & Raic, 2006, p. 100), το οποίο, νομολογιακά, θεμελιώνεται στην αρχή «ex injuria non oritur jus». Αδιαμφισβήτητα, στη σημερινή εποχή είναι αποδεκτό, πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι υπάρχουν ορισμένοι βασικοί και επιτακτικοί κανόνες πάνω στους οποίους θεμελιώνεται η διεθνής έννομη τάξη, και από αυτούς καμία παρέκκλιση δεν επιτρέπεται. Πράξη, η οποία παραβιάζει κανόνα που έχει χαρακτήρα jus cogens, είναι παράνομη και, ως εκ τούτου, άκυρη. Τα κράτη «...είναι υποχρεωμένα να μην αναγνωρίζουν τέτοιες πράξεις βάσει του εθιμικού Διεθνούς Δικαίου και σύμφωνα με τις γενικές αρχές του δικαίου» (Dugard & Raic, 2006, p. 101). Κατόπιν τούτου, τα ψηφίσματα του ΣΑ/ΟΗΕ και της ΓΣ/ΟΗΕ καθίστανται από νομικής σκοπιάς δηλωτικά. Στην πράξη, όμως, τέτοιου είδους ψηφίσματα είναι ουσιαστικής σημασίας, καθώς επιβεβαιώνουν την ήδη υπάρχουσα υποχρέωση των κρατών, υποκαθιστώντας την ταυτοχρόνως με ένα συλλογικό προσδιορισμό της παρανομίας⁵².

στη μη αναγνώριση του κράτους-μαριονέτας (puppet state) του Manchukuo, το οποίο προήλθε από την επέμβαση της Ιαπωνίας στην κινέζικη επαρχία της Μαντζουρίας, το 1932. Απόρροια τούτου αποτέλεσε το μετέπειτα ψήφισμα της Συνέλευσης της Κοινωνίας των Εθνών, δυνάμει του οποίου καλούσε τα κράτη-μέλη της να μην αναγνωρίσουν το εν λόγω κράτος.

⁵² Ενισχυτικά όσον αφορά στην εν λόγω υποχρέωση καθίστανται τα κάτωθι:

α) Τα άρθρο 40(2) της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου (ΕΔΔ) περί της υποχρέωσης μη αναγνώρισης, σύμφωνα με τα οποία «...κανένα κράτος δεν μπορεί να αναγνωρίσει ως νόμιμη μία κατάσταση που δημιουργήθηκε από σοβαρή παραβίαση μίας υποχρέωσης που επιβάλλεται από αναγκαστικό κανόνα του γενικού Διεθνούς Δικαίου, ούτε να παράσχει βοήθεια ή να συμβάλει στη διατήρηση της κατάστασης αυτής» (Weller, 2022, σ. 2).

β) Το ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ, το οποίο τονίζει ότι «...καμία εδαφική απόκτηση που προκύπτει από την απειλή ή τη χρήση βίας δεν θα αναγνωρίζεται ως νόμιμη» (UN, 1970).

γ) Το ψήφισμα 3314/1974 της ΓΣ/ΟΗΕ, το οποίο επιβεβαιώνει επί τη βάση του άρθρου 4(3) περί ορισμού της επιθετικότητας ότι «...καμία εδαφική απόκτηση ή ειδικό πλεονέκτημα που προκύπτουν από επιθετικότητα δεν είναι ή δύνανται να αναγνωριστούν ως νόμιμα» (UN, 1974).

δ) Το ψήφισμα 42/22 του 1987 της ΓΣ/ΟΗΕ, σύμφωνα με το άρθρο 10 «...ούτε η απόκτηση εδάφους που προκύπτει από την απειλή ή τη χρήση βίας, ούτε οποιαδήποτε κατοχή εδάφους που προκύπτει από την απειλή ή τη χρήση βίας κατά παράβαση του Διεθνούς Δικαίου θα αναγνωριστούν ως νόμιμη απόκτηση ή κατοχή» (GA, 1987).

ε) Η απόφαση του ΔΔΧ περί Κοσόβου, στην παράγραφο 81 της οποίας αναφέρεται ότι «...η παρανομία δεν απορρέει από το μονομερή χαρακτήρα της ανακήρυξης αυτής καθαυτής, αλλά από το γεγονός ότι αποτελεί προϊόν παράνομης χρήσης βίας και άλλων κατάφωρων παραβιάσεων των κανόνων του Διεθνούς Δικαίου και δη εκείνων με αναγκαστικό χαρακτήρα (jus cogens)» (I.C.J., 2010).

στ) Η απόφαση του ΔΔΧ του 2004 περί των νομικών συνεπειών από την κατασκευή του τείχους στα κατεχόμενα παλαιστινιακά εδάφη, σύμφωνα με την παράγραφο 159, της οποίας το Δικαστήριο επιβεβαιώνει τη νομική απαίτηση που αφορά «...στην υποχρέωση όλων των κρατών να μην αναγνωρίσουν την παράνομη κατάσταση που προκύπτει από σοβαρή παραβίαση ενός επιτακτικού κανόνα» (I.C.J., 2004).

Εξαιρουμένων των προαναφερθεισών περιπτώσεων, τα κράτη αναγκάζονται να αποδεχθούν και να προσαρμοστούν σε μια νέα πραγματικότητα, η οποία υφίσταται, ιδιαίτερα, όπως τονίζει ο Π. Λιάκουρας, «...αφότου έχει δείξει δείγματα σταθερότητας, βιωσιμότητας και αποτελεσματικότητας ελέγχου, χωρίς επ' ουδενί να νομιμοποιεί τα βήματα που προηγήθηκαν, δηλαδή δεν νομιμοποιείται με αυτόν τον τρόπο η απόσχιση» (Λιάκουρας, 2009, σ. 106).

Ουσιαστικά, το Διεθνές Δίκαιο αποτελεί ένα ρεαλιστικό νομικό σύστημα, το οποίο, εν ολίγοις, βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην αρχή της αποτελεσματικότητας, αφού προβλέπει ότι μόνον οι καταστάσεις και οι απαιτήσεις, οι οποίες διακρίνονται για την αποτελεσματικότητά⁵³ τους, δύνανται να έχουν έννομο αποτέλεσμα. Αναντίρρητα, το προαναφερθέν παραμένει επίκαιρο και διαχρονικό, αφού η διεκδίκηση πλήρους διεθνούς προσωπικότητας από μια οντότητα προϋποθέτει την προηγούμενη απόδειξη της αποτελεσματικής ύπαρξης συγκεκριμένων στοιχείων, ήτοι των παραδοσιακών κριτηρίων⁵⁴ της κρατικής υπόστασης. Καθίσταται σαφές ότι η αποτελεσματικότητα εν μέσω υπάρξεως νομικού κενού, όπως συμπληρώνει ο Τ. Christakis, «...αποκτά βαρύνουσα σημασία διότι, τελικώς, *ex factis jus oritur*, ήτοι το δίκαιο προκύπτει από τα γεγονότα» (Christakis, 2006, p. 156).

Εντούτοις, η αποτελεσματικότητα δεν καθίσταται ικανή από μόνη της να δημιουργήσει δικαιώματα και υποχρεώσεις⁵⁵, ήτοι να οδηγήσει στην επιδιωκόμενη απόκτηση της κρατικής κυριαρχίας. Παρά ταύτα, δεν μπορεί να παραβλέπεται η αλήθεια των πραγματικών γεγονότων, τα οποία, αδιαμφισβήτητα, καθίστανται ικανά να επηρεάσουν είτε την τροποποίηση ενός υφιστάμενου κανόνα είτε τη δημιουργία ενός νέου. Εξάλλου, το Διεθνές Δίκαιο, ως ένα ρεαλιστικό νομικό σύστημα, αναγκάζεται να προσαρμοστεί και να εξελιχθεί στο βαθμό που οι εκάστοτε συνθήκες το απαιτούν.

⁵³ Σύμφωνα δε με τον Ch. De Visscher, στον οποίο αναφέρεται ο Τ. Christakis, «...η αποτελεσματικότητα καταλαμβάνει ηγετική θέση στη θεωρία της προσωπικότητας των κρατών και, κατά συνέπεια, στις προϋποθέσεις εγκαθίδρυσης της κρατικής υπόστασης» (Christakis, 2006, p. 139).

⁵⁴ Τα εν λόγω στοιχεία αφορούν στα τρία κλασικά κριτήρια της Σύμβασης του Μοντεβιδέο αποτελούν ο μόνιμος πληθυσμός ή ο λαός, η προσδιορισμένη και διακριτή εδαφική έκταση (*territorium*) και η αυθυπόστατη πολιτική εξουσία (*imperium*).

⁵⁵ Εν προκειμένω, ο Ch. De Visscher τονίζει ότι «...το περιεχόμενο των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων δεν καθορίζεται από την αποτελεσματικότητα αλλά από το Διεθνές Δίκαιο» (Christakis, 2006, p. 158).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΠΟΣΧΙΣΗΣ

3.1 Η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας

Αδιαμφισβήτητα, το κράτος κατέχει μία θέση–κλειδί μέσα στο σύστημα του Διεθνούς Δικαίου. Το τελευταίο, ως κατεξοχήν κρατοκεντρικό, θα ήταν αδύνατο να μην είχε προβλέψει θεσμούς, οι οποίοι θα ήταν σε θέση να θωρακίσουν το βασικό υποκείμενό του, δηλαδή το κράτος. Η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, η οποία *«αποτελεί παρακολούθημα και λογική συνέπεια της εδαφικής κυριαρχίας του κράτους»*, συνιστά τη νομική εξασφάλιση της ανεξαρτησίας των κρατών σε σχέση με το έδαφός τους⁵⁶ (Ρούκουνας, 2021, σ. 196).

Η εδαφική ακεραιότητα αφενός αποτελεί θεμελιώδη κανόνα του Διεθνούς Δικαίου, ο οποίος δεν πρέπει επ' ουδενί να παραβιάζεται και αφετέρου καθίσταται σοβαρό ανάχωμα στις ορισμένες αποσχιστικές προσπάθειες, που στοχεύουν στην αποχώρηση και τη δημιουργία νέου κράτους. Εξάλλου, κατά τη διάρκεια της αποαποικιοποίησης, η παραχώρηση της ανεξαρτησίας ως δικαιώματος αυτοδιάθεσης, συνδέθηκε άρρηκτα με τη διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας των πρώην αποικιών, αφού το εν λόγω δικαίωμα κατοχυρώθηκε, οριζόμενο μέσα στο πλαίσιο της αρχής της *uti possidetis juris*.

⁵⁶ Η υποχρέωση του σεβασμού της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας απαντάται εντός μια σειράς πηγών του Διεθνούς Δικαίου, εκ των οποίων παρατίθενται οι σημαντικότερες:

α) Το άρθρο 2(4) του Χάρτη των ΗΕ, στο οποίο αναφέρεται ότι *«...όλα τα μέλη στις διεθνείς τους σχέσεις θα απέχουν από την απειλή ή τη χρήση βίας, που εκδηλώνεται εναντίον της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους είτε με οποιαδήποτε άλλη ενέργεια ασυμβίβαστη προς τους σκοπούς των Ηνωμένων Εθνών»* (ΟΗΕ, 1945).

β) Το ψήφισμα 1514/1960 της ΓΣ/ΗΕ, στην παράγραφο 5 του οποίου αναφέρεται ότι *«...οποιαδήποτε προσπάθεια στοχεύει στη μερική ή ολική διάρρηξη της εθνικής ενότητας και εδαφικής ακεραιότητας μιας χώρας είναι ασύμβατη με τους στόχους και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών»* (UN, 1960).

γ) Το Ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΗΕ (UN, 1970), στην παράγραφο 7 του οποίου γίνεται αναφορά περί του σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους ως αντιστάθμισμα, όμως, της υποχρέωσής του που απορρέει εκ των παραγράφων 2 και 3 για την προάσπιση αλλά και την αποφυγή κάθε παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων (Λιάκουρας, 2012, σ. 131).

δ) Η Τελική Πράξη του Ελσίνκι του 1975 (OSCE, 1975), δυνάμει της οποίας στην αρχή IV, που αφορά στην εδαφική ακεραιότητα των κρατών, γίνεται λόγος περί αποχής των κρατών *«...από κάθε ενέργεια ασυμβίβαστη με τους σκοπούς και τις αρχές του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και στρέφεται ενάντια στην εδαφική ακεραιότητα, την πολιτική ανεξαρτησία ή την ενότητα των συμμετεχόντων κρατών»* (OSCE, 1975).

ε) Η απόφαση του ΔΔΧ για την υπόθεση του Στενού της Κέρκυρας του 1949, στην οποία ο σεβασμός για την εδαφική ακεραιότητα χαρακτηρίζεται ως *«...θεμελιώδης βάση των διεθνών σχέσεων»* (I.C.J., 1949).

Παρά ταύτα, καθίσταται σαφές ότι η στάση της διεθνούς κοινότητας δεν παραμένει εσαεί η ίδια. Συν τω χρόνω, οι πολιτικές επιδιώξεις, καθώς και οι προτεραιότητες αλλάζουν. Χαρακτηριστικό επί τούτου καθίσταται το ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ, δυνάμει του οποίου διαφάνηκε μία θέσπιση ορίων ως προς την άσκηση της εδαφικής ακεραιότητας, αφού η τελευταία δεν μπορούσε να αποτελεί άλλοθι για τη στέρηση της αναπαλλοτρίωτης εσωτερικής αυτοδιάθεσης της οιασδήποτε εθνοτικής ομάδας πληθυσμού⁵⁷.

Δύναται να λεχθεί ότι η σχέση μεταξύ της αρχής της αυτοδιάθεσης και της αντίστοιχης της εδαφικής ακεραιότητας εξελισσόταν, στο πέρασμα του χρόνου, μέσα σε ένα καθεστώς ανταγωνιστικότητας. Παρά ταύτα, μέσα από την αναμόχλευση της διεθνούς πρακτικής αναδεικνύεται μια πρόκριση στο σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας έναντι της αρχής της αυτοδιάθεσης, της οποίας η εφαρμογή σε καμία περίπτωση δεν θα έπρεπε να είναι επιβλαβής ως προς την εδαφική σταθερότητα, την ακεραιότητα και την ενότητα του κράτους.

Απόρροια τούτου αποτέλεσε η διαφορετική προσέγγιση όσον αφορά στην εκτίμηση της εδαφικής ακεραιότητας εντός της διεθνολογικής κοινότητας. Συγκεκριμένα, η πλευρά των υποστηρικτών της εδαφικής ακεραιότητας θεωρεί την τελευταία ως την αποτρεπτική αρχή για κάθε προσπάθεια απόσχισης, έστω και σε περιπτώσεις συγγής παραβίασης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Οι υποστηρικτές της συγκεκριμένης άποψης θεωρούν την προσπάθεια αποκατάστασης του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων ως τον ιδανικότερο τρόπο αντιμετώπισης του ζητήματος των παραβιάσεων, αφού αυτές δύνανται να είναι προσωρινές και αποτέλεσμα των χειρισμών μιας συγκεκριμένης κυβέρνησης και δη αυταρχικής (Kohen, 2006, p. 11).

Κατ' αντιδιαστολή, παρουσιάζεται η ακαδημαϊκή άποψη σημαντικής μερίδας διεθνολόγων, προσκείμενων στα ανθρώπινα δικαιώματα ως πυλώνα του Διεθνούς Δικαίου, η οποία μερίδα υποστηρίζει ότι η έννοια της αντιπροσωπευτικής κυβέρνησης *«...αποτελεί τη στάθμη της ανοχής της διεθνούς κοινότητας απέναντι*

⁵⁷ Η θέσπιση ορίων ως προς την άσκηση της εδαφικής ακεραιότητας αποτυπώνεται και στην παράγραφο 2 της Διακήρυξης της Βιέννης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του 1993, η οποία τονίζει ότι «το δικαίωμα στην αυτοδιάθεση δεν μπορεί να ερμηνευθεί ότι επιτρέπει ή ενθαρρύνει οποιαδήποτε πράξη, η οποία θα αποδομούσε ή θα έβλαπτε, εν όλω ή εν μέρει, την εδαφική ακεραιότητα ή την πολιτική ενότητα κυρίαρχων και ανεξάρτητων κρατών, τα οποία λειτουργούν σε συμμόρφωση με την αρχή των ίσων δικαιωμάτων και της αυτοδιάθεσης των λαών και, επομένως, διαθέτουν μια κυβέρνηση η οποία αντιπροσωπεύει το σύνολο του πληθυσμού, χωρίς την οποιαδήποτε διάκριση» (UN, 1993).

στη μεταχείριση κάθε κυβέρνησης έναντι των εθνοτικών ομάδων του πληθυσμού της»⁵⁸ (Tomuschat, 1993, p. 17).

Ως εκ τούτου, αποτυπώνεται μια χρόνια διαμάχη στους κόλπους της διεθνούς ακαδημαϊκής κοινότητας ως προς την κατάταξη ή μη της εδαφικής ακεραιότητας στους κανόνες αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*)⁵⁹.

Κατά πρώτον, καθίσταται αναγκαία η αναφορά περί των επιχειρημάτων των δύο αντιμαχόμενων πλευρών. Όσον αφορά στους υπέρμαχους της απόψεως περί συμπερίληψης της εδαφικής ακεραιότητας στους απαραβίαστους κανόνες αναγκαστικού δικαίου, η εστίασή τους επικεντρώνεται στο γεγονός ότι το Διεθνές Δίκαιο επιχειρεί να ρυθμίσει τη συμπεριφορά και των μη κρατικών δρώντων επί τούτου, αφού η υποχρέωση στο σεβασμό εδαφικής ακεραιότητας ουδεμία απόκλιση και από κανέναν δεν επιτρέπει⁶⁰.

Κατ' αντιδιαστολή, οι υποστηρικτές της άποψης περί εξαίρεσης της εδαφικής ακεραιότητας από τους κανόνες αναγκαστικού δικαίου και περί συμπερίληψής της, αντίστοιχα, στους κανόνες ενδοτικού δικαίου εστιάζουν στην κατά καιρούς εμφάνιση περιπτώσεων, κατά τις οποίες ο σεβασμός στο απαραβίαστο της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών παρουσιάζει αποκλίσεις⁶¹, και στην πρόνοια περί

⁵⁸ Στους πιο πάνω υποστηρικτές ανήκει και η τέως πρόεδρος του ΔΔΧ, R. Higgins, η οποία τονίζει ότι στις περιπτώσεις αποκλεισμού και εξοντωτικής διακριτικής μεταχείρισης εθνοτικών ή άλλων μεμονωμένων ομάδων του πληθυσμού, «...η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας σχετικοποιείται» (Higgins, 1995, p. 125), αφού τονίζει ότι η συγκεκριμένη αρχή αφορά μόνον στις διακρατικές σχέσεις και όχι στην υποχρέωση σεβασμού των μειονοτικών δικαιωμάτων.

⁵⁹ Επί του προκειμένου, επιβάλλεται η αναφορά στο άρθρο 53 της Σύμβασης της Βιέννης του 1969 για το Δίκαιο των Συνθηκών, δυνάμει του οποίου προβλέπεται ότι «...αναγκαστικός κανόνας του Γενικού Διεθνούς Δικαίου ορίζεται ως ο κανόνας που είναι αποδεκτός και αναγνωρίζεται από τη διεθνή κοινότητα των κρατών συνολικά και από τον οποίο ουδεμία απόκλιση επιτρέπεται» (ΠΔΣ, 1969).

⁶⁰ Συγκεκριμένα υποστηρίζουν τα εξής: α) Η εφαρμογή του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση βάσει της πρακτικής της διεθνούς κοινότητας συνδέθηκε, κατά τη διάρκεια της κρίσιμης φάσης της απόκτησης ανεξαρτησίας αλλά και μετέπειτα, με την τήρηση της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας, τόσο από πλευράς τρίτων κρατών όσο και από πλευράς εγχώριων εθνοτικών πληθυσμιακών τμημάτων. β) Το Διεθνές Δίκαιο καθιστά ως φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, πέραν των κρατών, τα εθνικά απελευθερωτικά κινήματα που δρουν εντός μη αυτοκυβερνουμένων εδαφών. Επί του προκειμένου, υπάρχει σωρεία αναφορών εντός των ψηφισμάτων του ΣΑ περί των υποχρεώσεων μη κρατικών οντοτήτων, όπως, για παράδειγμα, στην πρώην Γιουγκοσλαβία, στη Σομαλία, στη Νότια Ροδεσία κ.ά.. Υποστηρικτική, επί του προκειμένου, και η άποψη του M. Kohen, ο οποίος επισημαίνει ότι το ΣΑ δεν δίστασε να επικαλεστεί το σεβασμό της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών στη δίνη των αποσχιστικών προσπαθειών, αν και διασαφηνίζει ότι οι τελευταίες επιδιώκονται με βίαια μέσα, χαρακτηρίζοντας μάλιστα τις εν λόγω καταστάσεις ως απειλές για τη διεθνή ειρήνη και ασφάλεια.

⁶¹ Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις κατά τις οποίες ένα κράτος είτε συνηγορεί στην απόσπαση μέρους της εδαφικής του επικράτειας για τη δημιουργία χωριστού κράτους είτε εκχωρεί, επίσης, τμήμα του εδάφους του, κατόπιν σύναψης σχετικής συμβάσεως με άλλο κράτος.

μεταβολής των ορίων της επικρατείας κατόπιν νόμου εντός των Συνταγμάτων διαφόρων χωρών⁶².

Την προαναφερθείσα άποψη, πέραν της R. Higgins, η οποία θεωρεί ότι «...η *εδαφική ακεραιότητα σχετικοποιείται*» σε ορισμένες περιπτώσεις, αφού τονίζει ότι η συγκεκριμένη αρχή αφορά μόνον στις διακρατικές σχέσεις (Higgins, 1995, p. 125), επιδοκιμάζει και ο G. Abi-Saab, ο οποίος θεωρεί λανθασμένη την άποψη ότι η απόσχιση παραβιάζει την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας του κράτους⁶³.

Καταληκτικά, επί του διαφιλονικουμένου ζητήματος έχει τοποθετηθεί το ΔΔΧ στην υπόθεση του Κοσόβου. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με την παράγραφο 80 της γνωμοδότησής του, υποστήριξε ότι «...το πεδίο εφαρμογής της αρχής της εδαφικής ακεραιότητας περιορίζεται στη σφαίρα των διακρατικών σχέσεων»⁶⁴ (I.C.J., 2010).

Εν κατακλείδι, ως εκ της παραπάνω ανάλυσης, τεκμαίρεται ότι στο πλαίσιο του Διεθνούς Δικαίου η εδαφική ακεραιότητα συνιστά μία θεμελιώδη αρχή εθιμικής ισχύος, η οποία έχει κωδικοποιηθεί και σε συμβατικό κανόνα μέσα από τα κείμενα κυρίως του Χάρτη αλλά και της ΓΣ του ΟΗΕ, η οποία, όμως, δεν καθίσταται ως ένας από τους κανόνες επιτακτικού ή, αλλιώς, αναγκαστικού δικαίου, αφού η υπόψιν αρχή αφενός αφορά μόνον στις διακρατικές σχέσεις και αφετέρου δύναται, υπό αυστηρές προϋποθέσεις και μόνον, να υποχωρήσει έναντι της εξαιρετικής περίπτωσης της επανορθωτικής απόσχισης (remedial secession), ως μιας κατ' εξαίρεση εφαρμογής της αρχής αυτοδιάθεσης.

3.2 Η αρχή της απαγόρευσης απειλής ή χρήσης βίας

Οι θεμελιώδεις αντιλήψεις της διεθνούς κοινότητας όσον αφορά στη χρήση βίας, όπως αναφέρει ο Π. Λιάκουρας, «*διατυπώθηκαν εν γένει πολύ ευκρινώς στο Χάρτη του ΟΗΕ από τους θεμελιωτές της σύγχρονης μεταπολεμικής διεθνούς έννομης τάξης*» (Λιάκουρας, 2008, σ. 250). Συγκεκριμένα, δυνάμει του άρθρου 2(4)

⁶² Επί τούτου, το άρθρο 27 του Ελληνικού Συντάγματος προβλέπει ότι «...*καμία μεταβολή στα όρια της επικράτειας δεν μπορεί να γίνει χωρίς νόμο, που ψηφίζεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών*» (ΒτΕ, Σύνταγμα, 2019).

⁶³ Ο G. Abi-Saab θεωρεί ότι η αρχή ισχύει μόνον στις διεθνείς σχέσεις, δηλαδή εναντίον άλλων κρατών, τα οποία καλούνται να σέβονται την ακεραιότητα και να μην καταπατούν το έδαφος των γειτονικών τους κρατών, όπερ σημαίνει ότι δεν ισχύει εντός του κράτους (Abi-Saab, 2006, p. 474).

⁶⁴ Επιπροσθέτως, δυνάμει και των παραγράφων 81–84, θεώρησε ότι οι μονομερείς ανακηρύξεις ανεξαρτησίας εκ μέρους μιας πληθυσμιακής οντότητας, τις οποίες ούτε ενθαρρύνει αλλά ούτε απαγορεύει, παρόλο που πλήττουν την εδαφική ακεραιότητα του πατρογονικού κράτους, εντούτοις «...*δεν αποτελούν παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου, αφού στο πλαίσιο του τελευταίου η υποχρέωση σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας δεν αφορά στις σχέσεις μεταξύ του κράτους και του πληθυσμού του, αλλά μόνο στις σχέσεις μεταξύ των κρατών*» (I.C.J., 2010).

του Χάρτη, «...όλα τα μέλη θα απέχουν στις διεθνείς τους σχέσεις από την απειλή ή χρήση βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους ή κατά οποιονδήποτε άλλο τρόπο ασυμβίβαστο προς τους σκοπούς των ΗΕ» (ΟΗΕ, 1945).

Αυτός είναι, με βάση τον Ε. Ρούκουνα, «...ο γενικός κανόνας, συμβατικός αλλά και εθιμικός, που καθιστά παράνομη τη χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις»⁶⁵ (Ρούκουνας, 2021, σ. 512). Πέραν τούτου, η απαγόρευση της απειλής ή χρήσης βίας ανάμεσα στα κράτη δύναται να συμπεριληφθεί στους κανόνες αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*). Υπό το προαναφερθέν πρίσμα, ορθώς το ΣΑ θεώρησε την προσάρτηση του Κουβέιτ από το Ιράκ ως άκυρη και μη εφαρμοστέα.⁶⁶

Προτού γίνει αναφορά στη σχέση της αρχής της απαγόρευσης της απειλής ή της χρήσης βίας και του φαινομένου της απόσχισης, είναι αναγκαία μια πιο εμπεριστατωμένη ερμηνεία του άρθρου 2(4) του Χάρτη. Συγκεκριμένα, όσον αφορά στο εύρος της απαγόρευσης, διαφαίνεται, πέραν πάσης αμφιβολίας, ότι αυτή περιλαμβάνει τόσο την απειλή όσο και την πραγματική χρήση βίας, αφού οι δύο εννοιολογικοί προσδιορισμοί εξισώνονται. Φυσικά, δεν έλειψαν οι διαμάχες περί της ερμηνείας αναφορικά με το κατά πόσον ο Χάρτης «...απαγορεύει μόνο την ένοπλη ή οποιαδήποτε μορφή βίας, αφού σε διαφορετικά σημεία (π.χ. στα άρθρα 45 και 51) αναφέρεται ρητά η ένοπλη βία» (Ρούκουνας, 2021, σ. 512). Επί του προκειμένου, αρκετοί μελετητές υποστηρίζουν ότι ο Χάρτης κάνει αναφορά στην ένοπλη βία, όταν αποσκοπεί στον περιορισμό του αντικειμένου της ρύθμισης και, συνακόλουθα,

⁶⁵ Το προαναφερθέν επιβεβαιώνεται από τα κάτωθι:

α) Τη Διακήρυξη για τις Φιλικές Σχέσεις, υιοθετηθείσα εκ του ψηφίσματος 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ, το οποίο απαγορεύει τη χρήση βίας, την οποία θεωρεί ως παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου.

β) Την απόφαση του ΔΔΧ περί των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δραστηριοτήτων εντός και κατά της Νικαράγουας, σύμφωνα με την παράγραφο 34, της οποίας η εν λόγω αρχή «...έχει *status* εθιμικού δικαίου» (Cassese, 2012, σ. 76), καθώς «...υφίσταται επαρκής πρακτική και πεποίθηση δικαίου (*opinio juris*) των κρατών, από την οποία συνάγεται ότι η εν λόγω αρχή ισχύει ανεξάρτητα από τη διατύπωσή της σε νομοθετικό κείμενο διεθνούς χαρακτήρα και, επομένως, ανεξάρτητα από την ιδιότητα των κρατών ως μελών του ΟΗΕ» (I.C.J., 1986).

γ) Στην παράγραφο 181 της προηγούμενης απόφασης, στην οποία αναφέρεται χαρακτηριστικά ότι τόσο ο Χάρτης του ΟΗΕ όσο και το εθιμικό Διεθνές Δίκαιο απορρέουν από μια κοινή θεμελιώδη αρχή, η οποία απαγορεύει τη χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις (I.C.J., 1986).

δ) Την παράγραφο 148 της υποθέσεως περί των ενόπλων δραστηριοτήτων στο έδαφος του Κονγκό, στην οποία το ΔΔΧ κατονόμασε την απαγόρευση χρήσης βίας ως τον ακρογωνιαίο λίθο (*cornerstone*) του Χάρτη/ΟΗΕ (I.C.J., 2005).

⁶⁶ Ο Α. Cassese αναφέρει ότι είναι προφανής η συνεκδοχή, αφού το ΣΑ βασίστηκε ουσιαστικά «...στην έννοια του αναγκαστικού κανόνα, καθ' όσον διατύπωσε με σαφήνεια την άποψη ότι το μη σύννομο της ιρακινής κατοχής καθιστούσε νομικώς άκυρη την κατοχή, ενώ όλα τα κράτη υποχρεούνταν να μην αναγνωρίζουν την προσάρτηση» (Cassese, 2012, σ. 244).

θεωρούν ότι, αφ' ης στιγμής χρησιμοποιείται εντός του άρθρου 2(4) ο γενικότερος όρος της βίας, δεν αποκλείονται περιπτώσεις έμμεσης επίθεσης, όπως, για παράδειγμα, η οικονομικής φύσεως βία.

Ειρήσθω εν παρόδω ότι οι ερμηνευτικές διαφωνίες συνεχίστηκαν και μετά την υιοθέτηση του ψηφίσματος 3314/1974 της ΓΣ/ΟΗΕ περί ορισμού της επιθετικής ενέργειας ή της επιθέσεως (act of aggression), το οποίο αποτυπώνει αφενός την έννοια της επίθεσης στο άρθρο 1 και αφετέρου τις ενέργειες που συνιστούν, επίσης, επιθετική ενέργεια στο άρθρο 3 (UN, 1974).

Κατ' αντιδιαστολή του άρθρου 2(4), ως βασικές εξαιρέσεις από την απαγόρευση χρήσεως βίας στις διεθνείς σχέσεις καθίσταται αφενός το σύμφυτο και αναπαλλοτρίωτο δικαίωμα της νόμιμης άμυνας (self-defense), ατομικής και συλλογικής, η οποία, σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 51, «...*περιορίζεται μόνον ως απόκριση στις ένοπλες επιθέσεις (if an armed attack occurs)*» (Λιάκουρας, 2008, σ. 262), και αφετέρου η ενεργοποίηση εκ του ΣΑ του συστήματος συλλογικής ασφάλειας κατ' εφαρμογή του κεφαλαίου VII του Χάρτη, «...*στις περιπτώσεις που διαπιστώνεται απειλή ή ανατροπή της διεθνούς ειρήνης*» (Ρούκουνας, 2021, σ. 513).

Ασφαλώς, η επίθεση εις βάρος της εδαφικής ακεραιότητας και της πολιτικής ανεξαρτησίας ενός κράτους θα πρέπει να είναι τέτοιου μεγέθους, «...*ώστε να μην είναι δυνατή η απώθησή της με άλλο τρόπο, εκτός από τη νόμιμη άμυνα με τη χρήση βίας*⁶⁷» (Cassese, 2012, σ. 415).

Ως εκ των άνω τεθέντων, και κυρίως μέσα από το γράμμα και το πνεύμα της διατύπωσης του άρθρου 2(4), προκύπτει το συμπέρασμα ότι η απαγόρευση της απειλής ή της χρήσης βίας αφορά μόνον στο επίπεδο των διακρατικών σχέσεων. Κατά συνέπεια, οι συρράξεις μη διεθνούς χαρακτήρα δεν φαίνεται να εμπίπτουν στο πεδίο της προαναφερθείσας απαγόρευσης, καθώς το Διεθνές Δίκαιο δεν διέπει πράξεις ή ενέργειες που τελούνται στο εσωτερικό των κρατών. Συνέπεια τούτου, οι παραδοσιακές περιπτώσεις, στις οποίες μια κεντρική κυβέρνηση και ένα αποσχιστικό κίνημα εμπλέκονται σε μια βίαιη σύγκρουση, δεν είναι υποψήφιος για

⁶⁷ Επί τούτου, σύμφωνα με την παράγραφο 176 της απόφασης του ΔΔΧ περί των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δραστηριοτήτων εντός και κατά της Νικαράγουας, «*η νόμιμη άμυνα επιτρέπει μόνον μέτρα τα οποία είναι ανάλογα της επίθεσης και αναγκαία ως προς την απάντηση σε αυτήν*» (Cassese, 2012, σ. 416).

την εφαρμογή του κανόνα που απαγορεύει τη χρήση βίας, ήτοι δεν ρυθμίζονται από το *jus ad bellum*⁶⁸.

Φυσικά, το προαναφερθέν τελεί υπό την αίρεση των εξουσιοδοτήσεων του ΣΑ/ΟΗΕ, αφού το τελευταίο επί τη βάση του άρθρου 39, δηλαδή στο πλαίσιο του κεφαλαίου VII του Χάρτη, εφόσον «...διαπιστώσει μια βεβαιωμένη ύπαρξη απειλής ή παραβίασης της διεθνούς ειρήνης, δύναται να εξουσιοδοτήσει συγκεκριμένη επέμβαση με στρατιωτικά μέσα και χρήση βίας» (Λιάκουρας, 2007, σ. 108), με απώτερο σκοπό τον τερματισμό μιας σύγκρουσης και την αποκατάσταση της έννομης τάξης⁶⁹.

3.3 Η αρχή της μη επέμβασης

Στη σύγχρονη εποχή, η αρχή της μη επέμβασης απορρέει εκ του άρθρου 2(7)⁷⁰ του Χάρτη/ΟΗΕ. Η εν λόγω αρχή παρουσιάζεται ενισχυμένη ως απόρροια μιας σειράς ψηφισμάτων του ΟΗΕ, όπως της Διακήρυξης του 1965 περί της μη αποδοχής της επέμβασης στα εσωτερικά των κρατών, της Διακήρυξης του 1970 για τις Φιλικές Σχέσεις, καθώς και εκ της συμπερίληψης της αρχής στην Τελική Πράξη του Ελσίνκι του 1975 (Ηρακλείδης, 2015, σ. 202). Σύμφωνα με τον A. Cassese, η αρχή της μη επέμβασης στοχεύει στη διασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών προνομίων όλων των κρατών–μελών της διεθνούς κοινότητας από έκαστο κράτος (Cassese, 2012, σ. 71). Επί της ουσίας, συνιστά τον κανόνα που απαγορεύει σε ένα κράτος να επεμβαίνει στην εσωτερική οργάνωση και στις εσωτερικές υποθέσεις ενός ξένου κράτους, καθώς και να υποθάλπει, οργανώνει ή υποστηρίζει, επισήμως,

⁶⁸ Σε αυτές τις περιπτώσεις, η βία που ασκείται δεν ισοδυναμεί με χρήση βίας στις διεθνείς σχέσεις, αλλά ρυθμίζεται εντός της εσωτερικής σφαίρας του κράτους, ήτοι του εσωτερικού του δικαίου, όπως τονίζουν οι O. Corten και G. Abi-Saab (Kohen, 2006, p. 6). Ενισχυτική καθίσταται και η γνωμοδότηση περί της μονομερούς ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου του ΔΔΧ, στην παράγραφο 80 της οποίας υπογραμμίζεται ότι το πεδίο εφαρμογής του άρθρου 2(4) αφορά στην απαγόρευση της απειλής ή της χρήσης βίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας οποιουδήποτε κράτους και, ως εκ τούτου, ανάγεται μόνον στη σφαίρα των διακρατικών σχέσεων (I.C.J., 2010).

⁶⁹ Επί του προκειμένου, το ΣΑ/ΟΗΕ ως «...ο εντολοδόχος της διεθνούς έννομης τάξης και ασφάλειας» (Λιάκουρας, 2008, σ. 292) και μοναδικός φορέας εξουσιοδότησης της χρήσης βίας «...ακολουθεί επ' αυτού μια δημιουργική ερμηνεία των διατάξεων του Χάρτη» (Λιάκουρας, 2008, σ. 292), ώστε να συμπεριλάβει στην εν λόγω έννοια αφενός συστηματικές και κατάφωρες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και αφετέρου εσωτερικές ένοπλες συγκρούσεις, οι οποίες κάποτε θεωρούνταν υπαγόμενες στην εσωτερική δικαιοδοσία των κρατών (Cassese, 2012, σ. 406).

⁷⁰ Το άρθρο αναφέρει ότι «...καμία διάταξη από τις διαλαμβανόμενες στον παρόντα Χάρτη δεν θα παρέχει το δικαίωμα στα ΗΕ να επεμβαίνουν σε ζητήματα που ανήκουν ουσιαστικά στην εσωτερική διαδικασία οποιουδήποτε κράτους ή θα υποχρεώνει τα Μέλη να υποβάλλουν παρόμοια ζητήματα προς διακανονισμό κατά τον παρόντα Χάρτη. Η αρχή αυτή, εντούτοις, δεν θα παρεμποδίζει την εφαρμογή εξαναγκαστικών μέτρων κατά το κεφάλαιο VII» (ΟΗΕ, 1945).

δραστηριότητες που βλάπτουν τα συμφέροντα τρίτων κρατών (Cassese, 2012, σ. 71).

Αναφορικά με την προαναφερθείσα έννοια της επέμβασης, αυτή θεωρείται ως μία εκ των πολυσυζητημένων εννοιών εντός του Διεθνούς Δικαίου, αφού παραμένει κάπως ασαφής έως και σήμερα. Ωστόσο, ο G. Nolte θεωρεί ότι η έννοια της επέμβασης διευρύνθηκε δυνάμει της Διακήρυξης για τις Φιλικές Σχέσεις (ψήφισμα 2625/1970 της ΓΣ/ΟΗΕ), αφού περιλαμβάνει «...όχι μόνο την ένοπλη επέμβαση, αλλά και κάθε άλλη μορφή παρέμβασης ή απόπειρες απειλών κατά της προσωπικότητας ενός κράτους ή κατά των πολιτικών, οικονομικών και πολιτιστικών του στοιχείων»⁷¹ (Nolte, 2006, p. 70). Παρά τις έντονες συζητήσεις περί πιθανών νέων εξαιρέσεων ως προς την επέμβαση, η Διεθνής Επιτροπή για την Επέμβαση και την Κρατική Κυριαρχία του 2001 (International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS), μέσα από την έκθεσή της περί της αρχής της «Ευθύνης Προστασίας» (Responsibility to Protect, R2P ή RtoP), τόνισε, επί της ουσίας, ότι μόνο το ΣΑ δύναται να αποφασίζει όσον αφορά στις περιπτώσεις παράκαμψης της κρατικής κυριαρχίας, του οποίου ΣΑ η εξουσιοδότηση είναι αναγκαία για την εκτέλεση της οιασδήποτε επέμβασης (Nolte, 2006, p. 71), και τούτο επί τη βάση του άρθρου 39, δηλαδή στο πλαίσιο του κεφαλαίου VII του Χάρτη, δυνάμει του οποίου δύναται να εξουσιοδοτήσει συγκεκριμένη επέμβαση με στρατιωτικά μέσα και χρήση βίας (Λιάκουρας, 2007, σ. 108).

Αναντίρρητα, ως εκ της προηγηθείσας ανάλυσης, προκύπτει ότι τα αποσχιστικά φαινόμενα και οι εμφύλιες συρράξεις εμπίπτουν στην εσωτερική δικαιοδοσία του κράτους και, ως εκ τούτου, η αρχή της μη επέμβασης προβλέπει ότι τα τρίτα κράτη και οι διεθνείς οργανισμοί έχουν ως καθήκον την αποφυγή συνδρομής, εκτός και αν οι εξεγερθέντες χαρακτηρίζονται ως απελευθερωτικό κίνημα (Abi-Saab, 2006, p. 474).

Τέλος, απαραίτητη καθίσταται η αναφορά στις επεμβάσεις, και δη τις ένοπλες, κατόπιν πρόσκλησης ή συναίνεσης από μια νόμιμα εκλεγμένη κυβέρνηση, αφού η έννοια της κυριαρχίας αφήνει σχετικά περιθώρια (Nolte, 2006, p. 83). Αυτό ισχύει, ειδικότερα, για παρεμβάσεις κατόπιν πρόσκλησης, με στόχο την αντιμετώπιση μιας βίαιης αποσχιστικής σύγκρουσης, αφού εξ ορισμού ανάλογες παρεμβάσεις στοχεύουν στη διατήρηση της κυριαρχίας και της εδαφικής

⁷¹ Το προαναφερθέν επιβεβαιώνεται εκ της απόφασης του ΔΔΧ περί των στρατιωτικών και παραστρατιωτικών δραστηριοτήτων εντός και κατά της Νικαράγουας, το 1986 (I.C.J., 1986).

ακεραιότητας ενός κράτους⁷². Έως και σήμερα, η προαναφερθείσα επέμβαση δεν θεωρείται παράνομη και, συνεπακόλουθα, δεν παραβιάζει την αρχή της μη επέμβασης. Φυσικά, όμως, όπως αναφέρει ο A. Cassese, θα πρέπει να πληρούνται οι αυστηρές προϋποθέσεις⁷³ περί της συναίνεσης.

⁷² Ενισχυτικό επί τούτου, καθίσταται το άρθρο 20 της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου (ΕΔΔ), δυνάμει του οποίου, «...έγκυρη συναίνεση κράτους στην τέλεση συγκεκριμένης ενέργειας από άλλο κράτος αίρει τον άδικο χαρακτήρα της ενέργειας αυτής, στην έκταση που η ενέργεια παραμένει εντός των ορίων της συναίνεσης» (Ρούκουνας, 2021, σ. 441).

⁷³ Οι προϋποθέσεις περί της συναίνεσης προβλέπουν τα εξής: «...α) να δίνεται ελεύθερα, χωρίς να αποσπάται με οποιαδήποτε μορφή βίας ή εξαναγκασμού, και να είναι πραγματική και όχι φαινομενική β) να δίνεται από τη νόμιμη κυβέρνηση, γ) δεν μπορεί να αποτελεί εν λευκώ εξουσιοδότηση για μελλοντικές ενέργειες, δ) δεν μπορεί να νομιμοποιήσει τη χρήση βίας σε βάρος της εδαφικής ακεραιότητας ή της πολιτικής ανεξαρτησίας του συναινούντος ή αιτούμενου κράτους, και ε) δεν μπορεί να αντίκειται σε άλλους κανόνες του *jus cogens*, όπως, π.χ., η αρχή της αυτοδιάθεσης» (Cassese, 2012, σσ. 434-435).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΜΕΛΕΤΕΣ ΑΠΟΣΧΙΣΗΣ

4.1 Η περίπτωση της Κριμαίας

4.1.1 Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο

Η Κριμαία αποτελεί μία χερσόνησο, η οποία βρίσκεται στη βόρεια ακτή της Μαύρης Θάλασσας. Η επαρχία Κουμπάν αποτελεί το δυτικό σύνορό της με τη Ρωσία, ενώ η θάλασσα του Αζόφ είναι εκείνη που χωρίζει τη χερσόνησο με τη Ρωσία. Η Κριμαία έχει πληθυσμό περίπου 2.350.000 κατοίκων, εκ των οποίων, σύμφωνα με την απογραφή του 2001, ποσοστό 58,3% αποτελείται από Ρώσους, 24,3% από Ουκρανούς και 12% από Τατάρους. Η Κριμαία, σύμφωνα με τα άρθρα 133 και 134 του Συντάγματος της Ουκρανίας, δεν αποτελεί ομοσπονδιακό κράτος αλλά αυτόνομη δημοκρατία της Ουκρανίας, ενώ πρωτεύουσά της θεωρείται η πόλη της Συμφερόπολης (Slomanson, 2015, p. 14).

Η κατάρρευση της οθωμανικής αυτοκρατορίας σηματοδότησε τον ανταγωνισμό των μεγάλων δυνάμεων, απόρροια του οποίου αποτέλεσε η έναρξη του Κριμαϊκού Πολέμου, το 1853. Ο πόλεμος έληξε το 1856, με τη νίκη της Μ. Βρετανίας, της Γαλλίας, και την υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων το ίδιο έτος. Η πόλη της Σεβαστούπολης, καθώς και ορισμένες πόλεις της νότιας Κριμαίας επιστράφηκαν στη Ρωσία υπό τον όρο της απουσίας στρατευμάτων και ναυτικών δυνάμεων της τελευταίας από τις ακτές της Μαύρης Θάλασσας.

Η Κριμαία ανακηρύχθηκε Αυτόνομη Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία της ΕΣΣΔ, στις 17 Οκτωβρίου 1921, ενώ ένα χρόνο αργότερα εντάχθηκε στη Σοβιετική Ένωση. Ο θάνατος του Στάλιν οδήγησε τον ουκρανικής καταγωγής Νικήτα Χρουστσόφ στην εξουσία της χώρας, το 1953, και αυτό είχε ως αποτέλεσμα, κατόπιν δικής του πρωτοβουλίας, τη μεταβίβαση της χερσονήσου της Κριμαίας στην Ουκρανική Σοβιετική Σοσιαλιστική Δημοκρατία, το 1954⁷⁴.

Μετά από την πάροδο τεσσάρων περίπου δεκαετιών και, συγκεκριμένα, μετά το δημοψήφισμα της 20^{ης} Φεβρουαρίου του 1991, η επαρχία της Κριμαίας αναβαθμίστηκε σε αυτόνομη δημοκρατία, ενώ, την 26^η Φεβρουαρίου του 1992, χωρίς την έγκριση των αρχών της Ουκρανίας, μετονομάστηκε σε «Δημοκρατία της

⁷⁴ Επί τούτου, υπάρχουν αντίθετες απόψεις περί μη ολοκλήρωσης της σχετικής διαδικασίας, οι οποίες θεωρούσαν αναγκαία τη θέσπιση ομοσπονδιακού νόμου και, ακολούθως, την αναθεώρηση του Σοβιετικού Συντάγματος του 1936, εκ μέρους του Ανώτατου Σοβιέτ, διαδικασία που δεν διεκπεραιώθηκε (Bebler, 2015, σ. 38).

Κριμαίας». Εν συνεχεία, την 5^η Μαΐου του ίδιου έτους, το Κοινοβούλιό της ανακηρύσσει την ανεξαρτησία της και θέτει σε ισχύ το πρώτο της Σύνταγμα. Παρά την ακύρωση της ανεξαρτησίας της χερσονήσου από το κοινοβούλιο της Ουκρανίας, στις 19 Μαΐου του 1992, επήλθε μία αναβάθμιση στο καθεστώς αυτονομίας της Κριμαίας, με αποτέλεσμα το κοινοβούλιο της τελευταίας να θεσπίσει το αξίωμα του προέδρου.

Σε συνέχεια των ανωτέρω, με ψήφισμα του ρωσικού κοινοβουλίου στις 22 Μαΐου του ίδιου έτους, η μεταβίβαση της Κριμαίας στην Ουκρανία θεωρήθηκε ως μη ισχύουσα. Άξια αναφοράς και η υπογραφή του γνωστού μνημονίου της Βουδαπέστης από τους τότε ηγέτες των ΗΠΑ, της Μ. Βρετανίας, της Ουκρανίας και της Ρωσίας, στις 05 Δεκεμβρίου του 1994, σύμφωνα με το οποίο τα συμβαλλόμενα μέρη καθίσταντο εγγυητές της ακεραιότητας των συνόρων της Ουκρανίας. Επόμενος σημαντικός σταθμός στην ιστορική αναδρομή της Κριμαίας αποτέλεσε η ακύρωση του Συντάγματός της και η κατάργηση του αξιώματος του προέδρου εκ μέρους του ουκρανικού κοινοβουλίου, στις 17 Μαρτίου του 1995, αφού καταλογίστηκε στην αυτόνομη επαρχία της Κριμαίας προσπάθεια για απόσχιση και προσάρτησή της από τη Ρωσική Ομοσπονδία.

Στις 28 Μαΐου του 1997, υπεγράφη η Συνθήκη για το στόλο της Μαύρης Θάλασσας⁷⁵ σε μια προσπάθεια εξάλειψης των προστριβών ανάμεσα στις ουκρανικές και τις ρωσικές ναυτικές δυνάμεις.

Η εκλογή του Βίκτορ Γιανουκόβιτς στη θέση του προέδρου της Ουκρανίας, το Νοέμβριο του 2004, δεν έμελλε να κρατήσει για πολύ. Συγκεκριμένα, η αντιπολίτευση κατήγγειλε ότι το αποτέλεσμα των εκλογών αποτελούσε προϊόν νοθείας, με αποτέλεσμα να ξεσπάσουν έντονες διαμαρτυρίες από χιλιάδες κόσμου, οι οποίες ονομάστηκαν «πορτοκαλί επανάσταση». Εντέλει, μετά την επανάληψη

⁷⁵ Η εν λόγω συνθήκη περιελάμβανε τρεις συμφωνίες, οι οποίες αφορούσαν στο διαμοιρασμό του στόλου της Μαύρης Θάλασσας, στις παραμέτρους, καθώς και στους όρους της παραμονής του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας στα χωρικά ύδατα της Ουκρανίας. Δυνάμει των εν λόγω συμφωνιών «...η Ρωσία έναντι 526 εκατομμυρίων δολαρίων θα επανακτούσε 117 από τα 262 πλοία που είχαν περιέλθει στην Ουκρανία και παράλληλα έναντι ετήσιου μισθώματος 98 εκατομμυρίων δολαρίων θα αποκτούσε, για περίοδο 20 ετών, ανανεώσιμη για πέντε έτη κάθε φορά, το δικαίωμα ελλιμενισμού του ρωσικού στόλου της Μαύρης Θάλασσας σε τρεις από τους τέσσερις κόλπους του ναυστάθμου της Σεβαστούπολης» (Smith & Harari, 2014, σ. 20), ενώ ο τέταρτος κόλπος θα είχε την από κοινού χρήση. Επιπλέον, συμφωνήθηκε η στάθμευση ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων (περίπου 25.000 δύναμη), τεθωρακισμένων οχημάτων και μονάδων πυροβολικού επί του χερσαίου τμήματος του ναυστάθμου. Τέλος, η συνθήκη προέβλεπε το σεβασμό της κυριαρχίας και την απαγόρευση ανάμειξης στις εσωτερικές υποθέσεις του κράτους της Ουκρανίας εκ μέρους των ρωσικών σχηματισμών που στάθμευαν στο ουκρανικό έδαφος (άρθρο 6(1)), καθώς και τη διεξαγωγή ασκήσεων και εκπαίδευσης εντός καθορισμένων περιοχών και σε συντονισμό με τις αρχές της Ουκρανίας (άρθρο 8(2)).

των εκλογών, νέος πρόεδρος της χώρας εξελέγη ο Βίκτορ Γιουστσένκο, ο οποίος παρέμεινε στην εξουσία της χώρας έως το 2010, όταν και επανεξελέγη στη θέση του προέδρου ο Β. Γιανουκόβιτς, επί της θητείας του οποίου η Ουκρανία προσδέθηκε έτι περαιτέρω στο ρωσικό άρμα. Η άρνησή του να υπογράψει το Σύμφωνο Συνδέσεως της Ουκρανίας με την ΕΕ υπό την αιτιολογία της εθνικής ασφάλειας, προκάλεσε σωρεία λαϊκών αντιδράσεων, οι οποίες κατέληξαν σε αιματοκύλισμα και οδήγησαν στην καθαίρεσή του από το κοινοβούλιο της χώρας⁷⁶.

4.1.2 Η εξελικτική πορεία της προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία

Την 27^η Φεβρουαρίου του 2014, ένοπλα τμήματα αυτοαποκαλούμενα ως πολιτοφυλακή αυτοάμυνας, με στρατιωτική ενδυμασία, χωρίς, όμως, διακριτικά, των οποίων τμημάτων τα περισσότερα μέλη είχαν κρυμμένα τα πρόσωπα, προχώρησαν στην κατάληψη κυβερνητικών κτιρίων, συμπεριλαμβανομένου και του μεγάρου που φιλοξενεί το Ανώτατο Συμβούλιο. Την επομένη, τα εν λόγω τμήματα με την υποστήριξη ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων κατέλαβαν τον Ισθμό Περοκόπ, ο οποίος συνδέει την ανατολική πλευρά της Κριμαίας με την ηπειρωτική Ουκρανία. Επιπλέον, προχώρησαν τόσο στην αποκοπή όλων των οδικών αξόνων πρόσβασης της χερσονήσου προς την Ουκρανία όσο και στην κατάληψη όλων των λιμένων και αεροδρομίων, ραδιοφωνικών και τηλεοπτικών σταθμών, καθώς και εγκαταστάσεων του ουκρανικού στρατού και ναυτικού στην περιοχή. Επιπροσθέτως, έως τις 12 Μαρτίου του 2014, σημειώθηκαν μεγάλης κλίμακας μετακινήσεις ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων και εξουδετερώθηκαν κρίσιμοι στόχοι της ουκρανικής άμυνας. Ο ακρωτηριασμός του νοτίου άκρου της Ουκρανίας είχε μόλις επέλθει. Ασφαλώς, αυτό που εντυπωσιάζει είναι ο πολύ μικρός αριθμός θυμάτων σε σχέση με το ευρύ μέγεθος του πεδίου επιχειρήσεων, αφού καταλυτικό ρόλο διαδραμάτισε η παράδοση άνευ αντιστάσεως των ενόπλων δυνάμεων της Ουκρανίας στην περιοχή.

Τούτων λεχθέντων, σύμφωνα με το ψήφισμα 1702/6-14 του Κοινοβουλίου της Κριμαίας, αποφασίστηκε η διεξαγωγή δημοψηφίσματος για τη 16^η Μαρτίου του 2014, ενώ εκ της απόφασης του Δημοτικού Συμβουλίου της πόλης της

⁷⁶ Η καθαίρεση του Β. Γιανουκόβιτς αποφασίστηκε «...κατά παράβαση της διάταξης του άρθρου 111 του Συντάγματος της Ουκρανίας, η οποία απαιτεί πλειοψηφία των τριών τετάρτων του αριθμού των βουλευτών, η οποία δεν επιτεύχθηκε, καθ' όσον υπέρ της παύσης ψήφισαν 328 σε σύνολο 450 βουλευτών, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται πλειοψηφία 73%» (Bebler, 2015, σ. 41). Φυσικά, ο τελευταίος εγκατέλειψε την Ουκρανία, εκφράζοντας φόβο για τη ζωή του. Εν συνεχεία, το 2019, ουκρανικό δικαστήριο τον καταδίκασε ερήμην σε κάθειρξη δεκατριών ετών με την κατηγορία της προδοσίας.

Σεβαστούπολης αποφασίστηκε η συμμετοχή της, επίσης, στο σχετικό δημοψήφισμα⁷⁷. Σύμφωνα με τις τοπικές αρχές, το ποσοστό συμμετοχής στο δημοψήφισμα ανήλθε στο 81,4% του εκλογικού σώματος, εκ των οποίου «...ποσοστό 96,77% τάχθηκε υπέρ της επανένωσης της Κριμαίας με τη Ρωσία, ενώ το ποσοστό που τάχθηκε υπέρ της ένταξης της Σεβαστούπολης στη Ρωσική Ομοσπονδία ανήλθε στο 95,6%» (Zadorozhny, 2014, p. 5).

Όσον αφορά στις συνθήκες που επικράτησαν κατά τη διάρκεια του δημοψηφίσματος⁷⁸, πέραν της συνεχούς παρουσίας στρατιωτικών δυνάμεων, αναφέρθηκαν περιπτώσεις «...εκφοβισμού και άσκησης σωματικής και λεκτικής βίας εις βάρος επικριτών του δημοψηφίσματος, καθώς και μελών της μειονότητας των Τατάρων της Κριμαίας» (Bebler, 2015, p. 42) από στελέχη της «πολιτοφυλακής αυτοάμυνας», καθώς και κρατήσεις δεκαπέντε Ουκρανών δημοσιογράφων. Παράλληλα, χαρακτηριστική ήταν και η απουσία διεθνών παρατηρητών, αφού ο ασκών καθήκοντα προέδρου του ΟΑΣΕ, υπουργός Εξωτερικών της Ελβετίας D. Burkhalter, απέρριψε (11/03/2014) αίτημα εκ μέρους των αρχών της Κριμαίας για αποστολή παρατηρητών, επικαλούμενος τόσο το γεγονός ότι το εν λόγω αίτημα δεν προήλθε από κράτος-μέλος του ΟΑΣΕ (Slomanon, 2015, p. 17). Διό, ως εκ της ως άνω ανάλυσης, δύναται να λεχθεί ότι η διοργάνωση του δημοψηφίσματος δεν πληρούσε τις απαραίτητες προϋποθέσεις που επιβάλλουν τα διεθνή πρότυπα⁷⁹. Επιπλέον, την αντισυνταγματικότητα του δημοψηφίσματος, με βάση τόσο το Σύνταγμα της Ουκρανίας όσο και του αντίστοιχου της Κριμαίας, επιβεβαίωσε με τη γνωμοδότησή της (CoE, 2014) και η Επιτροπή του Συμβουλίου της ΕΕ για τη Δημοκρατία μέσω του Δικαίου ή, αλλιώς, η Επιτροπή Βενετίας⁸⁰, στις 21 Μαρτίου

⁷⁷ Άξια αναφοράς καθίστανται τα ερωτήματα που τέθηκαν στο εν λόγω δημοψήφισμα, τα οποία αφορούσαν στα εξής: «α) Υποστηρίζετε την επανένωση της Κριμαίας με τη Ρωσία, με όλα τα δικαιώματα του ομόσπονδου κράτους της Ρωσικής Ομοσπονδίας; β) Υποστηρίζετε την επαναφορά του Συντάγματος της Δημοκρατίας της Κριμαίας του 1992 υπό την ιδιότητα του κράτους της Κριμαίας ως μέρους της Ουκρανίας; γ) «Να ενταχθεί η πόλη της Σεβαστούπολης στη Ρωσική Ομοσπονδία ως μέρος αυτής;» (Zadorozhny, 2014, pp. 4-5).

⁷⁸ Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι εκ του άρθρου 73 του Συντάγματος της Ουκρανίας απαγορεύεται η προκήρυξη και η διενέργεια τοπικών δημοψηφισμάτων για ζητήματα που δύναται να μεταβάλουν τα διεθνή σύνορα, ενώ, δυνάμει του άρθρου 138(2), προβλέπεται η διεξαγωγή δημοψηφισμάτων εντός του εδάφους της Κριμαίας μόνο περί τοπικών ζητημάτων (Slomanon, 2015, p. 16).

⁷⁹ Δυνάμει του άρθρου 25 του Διεθνούς Συμφώνου περί Ατομικών και Πολιτικών Δικαιωμάτων του 1966, επιβάλλεται να πληρούνται οι προϋποθέσεις που αφορούν στην καθολικότητα, στην ισότητα και στην ελεύθερη έκφραση της λαϊκής θέλησης (UN, 1966).

⁸⁰ Η επιτροπή υποστήριξε ότι το συγκεκριμένο δημοψήφισμα παραβίασε τα διεθνή εκλογικά πρότυπα, κυρίως εκ της μη συμμετοχής ολόκληρου του πληθυσμού της χώρας, καθώς και των παρατυπιών που εκδηλώθηκαν κατά τη διάρκεια της ψηφοφορίας (Slomanon, 2015, p. 17). Πέραν τούτου, σύμφωνα με το ψήφισμα 1988 (PACE, 2014a) της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο έλαβε χώραν την 9^η Απριλίου του 2014, το διεξαχθέν

του 2014. Τέλος, δυνάμει της απόφασης του ΔΔΧ περί της Δυτικής Σαχάρας (I.C.J., 1975), θα πρέπει να γίνει σαφές ότι ο θεσμός του δημοψηφίσματος δεν αποτελεί επαρκή αλλά μόνον αναγκαία απαίτηση σε περίπτωση επιδίωξης της αλλαγής του νομικού καθεστώτος μιας περιοχής.

Εν τω μεταξύ, του δημοψηφίσματος προηγήθηκε, στις 11 Μαρτίου του 2014, η από κοινού μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της «Δημοκρατίας της Κριμαίας» και της Σεβαστούπολης, τόσο από το Ανώτατο Συμβούλιο της Κριμαίας όσο και από το Δημοτικό Συμβούλιο της Σεβαστούπολης, τα οποία, ως μία διακριτή οντότητα πλέον, εκδήλωσαν την πρόθεσή τους να καταστεί «...η Κριμαία νέα συστατική οντότητα της Ρωσικής Ομοσπονδίας» (Zadorozhny, 2014, p. 5), σε περίπτωση επικράτησης εκ του δημοψηφίσματος τής εν λόγω άποψης. Κατόπιν τούτου, η Ρωσική Ομοσπονδία προέβη στην αναγνώριση της Κριμαίας ως ανεξάρτητου κράτους στις 17 Μαρτίου του 2014, ενώ την επομένη υπεγράφη Συνθήκη μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Δημοκρατίας της Κριμαίας περί αποδοχής της τελευταίας στη Ρωσική Ομοσπονδία, γεγονός το οποίο σηματοδοτούσε την ολοκλήρωση της προσάρτησης της χερσονήσου της Κριμαίας από το κράτος της Ρωσίας .

4.1.3 Η ρωσική επιχειρηματολογία

Η Ρωσική Ομοσπονδία, όπως ήταν φυσικό, επιχειρηματολόγησε κατά την κρίση της, σύμφωνα με τους λόγους εκείνους οι οποίοι αναιρούν, επί της ουσίας, την απορρέουσα εκ του άρθρου 2(4) του Χάρτη απαγόρευση απειλής ή χρήσης βίας, σε μια προσπάθεια θεμελίωσης της νομιμότητας των δράσεών της. Συγκεκριμένα, κατά τη διάρκεια τής υπ' αριθμό 7142 συνάντησης του ΣΑ/ΟΗΕ, η οποία έλαβε χώραν στη Νέα Υόρκη, την 1^η Ιουνίου του 2014, η Ρωσία μέσω του αντιπροσώπου της είχε προσκομίσει σχετικό κείμενο, σύμφωνα με το οποίο, ο πρόεδρος της χώρας, Β. Πούτιν, αιτήθηκε από το Κοινοβούλιο της χώρας την έγκριση χρήσης βίας από τις ένοπλες δυνάμεις της χώρας, κατόπιν προσκλήσεως της «Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας», καθώς και για την προστασία των Ρώσων πολιτών, όπως και των στελεχών του στρατιωτικού τμήματος των ενόπλων δυνάμεων της Ρωσικής Ομοσπονδίας, που είχαν αναπτυχθεί στην περιοχή (UNSC, 2014). Επιπλέον, ο πρόεδρος της Ρωσίας, λίγες μέρες αργότερα, αναφέρθηκε στην

δημοψήφισμα θεωρήθηκε ως μη νόμιμο, καθώς αμφισβητήθηκε τόσο το ποσοστό συμμετοχής σε αυτό όσο και η έκβασή του.

έκκληση του Ουκρανού προέδρου Β. Γιανουκόβιτς προς τη Ρωσική Ομοσπονδία, η οποία έκκληση αφορούσε στην υποστήριξη της τελευταίας για την προστασία της ελευθερίας και της ζωής του ουκρανικού πληθυσμού.

Ως εκ των παραπάνω, διαφαίνονται τρεις πτυχές της ρωσικής επιχειρηματολογίας, οι οποίες δύνανται υπό προϋποθέσεις να αποτελέσουν εξαίρεση από το άρθρο 2(4), το οποίο απαγορεύει την απειλή ή τη χρήση βίας. Κατά πρώτον, η έκκληση της «Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας» προς τη Ρωσία για επέμβαση δύναται να ενταχθεί στο άρθρο 51 του Χάρτη, στο πλαίσιο επίκλησης του δικαιώματος για συλλογική νόμιμη άμυνα, σύμφωνα με το οποίο παρέχεται σε κάθε κράτος-μέλος του ΟΗΕ το δικαίωμα χρήσης βίας με στόχο τη στήριξη ενός άλλου κράτους, το οποίο υφίσταται ένοπλη επίθεση (Cassese, 2012, σ. 428). Κατά δεύτερον, το αίτημα τού υπό καθαίρεση πρώην προέδρου της Ουκρανίας Β. Γιανουκόβιτς για επέμβαση της Ρωσικής Ομοσπονδίας δύναται υπό προϋποθέσεις να ενταχθεί στην κατηγορία των επεμβάσεων κατόπιν πρόσκλησης του εδαφικού κράτους (Cassese, 2012, σ. 432). Κατά τρίτον, η επέμβαση εκ μέρους της Ρωσίας εντός των συνόρων της Ουκρανίας για την προστασία του πλειοψηφούντος εθνικού ρωσικού πληθυσμού της χερσονήσου της Κριμαίας δύναται, και πάλιν υπό προϋποθέσεις, να συμπεριληφθεί στις περιπτώσεις που έχουν ως στόχο την «...*προστασία υπηκόων στο εξωτερικό με χρήση βίας*»⁸¹ (Cassese, 2012, σ. 429), οι οποίες προϋποθέσεις θεωρείται ότι μπορούν να ενταχθούν στη γενική έννοια της νόμιμης άμυνας, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη.

Αρχής γενομένης από την πρώτη πτυχή της ρωσικής επιχειρηματολογίας, η πρόσκληση εκ μέρους του πρωθυπουργού της Κριμαίας, Σεργκέι Αξινόνοφ, για την επέμβαση της Ρωσικής Ομοσπονδίας, με στόχο την υποστήριξη της Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας, σε καμία περίπτωση δεν είναι ικανή να ενταχθεί στο άρθρο 51 και εντός του πλαισίου επίκλησης του δικαιώματος για συλλογική νόμιμη άμυνα. Εν προκειμένω, πέραν τού ότι ο Σ. Αξινόνοφ, δυνάμει του άρθρου 58 του Συντάγματος της Ουκρανίας, δεν αποτελούσε ανώτατο κρατικό όργανο της

⁸¹ Εντούτοις, για να είναι σύννομη η χρήση ένοπλης βίας απαιτείται η πλήρωση πολύ αυστηρών προϋποθέσεων, όπως αναφέρει ο Α. Cassese, αφού η εφαρμογή τού εν λόγω κανόνα στη σημερινή εποχή αιτιολογείται βάσει της αδυναμίας του συλλογικού συστήματος επιβολής του ΟΗΕ, κυρίως λόγω της μη διάθεσης ενόπλων δυνάμεων από πλευράς του (Cassese, 2012, σ. 431). Στους κανόνες περιλαμβάνονται «η ύπαρξη σοβαρής απειλής ή κινδύνου για τη ζωή των υπηκόων, η μη ύπαρξη ειρηνικών μέσων για την προστασία της ζωής τους, η χρήση της ένοπλης βίας με αποκλειστικό σκοπό τη διάσωση των υπηκόων» (Cassese, 2012, σ. 432), η εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας στη χρήση της βίας σε σχέση με τους κινδύνους ή τις απειλές, η άμεση διακοπή της χρήσης βίας μετά από τη διάσωση των υπηκόων και η ενημέρωση του ΣΑ.

Ουκρανίας, αλλά πρωθυπουργό της Κριμαίας, η εκδήλωση παράνομης χρήσης βίας εκ μέρους της Ρωσικής Ομοσπονδίας κατά της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας συνηγορεί στο ότι η ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της Κριμαίας καθίσταται ασύμβατη και παράνομη με βάση το Διεθνές Δίκαιο, με αποτέλεσμα να μην αποτελεί κράτος, το οποίο, καθίσταται φορέας του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας.

Όσον αφορά στη δεύτερη πτυχή της επιχειρηματολογίας, ήτοι στο αίτημα τού υπό καθαίρεση πρώην προέδρου της Ουκρανίας Β. Γιανουκόβιτς για επέμβαση της Ρωσικής Ομοσπονδίας, επίσης δεν δύναται να ενταχθεί στην κατηγορία των επεμβάσεων κατόπιν πρόσκλησης ή συναίνεσης του εδαφικού κράτους. Παρόλο που ο τελευταίος, όπως προαναφέρθηκε, καθαιρέθηκε κατά παράβαση του Συντάγματος της χώρας, η εγκατάλειψη της θέσης του προέδρου στερούσε από τον ίδιο τον αποτελεσματικό έλεγχο της χώρας⁸². Πέραν τούτου, όμως, έστω και αν η καθαίρεση του Β. Γιανουκόβιτς θεωρηθεί αντισυνταγματική, η λήψη απόφασης περί της συναίνεσης όσον αφορά στην επέμβαση στρατιωτικών δυνάμεων τρίτων χωρών στο έδαφος της Ουκρανίας ανήκει, σύμφωνα με το άρθρο 85 του Συντάγματος της χώρας, αποκλειστικά στο Κοινοβούλιο⁸³.

Όσον αφορά στην τρίτη πτυχή της ρωσικής επιχειρηματολογίας, η οποία αφορά στη ρωσική επέμβαση εντός του εδάφους της Ουκρανίας για την προστασία του ρωσόφωνου πληθυσμού, περίπτωση η οποία διερευνάται για τη συμπερίληψή της στις περιπτώσεις που σχετίζονται με την προστασία υπηκόων στο εξωτερικό υπό το πρίσμα του άρθρου 51 του Χάρτη περί του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας, δεν αποδεικνύεται σοβαρή απειλή ή κίνδυνος για τη ζωή του ρωσόφωνου πληθυσμού της Κριμαίας⁸⁴.

⁸² Εντούτοις, το Διεθνές Δίκαιο «...σε εξαιρετικές περιπτώσεις επιτρέπει την επιβίωση εξόριστων κυβερνήσεων, οι οποίες έχουν απωλέσει τον αποτελεσματικό έλεγχο επί μιας εδαφικής έκτασης» (Cassese, 2012, σ. 93), όπως έγινε κατά τη διάρκεια του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Ασφαλώς, οι εν λόγω κυβερνήσεις είναι σε θέση να παράσχουν τη συναίνεσή τους για μία ένοπλη επέμβαση, κατόπιν απομάκρυνσής τους με τη χρήση βίας, η οποία ασκείται από εξωγενείς παράγοντες, ήτοι τρίτα κράτη, γεγονός το οποίο συνιστά παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου και όχι του εσωτερικού. Χαρακτηριστική επί τούτου, η περίπτωση ανακατάληψης του Κουβέιτ, το 1991, η οποία «...διεξήχθη επί τη βάση της συλλογικής άμυνας, κατόπιν αιτήματος της νόμιμης κυβέρνησης του Κουβέιτ» (Λιάκουρας, 2008, σ. 257).

⁸³ Το τελευταίο επιβεβαιώνεται από τα σχόλια του προαναφερθέντος άρθρου 20 της ΕΔΔ, στα οποία η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι η εγκυρότητα της συναίνεσης εξαρτάται από την αρμοδιότητα του οργάνου που την παραχωρεί.

⁸⁴ Το προαναφερθέν επιβεβαιώνει τόσο η δήλωση της Ύπατης Αρμοστής του ΟΑΣΕ για τις εθνικές μειονότητες (Thors, 2014), Astrid Thors, μετά την ολοκλήρωση της επίσκεψής της στην Κριμαία, όσο και η έκθεση για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Ουκρανία, η οποία δημοσιεύθηκε από το γραφείο του Ύπατου Επιτρόπου του ΟΗΕ για τα ανθρώπινα δικαιώματα, της

Επιπροσθέτως, η εξέταση της τελευταίας πτυχής της ρωσικής επιχειρηματολογίας αναδεικνύει τους λόγους για τους οποίους δεν υφίσταται περίπτωση παραλληλισμού, σύμφωνα με την άποψη της ρωσικής πλευράς, της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου και της περίπτωσης της Κριμαίας, αφού η τελευταία δεν φαίνεται να πληροί τις αυστηρές προϋποθέσεις για την εφαρμογή της θεραπευτικής ή, αλλιώς, της επανορθωτικής απόσχισης. Αναντίρρητα, τα ρωσικά επιχειρήματα θεωρούνται αβάσιμα σε σχέση με τα πραγματικά γεγονότα και στερούνται αποδεικτικών στοιχείων.

4.1.4 Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας

Αναντίρρητα, το σύνολο της διεθνούς κοινότητας αφενός καταδίκασε την απρόκλητη παραβίαση της κυριαρχίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Ουκρανίας εκ μέρους της Ρωσικής Ομοσπονδίας και αφετέρου κάλεσε την τελευταία να προβεί στην άμεση απόσυρση των ενόπλων δυνάμεών της από τα εδάφη της Ουκρανίας, οι οποίες θα έπρεπε να περιοριστούν στις εκ των ισχυουσών διεθνών συνθηκών περιοχές μόνιμης στάθμευσής τους. Ασφαλώς, αυτό που δημιουργεί εντύπωση είναι η αποφυγή του χαρακτηρισμού της ρωσικής επέμβασης ως ένοπλης επίθεσης, καθώς όλες οι αναφορές και οι διατυπώσεις των ψηφισμάτων⁸⁵ χαρακτήριζαν την πράξη της Ρωσίας ως επιθετική ενέργεια, η οποία παραβιάζει το Διεθνές Δίκαιο και το Χάρτη του ΟΗΕ. Πέραν των ανωτέρω, τόσο οι ΗΠΑ όσο και η ΕΕ⁸⁶ επέβαλαν μία σειρά στοχευμένων οικονομικών κυρώσεων κατά της Ρωσικής Ομοσπονδίας.

Τούτων λεχθέντων, σημαντικές ήταν και οι εξελίξεις που έλαβαν χώραν στο πλαίσιο του ΟΗΕ. Ασφαλώς, η προσπάθεια του ΣΑ/ΟΗΕ, τη 15^η Μαρτίου του 2014, για την καταδίκη της παράνομης δράσης της Ρωσίας δεν στέφθηκε με επιτυχία, και

15^{ης} Απριλίου του 2014 (ΟCHA, 2014). Επί της ουσίας, σύμφωνα και με τους δύο οργανισμούς, δεν υπήρξαν αποδείξεις περί παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων του ρωσόφωνου πληθυσμού. Ενισχυτικό επί τούτου, καθίσταται το προαναφερθέν ψήφισμα 1988 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, που έλαβε χώραν την 9^η Απριλίου του 2014. Σύμφωνα με το ψήφισμα, «...δεν διαπιστώθηκαν οίεσδήποτε απειλές κατά της ασφάλειας της ρωσικής εθνικής μειονότητας του πληθυσμού της Ουκρανίας και δη της Κριμαίας» (PACE, 2014a).

⁸⁵ Οι αναφορές αφορούν στον πρόεδρο και τον υπουργό Εξωτερικών των ΗΠΑ και οι διατυπώσεις στα ψηφίσματα του Συμβουλίου Εξωτερικών Υποθέσεων της ΕΕ, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου (ΕΚ, 2014), της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης (PACE, 2014a), όπως και στα κείμενα των συμπερασμάτων του Συμβουλίου της ΕΕ (EUCO, 2014) και της Συνόδου των G7 στη Χάγη.

⁸⁶ Άξια αναφοράς και η 23^η συνεδρίαση της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του ΟΑΣΕ, η οποία διαπίστωσε την παραβίαση εκ μέρους της Ρωσικής Ομοσπονδίας τόσο και των δέκα αρχών της Τελικής Πράξης του Ελσίνκι όσο και των υποχρεώσεων της που πηγάζουν εκ του Μνημονίου της Βουδαπέστης του 1994.

τούτο ως απόρροια της άσκησης του δικαιώματος της αρνησικυρίας (βέτο) εκ μέρους της ρωσικής πλευράς. Εντούτοις, η ΓΣ/ΟΗΕ σε ειδική συνεδρίαση της 68^{ης} Συνόδου, που διεξήχθη στις 27 Μαρτίου του 2014, υιοθέτησε με εκατό ψήφους υπέρ, ένδεκα κατά και πενήντα οκτώ αποχές, το Ψήφισμα 68/262 με τίτλο «Εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας», δυνάμει του οποίου αφενός «...επιβεβαιώνει τη δέσμευσή της για την κυριαρχία, την πολιτική ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας» (GA, 2014), και αφετέρου καλούσε τα κράτη και τους διεθνείς οργανισμούς να μην αναγνωρίσουν καμία αλλαγή στο καθεστώς τόσο της «Αυτόνομης Δημοκρατίας της Κριμαίας» όσο και της πόλης της Σεβαστούπολης. Επιπλέον, τονίζεται ότι το δημοψήφισμα και όλα τα περαιτέρω βήματα της «κυβέρνησης» της Κριμαίας, αλλά και της Ρωσίας, δεν δύνανται να παραγάγουν ένομα αποτελέσματα⁸⁷ (GA, 2014).

4.1.5 Συμπεράσματα

Ως εκ της παραπάνω ανάλυσης, προκύπτει ότι η επέμβαση της Ρωσίας στην Κριμαία δεν δύναται να ενταχθεί στην κατηγορία των επεμβάσεων κατόπιν πρόσκλησης ή συναίνεσης του εδαφικού κράτους, αλλά ούτε στις περιπτώσεις που σχετίζονται με την προστασία υπηκόων στο εξωτερικό. Επιπλέον, δεν δύναται να συμπεριληφθεί στις περιπτώσεις επίκλησης του δικαιώματος για νόμιμη άμυνα, είτε ατομική είτε συλλογική, υπό το πρίσμα του άρθρου 51 του Χάρτη/ΟΗΕ. Επίσης, η περίπτωση της Κριμαίας δεν συνιστά περίπτωση επανορθωτικής απόσχισης, αφού δεν πληροί τα αυστηρά κριτήρια και δεν εκπληρώνει τις προϋποθέσεις ούτε της αναλογικότητας ούτε της αναγκαιότητας. Η επέμβαση της Ρωσίας στην Κριμαία συνιστά τουλάχιστον επιθετική ενέργεια, η οποία παραβιάζει κατάφωρα την κυριαρχία, την πολιτική ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της Ουκρανίας, καθώς και τις θεμελιώδεις αρχές και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, όπως εκείνων της εδαφικής ακεραιότητας, της αυτοδιάθεσης, της μη επέμβασης και του αμεταβλήτου των συνόρων. Επιπλέον, παραβιάζει την αρχή της απαγόρευσης χρήσης βίας, η οποία αποτελεί κανόνα επιτακτικού ή αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*) και, ως εκ τούτου, ενεργοποιεί την υποχρέωση των κρατών για τη μη αναγνώριση της προσάρτησης της Κριμαίας. Η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της «Αυτόνομης

⁸⁷ Επιπλέον, σημαντικό από κάθε άποψη καθίσταται και το μεταγενέστερο ψήφισμα 1990 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης, το οποίο επικυρώθηκε τη 10^η Απριλίου του 2014, δυνάμει του οποίου αφενός τα διαπιστευτήρια της ρωσικής αντιπροσωπίας ανακλήθηκαν και αφετέρου υπογραμμίσθηκε ότι η προσάρτηση της Κριμαίας εκ μέρους της Ρωσικής Ομοσπονδίας συνιστά σοβαρή παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου (PACE, 2014b).

Δημοκρατίας της Κριμαίας» συνιστά παρανομία και είναι άκυρη. Η παρανομία δεν απορρέει από το μονομερή χαρακτήρα της ανακήρυξης αυτής καθαυτής, αλλά ως απόρροια της παραβίασης της αρχής της απαγόρευσης χρήσης βίας, η οποία αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου. Η κατάχρηση του δικαιώματος της αρνησικυρίας (βέτο) εκ μέρους της Ρωσίας αποτέλεσε ανατρεπτικό παράγοντα όσον αφορά στο ρόλο του ΣΑ/ΟΗΕ ως θεσμικού οργάνου της διεθνούς έννομης τάξης. Τέλος, η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας δεν δύναται να χαρακτηριστεί αποφασιστική σε μεγάλο βαθμό, αφού δεν ασκήθηκαν σημαντικές πιέσεις για την εξουθένωση του παραβατικού κράτους και την επιστροφή στην προ της παρανομίας κατάσταση (status quo ante).

4.2 Η περίπτωση των Ντονέσκ και Λουγκάνσκ

4.2.1 Ιστορικό και πολιτικό πλαίσιο

Οι ρωσόφωνες περιοχές του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ, γνωστές ως περιοχή του Ντονμπάς, αποτελούν από κοινού μια ιστορική, πολιτιστική και οικονομική περιοχή της νοτιοανατολικής Ουκρανίας, κοντά στα σύνορα με τη Ρωσία. Ο πληθυσμός της περιφέρειας του Ντονέσκ κυμαίνεται περί τα 4,1 εκατομμύρια, εκ των οποίων ο ρωσόφωνος πληθυσμός ανέρχεται στο ποσοστό του 38% του συνολικού πληθυσμού, σε αντίθεση με τον ουκρανικό πληθυσμό που αποτελεί το 56%. Στην αντίστοιχη περιφέρεια του Λουγκάνσκ κατοικούν περίπου 2,1 εκατομμύρια άνθρωποι, εκ των οποίων ο ουκρανικός πληθυσμός αποτελεί το 58%, ενώ το 39,1% του συνολικού πληθυσμού αντιπροσωπεύουν ρωσόφωνοι πολίτες. Η οικονομική κρίση που έπληξε την περιοχή το 1993 συνοδεύτηκε με το αίτημα των κατοίκων για αυτονόμηση.

Η άνοδος του Β. Πούτιν στην προεδρία της Ρωσικής Ομοσπονδίας σηματοδότησε την εκδήλωση αναθεωρητικών τάσεων στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης αποτελούσε για τον Β. Πούτιν, όπως δήλωσε το 2005, μεγάλη γεωπολιτική καταστροφή⁸⁸. Επί του προκειμένου, οι δηλώσεις του αποτέλεσαν μια προειδοποίηση για τα όσα ακολούθησαν αργότερα *«...τόσο στη Γεωργία, το 2008, με την απόσχιση της Νότιας Οσετίας και της Αμπχαζίας, όσο και στην Ουκρανία, το 2014, με την προαναφερθείσα απόσχιση της*

⁸⁸ Ειδικότερα, μέσω της γνωστής του ομιλίας στο Μόναχο, το 2007, εξέφρασε για πρώτη φορά «...τις συνολικές του αιτιάσεις απέναντι στο μεταψυχροπολεμικό στάτους κβο» (Αρβανιτόπουλος, 2022, σ. 21).

Κριμαίας και τις αναταραχές στην περιοχή του Ντονμπάς» (Αρβανιτόπουλος, 2022, σ. 24).

Οι εν λόγω αναταραχές οδήγησαν σε συγκρούσεις μεταξύ φιλορώσων αυτονομιστών της εν λόγω περιοχής και ουκρανικών ενόπλων δυνάμεων, τον Απρίλιο του 2014. Ουσιαστικά, μετά την απόσχιση της Κριμαίας, φιλορώσοι αυτονομιστές προχώρησαν στην κατάληψη κυβερνητικών κτηρίων στην ανατολική περιοχή της Ουκρανίας, συμπεριλαμβανομένων του Ντονέτσκ και του Λουγκάνσκ. Οι αυτονομιστές ζήτησαν να διεξαχθούν δημοψηφίσματα για την ανεξαρτησία και των δύο περιοχών, ενώ παράλληλα κάλεσαν δημοσίως τη Ρωσία να αποστείλει στρατιωτικές δυνάμεις για την προστασία τους (Cavandoli, 2016, p. 883).

Τα εν λόγω δημοψηφίσματα διεξήχθησαν στις 11 Μαΐου του 2014, εκ μέρους των ρωσόφωνων αυτονομιστών. Η προσέλευση των ψηφοφόρων ήταν υψηλή και τα αποτελέσματα έδειξαν ότι το 90% των ψηφοφόρων τόσο στο Ντονέτσκ όσο και στο Λουγκάνσκ υποστήριξαν την πολιτική τους ανεξαρτησία από το Κίεβο, με αποτέλεσμα οι αυτονομιστές να ανακηρύξουν ως «ανεξάρτητες» τόσο τη λεγόμενη Λαϊκή Δημοκρατία του Ντονέτσκ όσο και την αντίστοιχη του Λουγκάνσκ. Η διαδικασία των δημοψηφισμάτων αλλά και το αποτέλεσμά θεωρήθηκαν παράνομα τόσο από την Ουκρανία όσο και από την ΕΕ και τις ΗΠΑ. Στον αντίποδα, η υπηρεσία Τύπου του Κρεμλίνου δήλωσε ότι η Μόσχα σέβεται τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων και απαίτησε την ουσιαστική εφαρμογή της λαϊκής ετυμηγορίας (Cavandoli & Wilson, 2022, σ. 3).

Προκειμένου να τερματιστούν οι συνεχόμενες συγκρούσεις στην περιοχή του Ντονμπάς, υπεγράφη, στις 5 Σεπτεμβρίου 2014, ανάμεσα στην Ουκρανία και στους φιλορώσους αυτονομιστές, η ειρηνευτική Συμφωνία «Μινσκ Ι», η οποία συντάχθηκε από τριμερή ομάδα, αποτελούμενη από τον ΟΑΣΕ, την Ουκρανία και τη Ρωσία. Παρά ταύτα, η έκρυθμη κατάσταση στην περιοχή της ανατολικής Ουκρανίας συνεχίστηκε. Τελικά, η ανακωχή επιτεύχθηκε το Φεβρουάριο του 2015, κατόπιν συμφωνίας περί ενός νέου πακέτου μέτρων («Μινσκ ΙΙ»⁸⁹), η οποία, όμως, δεν οδήγησε στην ύφεση της έκρυθμης κατάστασης.

⁸⁹ Η συμφωνία υπογράφηκε από κοινού μεταξύ του Ουκρανού προέδρου Πέτρο Ποροσένκο, του Ρώσου προέδρου Βλαντιμίρ Πούτιν, του Γάλλου προέδρου Φρανσουά Ολάντ και της Γερμανίδας καγκελαρίου Άνγκελα Μέρκελ. Δυνάμει της εν λόγω συμφωνίας, αποφασίστηκε μια δέσμη μέτρων, συμπεριλαμβανομένου του πλήρους ελέγχου της ουκρανικής επικράτειας εκ μέρους της κυβέρνησης της χώρας, της απόσυρσης των βαρέων όπλων από το πεδίο των επιχειρήσεων και της πιθανής χορήγησης ειδικού καθεστώτος αυτονομίας για προσωρινή περίοδο των τριών ετών στις ανατολικές περιοχές του Ντονέτσκ και του Λουγκάνσκ.

Παρά την άμβλυνση της έκρυθμης κατάστασης στα τέλη του 2019, όπως αποδείχτηκε εν συνεχεία, και συγκεκριμένα στις 24 Φεβρουαρίου 2022, επρόκειτο για τη νηνεμία πριν από το ξέσπασμα της καταιγίδας. Ωστόσο, η Ρωσία δεν επιτέθηκε από την πρώτη στιγμή, αλλά επέλεξε να προβεί στην εκ των προτέρων αναγνώριση των δύο οντοτήτων της περιοχής του Ντονμπάς, τις οποίες αποκάλεσε ως κράτη. Επί της ουσίας, της ρωσικής εισβολής προηγήθηκε η αναγνώριση των περιοχών του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ ως ανεξάρτητων δημοκρατιών την 21^η Φεβρουαρίου, οι οποίες περιοχές, ειρήσθω εν παρόδω, δεν είχαν αναγνωρισθεί έως τότε από καμία άλλη χώρα. Απόρροια τούτου, ακολούθησε μια στρατιωτική επιχείρηση κατά της Ουκρανίας, με απώτερο στόχο την κατάληψή της και την απομάκρυνση της νόμιμης κυβέρνησής της. Η εν λόγω ένοπλη επέμβαση χαρακτηρίστηκε από το Ρώσο πρόεδρο ως «...ειδική επιχείρηση για την αποστρατικοποίηση και την αποναζιστικοποίηση της Ουκρανίας» (Cavandoli & Wilson, 2022, σ. 5).

4.2.2 Η ρωσική επιχειρηματολογία

Οι βασικές πτυχές της επίσημης ρωσικής επιχειρηματολογίας ή, αλλιώς, της αιτιολόγησης για την επίθεσή της κατά της Ουκρανίας, δύνανται να αποκρυσταλλωθούν μέσα από τις δηλώσεις του Β. Πούτιν και των ρωσικών επίσημων αρχών τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια των επιχειρήσεων. Φυσικά, οι εν λόγω δηλώσεις δεν διακρίνονται για το σαφές και συνεκτικό αφήγημά τους. Ωστόσο, ο πυρήνας των ρωσικών προσπαθειών επικεντρώθηκε, κατά πρώτον, στους ισχυρισμούς αφενός περί βίαιης προσπάθειας στέρησης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης και αφετέρου περί τέλεσης επιθέσεων και εγκλημάτων, τα οποία συνιστούν γενοκτονία εις βάρος της ρωσικής μειονότητας στην περιοχή του Ντονμπάς και, κατά δεύτερον, στην αντιμετώπιση της ουκρανικής απειλής. Υπό αυτές τις έννοιες, συμπεραίνεται ότι η ρωσική επιχειρηματολογία επικεντρώθηκε σε ένα συγκεχυμένο συνδυασμό θεραπευτικής απόσχισης ως αποτέλεσμα έκφρασης του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης, καθώς και αιτήματος αμυντικής συνδρομής εκ μέρους των οντοτήτων της περιοχής του Ντονμπάς.

Αρχής γενομένης της πρώτης πτυχής της επιχειρηματολογίας, η Ρωσική Ομοσπονδία έχει αναγνωρίσει τις δύο οντότητες ως κράτη, όπως αναφέρθηκε, επί τη βάσει της θεωρίας της θεραπευτικής απόσχισης, κατόπιν ισχυρισμού του Β. Πούτιν για διάπραξη γενοκτονίας εις βάρος των ρωσόφωνων στην περιοχή του

Ντονμπάς. Επί τούτου, θα πρέπει να ληχθεί ότι μετά την κρίση του 2014, ως άμεση αντίδραση για την παρέμβαση της Ρωσίας στην περιοχή του Ντονμπάς, η κυβέρνηση του Κιέβου εισήγαγε διάφορα μέτρα, τα οποία δύνανται να ερμηνευθούν ότι υπονομεύουν την εσωτερική πτυχή της αυτοδιάθεσης του ρωσόφωνου πληθυσμού στην περιοχή⁹⁰. Παρά ταύτα, τα προαναφερθέντα από μόνα τους δεν συνηγορούν στη στέρηση της άσκησης του δικαιώματος της εσωτερικής αυτοδιάθεσης και δη της διάπραξης γενοκτονίας, την οποία επικαλείται η Ρωσία. Επιπλέον, η εν λόγω ρωσική αιτιολόγηση απορρίφθηκε εκ μέρους της διεθνούς κοινότητας, σύμφωνα με το ψήφισμα A/ES-11/L.1 της 2^{ας} Μαρτίου του 2022 (GA, 2022). Ενισχυτική και η απόφαση του ΔΔΧ⁹¹ στην υπόθεση της Ουκρανίας εναντίον της Ρωσίας της 16^{ης} Μαρτίου του 2022, σύμφωνα με την οποία το Δικαστήριο απέρριψε, επί της ουσίας, τα υποβληθέντα εκ μέρους της ρωσικής πλευράς επιχειρήματα, μετά από τη μη εμφάνισή της.

Όσον αφορά στην έτερη πτυχή της ρωσικής επιχειρηματολογίας περί του αιτήματος αμυντικής συνδρομής εκ μέρους των οντοτήτων της περιοχής του Ντονμπάς προς τη Ρωσία, αυτή βασίζεται στο άρθρο 51 του Χάρτη/ΟΗΕ, στο πλαίσιο του οποίου κάθε κυρίαρχο κράτος είναι σε θέση να προσκαλέσει έτερα κράτη για αμυντική συνδρομή. Επί του προκειμένου, η Ρωσία επικαλέστηκε τη Συνθήκη Φιλίας και Αμοιβαίας Βοήθειας που υπογράφηκε με τις «Λαϊκές Δημοκρατίες του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ» (Weller, 2022, p. 2). Εν τούτοις, η αναγνώριση των δύο οντοτήτων εκ μέρους της Ρωσίας και η άμεση σύναψη μιας συλλογικής αμυντικής συνθήκης, ταυτόχρονα σχεδόν με το υποτιθέμενο αίτημα περί άσκησης συλλογικής αυτοάμυνας, προδίδουν, κατά την προσωπική εκτίμηση του γράφοντος, τις προθέσεις της Ρωσίας για μία προσπάθεια νομιμοποίησης των ενεργειών της σύμφωνα με το Διεθνές Δίκαιο. Πέραν τούτου, το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας, σύμφωνα με το άρθρο 51 του Χάρτη/ΟΗΕ, δύναται να ασκηθεί από το κράτος-θύμα, ως απόκριση σε μία ένοπλη επίθεση. Δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να αποδεικνύει ότι η Ουκρανία, περικυκλωμένη εκείνη τη χρονική περίοδο από έναν αριθμό της τάξης των 150.000 με 200.000 ρωσικών στρατιωτικών δυνάμεων,

⁹⁰ Εν προκειμένω, το Σεπτέμβριο του 2017, το Κοινοβούλιο της Ουκρανίας ψήφισε ένα νομοσχέδιο εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, το οποίο περιελάμβανε την υποχρεωτική εφαρμογή της ουκρανικής γλώσσας στην παιδεία, ενώ, τον Ιανουάριο του 2022, τέθηκε σε ισχύ ένας νέος νόμος για την υποχρεωτική χρήση της ουκρανικής γλώσσας στις περισσότερες πτυχές της δημόσιας ζωής (Cavandoli & Wilson, 2022, σ. 10).

⁹¹ Συγκεκριμένα, το ΔΔΧ αποδέχθηκε ως εύλογο το επιχείρημα της Ουκρανίας ότι «...είχε δικαίωμα βάσει της Σύμβασης της Γενεύης του 1948 να μην υποβληθεί σε ψευδή κατηγορία περί γενοκτονίας, η οποία στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε ως βάση για τη χρήση βίας εναντίον της» (I.C.J., 2022).

είχε προβεί σε μία ένοπλη επίθεση εις βάρος των δύο οντοτήτων του Ντονμπάς. Επιπλέον, ακόμη και στην περίπτωση ύπαρξης ενός τέτοιου δικαιώματος νόμιμης άμυνας εκ μέρους της ρωσικής πλευράς, δημιουργείται ευλόγως το ερώτημα αν ο προαναφερθείς αριθμός των ρωσικών ενόπλων δυνάμεων πληροί τα συμφυή, ως προς το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας κριτήρια της αναγκαιότητας και της αναλογικότητας. Ακόμη, θα πρέπει να γίνει σαφές ότι το δικαίωμα της νόμιμης άμυνας συνιστά δικαίωμα ανταπόκρισης σε ένοπλες επιθέσεις εναντίον άλλων κρατών–μελών του ΟΗΕ. Ως εκ τούτου, καθίσταται αμφίβολο εάν οι δύο οντότητες της περιφέρειας του Ντονμπάς πληρούσαν τα κριτήρια για τη κτήση της κρατικής υπόστασης⁹².

4.2.3 Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας

Η επίθεση της Ρωσίας στην Ουκρανία αντιμετωπίστηκε από μία ευρεία διεθνή καταδίκη. Παρά την άσκηση του δικαιώματος αρνησικυρίας εκ μέρους της Ρωσίας, η οποία αποτέλεσε αποτρεπτικό παράγοντα για την έγκριση ενός καταδικαστικού ψηφίσματος εκ μέρους του ΣΑ/ΟΗΕ, η ΓΣ/ΟΗΕ παρενέβη έγκαιρα υιοθετώντας ψήφισμα με τον τίτλο «Επιθετικότητα κατά της Ουκρανίας»⁹³.

Πέραν τούτου, έναντι της αδυναμίας του ΣΑ/ΟΗΕ να εξουσιοδοτήσει μέτρα, αρκετοί διεθνείς οργανισμοί κατήγγειλαν εξίσου καυστικά τις ενέργειες της Ρωσίας, συμπεριλαμβανομένου του ΝΑΤΟ, της ΕΕ και του ΟΑΣΕ. Τα μέτρα που λήφθηκαν κυρίως από πλευράς της ΕΕ, ΗΠΑ και Ηνωμένου Βασιλείου, αποσκοπούν στην απομόνωση και στην αποδυνάμωση της Ρωσίας, καθώς και στον αποκλεισμό της από τα ωφελήματα της διεθνούς συνεργασίας (Λιάκουρας, 2022, σ. 101). Εκτός από τις οικονομικές κυρώσεις, διακόπηκαν όλες οι δυνατές συναλλαγές με περιοριστικά μέτρα στον τομέα των τραπεζικών και χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, καθώς και

⁹² Οι εν λόγω οντότητες αφενός παρέμεναν πλήρως εξαρτημένες από τη Ρωσική Ομοσπονδία σε σχέση με την ασφάλεια, την οικονομία και τις εξωτερικές τους σχέσεις (Weller, 2022, p. 1) και αφετέρου δεν κατέχουν τον αποτελεσματικό έλεγχο ολόκληρης της εδαφικής επικράτειας που διεκδικούν, αφού αμφότερες ασκούσαν έλεγχο μόνο επί του ενός τρίτου της διεκδικούμενης περιοχής, κατά την περίοδο της αναγνώρισής τους από τη Ρωσία.

⁹³ Το εν λόγω ψήφισμα, το οποίο, ειρήσθω εν παρόδω, δεν είναι δεσμευτικό, απέσπασε τη θετική ψήφο 141 από τις 193 του συνόλου των κρατών–μελών του ΟΗΕ. Σύμφωνα με αυτό «...καμία εδαφική απόκτηση που προκύπτει από τη χρήση βίας δεν θα αναγνωρίζεται ως νόμιμη» (GA, 2022), ενώ επιβεβαιώνει τη δέσμευση της ΓΣ/ΟΗΕ για «...την κυριαρχία, την ανεξαρτησία, την ενότητα και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας εντός των διεθνώς αναγνωρισμένων της συνόρων, τα οποία εκτείνονται έως και τα χωρικά της ύδατα» (GA, 2022). Επιπλέον, υπογραμμίζει ότι η αναγνώριση των οντοτήτων του Ντονέτσκ και του Λουγκάνσκ εκ μέρους της Ρωσικής Ομοσπονδίας είναι ασυμβίβαστη με τις αρχές του Χάρτη/ΟΗΕ και παραβιάζει την κυριαρχία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας. Τέλος, «...απαιτεί από τη Ρωσική Ομοσπονδία να ανακαλέσει αμέσως και άνευ όρων την απόφασή της σχετικά με το καθεστώς των εν λόγω οντοτήτων» (GA, 2022).

στις εισαγωγές–εξαγωγές ή στο σύστημα SWIFT. Πέραν τούτων, εφαρμόστηκαν περιορισμοί σε ιδιώτες και επιχειρήσεις, συμπεριλαμβανομένης της δέσμευσης χρηματοοικονομικών περιουσιακών στοιχείων (Cavandoli & Wilson, 2022, σ. 6).

4.2.4 Συμπεράσματα

Ως εκ της προηγηθείσας ανάλυσης, προκύπτει ότι η ένοπλη επίθεση της Ρωσίας δεν δύναται να θεωρηθεί ως περίπτωση αμυντικής συνδρομής υπό το πρίσμα του άρθρου 51 του Χάρτη/ΟΗΕ. Οι περιπτώσεις του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ δεν συνιστούν περιπτώσεις επανορθωτικής απόσχισης και δεν εκπληρώνουν τις προϋποθέσεις ούτε της αναλογικότητας ούτε της αναγκαιότητας. Η επέμβαση της Ρωσίας κατά της περιοχής του Ντονμπάς συνιστά ένοπλη επίθεση, η οποία παραβιάζει κατάφωρα την κυριαρχία, την πολιτική ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της Ουκρανίας, καθώς και θεμελιώδεις αρχές και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, όπως εκείνων της εδαφικής ακεραιότητας, της αυτοδιάθεσης, της μη επέμβασης και του αμεταβλήτου των συνόρων. Επιπλέον, παραβιάζει την αρχή της απαγόρευσης χρήσης βίας, η οποία αποτελεί κανόνα επιτακτικού ή αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*) και, ως εκ τούτου, ενεργοποιεί την υποχρέωση των κρατών για τη μη αναγνώριση της προσάρτησης του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ από τη Ρωσία. Οι μονομερείς ανακηρύξεις της ανεξαρτησίας των «Λαϊκών Δημοκρατιών του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ» συνιστούν παρανομία και είναι άκυρες. Η παρανομία δεν απορρέει από το μονομερή χαρακτήρα των ανακηρύξεων αυτών καθαυτών, αλλά ως απόρροια της παραβίασης της αρχής της απαγόρευσης χρήσης βίας, η οποία αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου. Η κατάχρηση του δικαιώματος της αρνησικυρίας (βέτο) εκ μέρους της Ρωσίας αποτέλεσε ανατρεπτικό παράγοντα όσον αφορά στο ρόλο του ΣΑ/ΟΗΕ ως θεσμικού οργάνου της διεθνούς έννομης τάξης. Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας χαρακτηρίζεται, σε μεγάλο βαθμό, αποφασιστική, με απώτερο σκοπό την εξουθένωση του παραβατικού κράτους και την άσκηση πίεσης για την επιστροφή στην προ της παρανομίας κατάσταση (*status quo ante*).

4.3 Η περίπτωση της «Τουρκικής Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου»

4.3.1 Σύντομη ιστορική αναδρομή στο Κυπριακό

Η ιστορία της Κύπρου είναι πολυτάραχη. Στο διάβα των αιώνων, η νήσος γνώρισε πολλούς κατακτητές λόγω της γεωστρατηγικής της θέσης, αφού αποτελεί

ένα σταυροδρόμι ανάμεσα σε τρεις ηπείρους, την Αφρική, την Ευρώπη και την Ασία. Η Κύπρος εξελίχθηκε σε σημαντικό κέντρο ελληνικού πολιτισμού με την εγκατάσταση των Ελλήνων Μυκηναίων–Αχαιών, μεταξύ του 13^{ου} και του 11^{ου} αιώνα π.Χ.. Ακολούθησαν κατακτητές, όπως οι Ασσύριοι, οι Αιγύπτιοι και οι Πέρσες. Ωστόσο, το νησί κατόρθωσε να διατηρήσει και να ενισχύσει την ελληνική του ταυτότητα, αφού αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα κέντρα της Αυτοκρατορίας των Πτολεμαίων της Αιγύπτου κατά την ελληνιστική περίοδο (310–30 π.Χ.). Ακολούθησε η κατάληψη της Κύπρου από τους Ρωμαίους, οπότε διαδόθηκε ο χριστιανισμός στο νησί. Στην πορεία του χρόνου, το νησί έγινε μέρος της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας (330–1191 μ.Χ.), ενώ, στη συνέχεια, περιήλθε διαδοχικά στην κυριαρχία νέων κατακτητών, όπως του Ριχάρδου του Λεοντόκαρδου και του Τάγματος των Ναϊτών Ιπποτών (1191–1192), των Φράγκων Λουζινιανών (1192–1489), των Ενετών (1489–1571) και των Οθωμανών Τούρκων (1571–1878) (Mallinson, 2008).

Η Βρετανική Αυτοκρατορία ανέλαβε τον προσωρινό έλεγχο του νησιού το 1878, υπό το καθεστώς ενοικιάσεως, ενώ το 1914 προχώρησε στην επίσημη προσάρτηση της Κύπρου. Εν συνεχεία, δυνάμει του άρθρου 16 της Συνθήκης της Λωζάνης του 1923 (BtE, 1923), η Τουρκία παραιτήθηκε παντός τίτλου και δικαιώματος πάσης φύσεως επί των εδαφών και των νήσων, πέραν εκείνων επί των οποίων είχε αναγνωρισθεί η κυριαρχία της (Ιμβρος και Τένεδος), με αποτέλεσμα, σύμφωνα με το άρθρο 20, η Τουρκία να αναγνωρίσει την προσάρτηση της Κύπρου από τη Μεγάλη Βρετανία, η οποία προσάρτηση είχε ανακηρυχθεί την 5^η Νοεμβρίου του 1914 (Μπρεδήμας, 2013, σσ. 451-452).

Η περίοδος ανάμεσα στο 1931 και το 1950 χαρακτηρίστηκε από τις προσπάθειες του κυπριακού λαού για ένωση με την Ελλάδα, με αποκορύφωμα τη διενέργεια του ενωτικού δημοψηφίσματος το 1950, σύμφωνα με το οποίο η συντριπτική πλειοψηφία των Ελληνοκυπρίων (95,7%) τάχθηκε υπέρ της ένωσης. Το ζήτημα τέθηκε στον ΟΗΕ από την Ελλάδα, τον Αύγουστο του 1954, χωρίς τη δέουσα ανταπόκριση, κυρίως λόγω της αντίθετης στάσης που τήρησαν οι ΗΠΑ, η Μ. Βρετανία και άλλες δυτικές χώρες (Περράκης, 2013, σ. 463). Σε συνέχεια της απόφασης της ΓΣ/ΟΗΕ να μην εξετάσει το κυπριακό ζήτημα, η βρετανική πλευρά κατάφερε να μετατρέψει το εν λόγω ζήτημα σε μια διένεξη, η οποία θα εδιευθετείτο σε τριμερή διάσκεψη, η οποία άρχισε το 1955, ανάμεσα στη Μ. Βρετανία, την Ελλάδα και την Τουρκία (Λιάκουρας, 2013, σ. 384). Διό, η Κύπρος δεν κατάφερε να

ενταχθεί στη δρομολογημένη εκ της ΓΣ/ΟΗΕ διαδικασία αποαποικιοποίησης. Εν τω μεταξύ, ο κυπριακός λαός κινήθηκε στο πνεύμα της εποχής, διεκδικώντας την αυτοδιάθεσή του μέσω του απελευθερωτικού αγώνα της ΕΟΚΑ, ο οποίος διήρκεσε από το 1955 έως το 1959, και είχε ως μοναδικό σκοπό την ένωση.

Εντούτοις, το Κυπριακό, τελικά, διευθετήθηκε με τους επιδέξιους χειρισμούς της βρετανικής πλευράς σε διασυμμαχικό επίπεδο, με τις συμφωνίες Ζυρίχης και Λονδίνου του 1959. Με τις εν λόγω συμφωνίες η Κυπριακή Δημοκρατία εγκαθιδρύθηκε το 1960, ως ανεξάρτητη και κυρίαρχη. Επιπλέον, η ίδρυση του νεοπαγούς κυπριακού κράτους πλαισιώθηκε με τις Συνθήκες Εγγυήσεως και Συμμαχίας, ενώ δυνάμει του άρθρου 1 της Συνθήκης Εγκαθίδρυσης μεταξύ των τριών συμβαλλομένων εγγυητριών δυνάμεων, ήτοι της Μ. Βρετανίας, της Τουρκίας και της Ελλάδας, οι Βρετανοί διατήρησαν την κυριαρχία τους στο 3% του συνολικού εδάφους της νήσου.

Οι σημαντικές θεσμικές αδυναμίες που παρουσίασε το «δοτό» Σύνταγμα, το οποίο, όπως διευκρινίζει ο Σ. Περράκης, δεν προήλθε εκ της αυθεντικής βούλησης του κυρίαρχου λαού (Περράκης, 2013, σ. 468), οδήγησαν στην κατάθεση πρότασης εκ μέρους του προέδρου Μακαρίου για την αναθεώρηση του Συντάγματος, με το περίφημο σχέδιο των δεκατριών σημείων⁹⁴, που υπεβλήθη το Νοέμβριο/Δεκέμβριο του 1963 (Κουλουμπής, 2013, σ. 442). Με αφορμή το προαναφερθέν, η τουρκοκυπριακή πλευρά αποχώρησε από τον κρατικό μηχανισμό, γεγονός το οποίο σηματοδότησε την έναρξη των διακοινοτικών ταραχών, αρχής γενομένης από την ένοπλη ανταρσία των Τουρκοκυπρίων, το Δεκέμβριο του 1963 (Λιάκουρας, 2019, σ. 37). Επιπλέον, κατόπιν οδηγιών της ηγεσίας τους, οι Τουρκοκύπριοι μετεγκαταστάθηκαν σε αμιγώς τουρκοκυπριακά χωριά, καθώς και στις τουρκικές συνοικίες των πόλεων. Η πράξη αυτή οδήγησε στη δημιουργία ισχυρών θυλάκων, οι οποίοι αντιστοιχούσαν στο 4,86% του κυπριακού εδάφους⁹⁵.

Οι προκλήσεις ανάμεσα στις δύο κοινότητες του νησιού ήταν συχνές, με αποκορύφωμα τις αιματηρές συγκρούσεις που έλαβαν χώραν τόσο στο θύλακα Μανσούρας και Κοκκίνων της περιοχής Τηλλυρίας στις 8 και 9 Αυγούστου του 1964

⁹⁴ Ο Θ. Κουλουμπής χαρακτηρίζει μοιραίο λάθος τη μονομερή απόφαση του αρχιεπισκόπου Μακαρίου να προτάξει τα δεκατρία σημεία αναθεώρησης του Συντάγματος, αφού το τελευταίο είχε ως αποτέλεσμα τον πλήρη αιφνιδιασμό της τότε μεταβατικής κυβέρνησης του Γεώργιου Παπανδρέου (Κουλουμπής, 2013, σ. 442).

⁹⁵ Επί της ουσίας, επρόκειτο, όπως αναφέρει ο Π. Λιάκουρας, «...για ένα μεταβατικό στάδιο από τη συναινετική διακυβέρνηση προς μια ιδιόμορφη εκδοχή πολυ-περιφερειακής απόσχισης» (Λιάκουρας, 2019, σ. 38).

(Χατζηαντωνίου, 2007, σ. 140), όσο και στην περιοχή των χωριών Αγίου Θεοδώρου και Κοφίνου, στις 15 Νοεμβρίου του 1967 (Συρίγος, 2013, σ. 284). Στις 15 Ιουλίου 1974, η στρατιωτική χούντα των Αθηνών οργάνωσε πραξικόπημα με στόχο την ανατροπή του Μακαρίου. Η Τουρκία, με πρόσχημα το πραξικόπημα και επικαλούμενη το δικαίωμά της εκ της Συνθήκης Εγγυήσεως, ενήργησε μονομερώς με στόχο την υποτιθέμενη αποκατάσταση της συνταγματικής τάξης, εισβάλλοντας σε πρώτη φάση στην Κύπρο, στις 20 Ιουλίου του 1974, ενώ, στη συνέχεια, και συγκεκριμένα στις 14 Αυγούστου 1974, προχώρησε στην κατάληψη του 36,4% σχεδόν των εδαφών του νησιού.

Επιπλέον, η ούτω καλούμενη Τουρκική Δημοκρατία της Βόρειας Κύπρου (ΤΔΒΚ), η οποία ανακηρύχθηκε μονομερώς τη 15^η Νοεμβρίου 1983, καθώς η ανακήρυξη της «Τουρκικής Ομόσπονδης Πολιτείας της Κύπρου», η οποία προηγήθηκε χρονικά τη 13^η Φεβρουαρίου 1975, αποτελούν προϊόντα της παράνομης τουρκικής εισβολής της Τουρκίας στο νησί (Chrysostomides, 2000, p. 17).

Τελευταίο σημαντικό γεγονός της σύγχρονης κυπριακής ιστορίας αποτέλεσε, την 1^η Μαΐου του 2004, η ένταξη της Κύπρου στην ΕΕ. Στα αξιοσημείωτα κατατάσσεται η απόρριψη του υποβληθέντος σχεδίου λύσης Ανάν, το οποίο υποβλήθηκε το Μάρτιο του 2004, σε ξεχωριστά για τις δύο κοινότητες δημοψηφίσματα, και απορρίφθηκε εκ μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς, με το ποσοστό του 76%.

4.3.2 Το δικαίωμα της αυτοδιάθεσης και το δικοινοτικό κράτος

Η ανεξαρτησία της Κύπρου επήλθε βάσει των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου του 1959, με αποτέλεσμα η Κύπρος, σε αντίθεση με τα υπόλοιπα αποικιακά εδάφη, να μην ενταχθεί στη διαδικασία αποαποικιοποίησης.

Διό, η ανεξαρτησία της Κύπρου δεν αντιμετωπίστηκε σύμφωνα με τους όρους του σχετικού ψηφίσματος 1514/1960 της ΓΣ/ΟΗΕ, γεγονός που θα είχε ως συνέπεια τόσο την ελευθερία αναφορικά με τον καθορισμό του τρόπου άσκησης των εξουσιών του νεοπαγούς κράτους όσο και την ανάθεση της διακυβέρνησης στην επικρατούσα πλειοψηφία, ως φορέα κυριαρχίας. Αντιθέτως, ως απόρροια των Συμφωνιών Ζυρίχης και Λονδίνου του 1959, η αρχική κυριαρχία μεταβιβάστηκε εκ μέρους των αποικιοκρατών, με σκοπό την ίδρυση μιας κυριαρχίας. Αντιθέτως, η αυτοδιάθεση ασκήθηκε «...κατά έναν ιδιόρρυθμο τρόπο» (Λιάκουρας, 2007, σ. 241)

στην περίπτωση της Κύπρου. Φορέας του δικαιώματος υπήρξε ολόκληρος ο κυπριακός λαός, ως ένας και αδιαίρετος, ο οποίος οργανώθηκε τόσο από την ελληνοκυπριακή όσο και από την τουρκοκυπριακή κοινότητα, αφού παρά το ανισομεγέθες των δύο μερών, ήτοι η ελληνοκυπριακή πλειοψηφία αποτελούσε το 80% και η τουρκοκυπριακή μειονότητα το 18% του πληθυσμού, η τελευταία συνιστούσε πλέον κοινότητα, ιδιότητα που της προσέδιδε σχεδόν ισόρροπη συμμετοχή στη διακυβέρνηση και στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Ως εκ τούτου, ως οργανωτική βάση του πολιτεύματος δεν κατέστη η λαϊκή κυριαρχία και η δημοκρατική αρχή. Αντιθέτως, «...η δομή του κράτους διαρθρώθηκε σε ένα είδος συναινετισμού (*consociationalism*) ή δικοινοτισμού, με οργανωτικό θεμέλιο του πολιτεύματος τη δυαδική αρχή»⁹⁶ (Παπαδημητρίου, 1997, σ. 62). Οι διατάξεις της απορρέουσας εκ των Συμφωνιών του 1959 δομής αναδιατυπώθηκαν στο Σύνταγμα της Κυπριακής Δημοκρατίας, οι οποίες καθίσταντο «...μη αναθεωρητέες και μη καταργητέες⁹⁷» (Αιμιλιανίδης, 2006, σ. 52), σύμφωνα με το άρθρο 182 του εν λόγω Συντάγματος.

Ο δικοινοτικός χαρακτήρας του κυπριακού κράτους ήταν εμφανής σε όλα ανεξαιρέτως τα επίπεδα εξουσίας. Ειδικότερα, όσον αφορά στην κορυφή της εκτελεστικής εξουσίας, σύμφωνα με το Σύνταγμα, κυριαρχούσε η δυαδική αρχή, δυνάμει της οποίας η ελληνοκυπριακή κοινότητα είχε το δικαίωμα εκλογής του προέδρου της Δημοκρατίας, σε αντίθεση με την τουρκοκυπριακή κοινότητα, η οποία θα εξέλεγε τον αντιπρόεδρο του κράτους. Παρά την εμφανή υπέροχη του προέδρου, εντούτοις διαφαίνεται μια εξίσωση όσον αφορά στις εξουσίες επί ορισμένων θεμελιωδών αρμοδιοτήτων, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος αρνησικυρίας (Λιάκουρας, 2007, σ. 246). Ωσαύτως, όσον αφορά στη νομοθετική εξουσία και το υπουργικό συμβούλιο, αποτυπωνόταν η αναλογία περίπου του ενός προς τρία.

Παρά ταύτα, η προσπάθεια επιβολής ενός *sui generis* προτύπου δικοινοτικής δομής και δυαδικής αρχής οργάνωσης πολιτεύματος όχι μόνο δεν απέφερε καρπούς, αλλά, αντιθέτως, συνέβαλε στον ακραίο διπολισμό, αφού αποτέλεσε έναν

⁹⁶ Θα πρέπει να γίνει σαφές ότι η προαναφερθείσα δομή πολιτεύματος δεν αποτελεί ομοσπονδία, αφού η σύσταση της τελευταίας απαιτεί διακριτό έδαφος για κάθε κοινότητα, το οποίο δεν υφίστατο λόγω της κοινής εδαφικής διαβίωσης των δύο κοινοτήτων, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων.

⁹⁷ Στην ίδια κατηγορία, όπως τονίζει ο Π. Λιάκουρας, «...των σκληροπυρηνικών συνταγματικών διατάξεων, εμπίπτει και η απαγόρευση τόσο της ένωσης όσο και της διχοτόμησης» (Λιάκουρας, 2013, σ. 386), καθώς και η δέσμευση του κυπριακού κράτους από τη Συνθήκη Εγγυήσεως.

επικίνδυνο συμβιβασμό, η ευοίωνη προοπτική του οποίου καθιστούσε απαραίτητη την προϋπόθεση της αμοιβαίας εμπιστοσύνης αλλά και της αγαστής συνεργασίας για την επίτευξη του κοινού στόχου. Ειδικότερα, υποδαύλισε την έξαρση φυγόκεντρων συμπεριφορών εντός μιας εύθραυστης και νεοσύστατης πολιτείας, οι οποίες συμπεριφορές αφενός λόγω του προοπτικού στόχου της διχοτόμησης εκ μέρους της τουρκοκυπριακής πλευράς και αφετέρου λόγω του διακηρυκτικού, τουλάχιστον, στόχου της ένωσης εκ μέρους της ελληνοκυπριακής πλευράς, είχαν εκ των προτέρων αντίθετες κατευθύνσεις. Συνέπεια τούτου, υπήρξε η αποχώρηση των εκπροσώπων της τουρκοκυπριακής πλευράς από τον κρατικό μηχανισμό.

4.3.3 Η Συνθήκη Εγγυήσεως και η τουρκική επιχειρηματολογία περί του δικαιώματος μονομερούς ένοπλης επέμβασης

Το κύριο επιχείρημα που προέβαλε η Τουρκία για να δικαιολογήσει την εισβολή της στην Κύπρο βασίστηκε στις πρόνοιες της Συνθήκης Εγγυήσεως. Σύμφωνα με το εκδοθέν ανακοινωθέν της τουρκικής κυβέρνησης, η Τουρκία ως μια εκ των εγγυητριών δυνάμεων, αποφάσισε να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της που απέρρεαν από το άρθρο 4(2)⁹⁸ τής εν λόγω Συνθήκης, με στόχο την προστασία της ασφάλειας της ζωής και της παρουσίας της τουρκικής κοινότητας. Η Συνθήκη Εγγυήσεως υπογράφηκε, στις 16 Αυγούστου του 1960, από τις τρεις προαναφερθείσες εγγυήτριες δυνάμεις και αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της συνταγματικής τάξης της Κυπριακής Δημοκρατίας (Καρεκλάς, 2014, σ. 89).

Αδιαμφισβήτητα, πέραν του γεγονότος ότι οι λέξεις «παραστάσεις» ή «μέτρα» (GreeceMFA, 1960) είναι διφορούμενες, ήτοι δύνανται να σημαίνουν δράσεις ειρηνικού αλλά και εξαναγκαστικού χαρακτήρα, αυτό που χρήζει εξέτασης είναι το κατά πόσον η μονομερής ένοπλη επέμβαση είναι δυνατόν να προβλέπεται από συμβατικό δικαίωμα ή, αλλιώς, εάν το εν λόγω δικαίωμα, έστω και αν προβλέπεται ρητώς, είναι σύμφωνο με τις αρχές του Διεθνούς Δικαίου. Κατά την κρατούσα άποψη, αφ' ης στιγμής οι προθέσεις δύο κρατών συμπίπτουν στο πλαίσιο μιας διεθνούς συνθήκης, ώστε να συνάπτεται το δικαίωμα επεμβάσεως ενός εκ των συμβαλλομένων κρατών στα εσωτερικά ζητήματα του άλλου κράτους, δημιουργείται

⁹⁸ Το εν λόγω άρθρο αναφέρει χαρακτηριστικά: «*In the event of a breach of the provisions of the present Treaty, Greece, Turkey and the United Kingdom undertake to consult together with respect to the **representations** or **measures** necessary to ensure observance of those provisions. In so far as common or concerted action may not prove possible, each the three guaranteeing Powers reserves the right to take action with the sole aim of re-establishing the state of affairs created by the present Treaty*» (GreeceMFA, 1960).

δίκαιο που ρυθμίζει τις σχέσεις τους (Καρεκλάς, 2014, σ. 99) και, κατ' επέκταση, επιχειρηματολογία υπέρ της νομιμότητας της επεμβάσεως. Παρόλα αυτά, το άρθρο 53 της Συμβάσεως της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών, του 1969, προβλέπει ότι «...*μια συνθήκη είναι άκυρη αν, κατά την ώρα της συννομολογήσεώς της, συγκρούεται με αναγκαστικό κανόνα του διεθνούς δικαίου*» (ΠΔΣ, 1969). Αναντίρρητα, η απαγόρευση της απειλής ή της χρήσης βίας, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*)⁹⁹. Ως εκ των παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι ένας κανόνας *jus cogens* δεν δύναται να ακυρωθεί από μία διεθνή συνθήκη και, ως εκ τούτου, το άρθρο 4(2) της Συνθήκης Εγγυήσεως της Κύπρου είναι νομικώς άκυρο.

Πέραν τούτων, σε περίπτωση που αγνοηθεί το προαναφερθέν, δυνάμει του άρθρου 4(2), η υπόψιν Συνθήκη προβλέπει ρητώς την από κοινού διαβούλευση μεταξύ των τριών εγγυητριών δυνάμεων, πριν από την ανάληψη της οποιασδήποτε μονομερούς δράσης. Ως εκ τούτου, η απροθυμία της Βρετανίας να αναλάβει δράση, κατόπιν προσκλήσεως του πρωθυπουργού της Τουρκίας B. Ecevit, στις 17 Ιουλίου 1974, δεν συνιστά από κοινού διαβούλευση (Καρεκλάς, 2014, σ. 125).

Τέλος, ακόμη και στην περίπτωση που θεωρηθεί ότι η Τουρκία είχε δικαίωμα μονομερούς επεμβάσεως, αφού θεώρησε την εκ του πραξικοπήματος ανατροπή του προέδρου Μακαρίου ως ενέργεια που με τη σειρά της ανατρέπει τη συνταγματική τάξη στην Κύπρο, είχε τη μοναδική υποχρέωση βάσει τής εν λόγω Συνθήκης για την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση, ήτοι την επάνοδο στην εξουσία του νόμιμα εκλεγμένου αντιπροσώπου του λαού και τη δημιουργία συνθηκών ασφάλειας για το λαό. Αντιθέτως, η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού τουρκικών στρατευμάτων κατοχής στο βόρειο κομμάτι του νησιού, φανερώνουν τις προθέσεις της για τον *de facto* διαμελισμό της Κύπρου.

4.3.4 Η στάση της διεθνούς κοινότητας

Η προσοχή της διεθνούς κοινότητας, από την πρώτη στιγμή της διάπραξης της τουρκικής εισβολής, στράφηκε σε μια προσπάθεια για την «*επανόρθωση της συνταγματικής δομής, της κατάστασης πραγμάτων (state of affairs) στο πνεύμα της διανομής εξουσιών της αρχικής συνοίκησης*» (Λιάκουρας, 2019, σ. 41), με απώτερο

⁹⁹ Τη συγκεκριμένη άποψη εξέφρασε και η ΕΔΔ στα σχόλιά της περί του προσχεδίου της Συνθήκης της Βιέννης, αναγνωρίζοντας την προβλεπόμενη από το Χάρτη/ΟΗΕ αρχή, «*ως πρόδηλο παράδειγμα αναγκαστικού δικαίου*» (Καρεκλάς, 2014, σ. 104).

σκοπό την αποκατάσταση της δικαιοδικής δομής στα όργανα της εξουσίας, η οποία δομή είχε υποστεί, εκ της περιόδου 1963–1964, μια σημαντική τροποποίηση, ως απόρροια της τουρκοκυπριακής αποχώρησης από τις κρατικές δομές. Το προαναφερθέν διατυπώνεται στα ψηφίσματα του ΣΑ/ΟΗΕ, ήτοι στο 353¹⁰⁰ (20 Ιουλίου 1974), καθώς και στο 357 (14 Αυγούστου 1974). Επιπλέον, σύμφωνα με το 358 (15 Αυγούστου 1974), το ΣΑ/ΟΗΕ καλεί τα εμπλεκόμενα μέρη να τηρήσουν τις πρόνοιες των προαναφερθέντων, ενώ με το μετέπειτα ψήφισμα 360 (16 Αυγούστου 1974), αποδοκιμάζει τις μονομερείς στρατιωτικές ενέργειες κατά της ΚΔ και ζητά να αποχωρήσουν τα ξένα στρατεύματα. Συνέχεια των ανωτέρω, μετά τη μονομερή ανακήρυξη εκ μέρους της τουρκοκυπριακής κοινότητας της «Τουρκικής Ομόσπονδης Πολιτείας της Κύπρου», το ΣΑ/ΟΗΕ εξέδωσε το καταδικαστικό ψήφισμα 367, στις 12 Μαρτίου 1975, επαναλαμβάνοντας στο κάλεσμά του την προτροπή περί διευθέτησης του συνταγματικού ζητήματος εκ μέρους των δύο κοινοτήτων. Φυσικά, παρότι τα προαναφερθέντα ψηφίσματα διατυπώνουν ευκρινώς την απαίτησή τους τόσο για τον τερματισμό κάθε ξένης επέμβασης όσο και για την αποχώρηση ξένων στρατευμάτων, εντούτοις δεν καταφέρονται ονομαστικά εναντίον εισβολής από πλευράς της Τουρκίας.

Η μετέπειτα ανακήρυξη της ούτω καλούμενης «Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου» (ΤΔΒΚ)¹⁰¹ βρήκε αντίθετη τη διεθνή κοινότητα και προκάλεσε την άμεση αντίδραση του ΣΑ/ΟΗΕ, αφού, σύμφωνα με το ψήφισμα 541/1983¹⁰², «...κήρυξε τη μονομερή ανακήρυξη νομικώς άκυρη και κάλεσε άπαντα τα κράτη να μην αναγνωρίσουν οποιοδήποτε άλλο κυπριακό κράτος εκτός από την Κυπριακή Δημοκρατία» (UN, 1983).

¹⁰⁰ Το εν λόγω ψήφισμα ζητά από όλα τα κράτη «τον σεβασμό της κυριαρχίας, εδαφικής κυριαρχίας και ενότητας της κυπριακής επικράτειας, τον τερματισμό κάθε ξένης επέμβασης, καθώς και την άμεση αποχώρηση όλων των ξένων στρατευμάτων, όσων δεν προβλέπονται από τις Συμφωνίες που συνοδεύουν τη Συνθήκη Εγκαθίδρυσης της ΚΔ. Στην παράγραφο 5, το ψήφισμα καλεί τα κράτη Ελλάδα, Τουρκία και Ηνωμένο Βασίλειο, που είναι οι εγγυήτριες χώρες της ΚΔ, να προσέλθουν σε διαπραγματεύσεις για την αποκατάσταση της ειρήνης στην περιοχή και την επανόρθωση της συνταγματικής τάξης στην Κύπρο» (Λιάκουρας, 2019, σ. 41).

¹⁰¹ Ο Ραούφ Ντενκτάς στο διάγγελμά του παρουσίασε την ανακήρυξη «...ως έκφραση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης της τουρκοκυπριακής κοινότητας. Παρουσίασε δε την ίδρυση κράτους ως το έσχατο μέσο ώστε να μην απολεσθεί ο συνιδρυτικός χαρακτήρας της τουρκοκυπριακής κοινότητας» (Λιάκουρας, 2007, σ. 294)

¹⁰² Επιπλέον, το ψήφισμα κάλεσε όλα τα κράτη να σεβαστούν την κυριαρχία, την ανεξαρτησία, την εδαφική ακεραιότητα και το αδέσμευτο της ΚΔ «...ως μοναδικής νόμιμης εκπροσώπου του κράτους της Κύπρου» (Λιάκουρας, 2019, σ. 44). Εν συνεχεία, δυνάμει του ψηφίσματος 550/1984, επανέλαβε την προαναφερθείσα έκκληση, καθιστώντας τη μονομερή ανακήρυξη νομικά άκυρη.

Τη σκυτάλη έλαβε το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΔΔΑ) στην υπόθεση Τιτίνας Λοϊζίδου κατά της Τουρκίας του 1996 (ECHR, 1996). Συγκεκριμένα, «αναγνώρισε απερίφραστα την ευθύνη της Τουρκίας για την πολιτική και τις ενέργειες των αρχών της «ΤΔΒΚ», τονίζοντας ότι η προσφεύγουσα στερήθηκε και εξακολουθεί να στερείται την πρόσβαση στο βόρειο τμήμα της Κύπρου ως αποτέλεσμα της παρουσίας των τουρκικών δυνάμεων¹⁰³ στην Κύπρο, οι οποίες ασκούν αποτελεσματικό και πλήρη έλεγχο στην παραμεθόρια περιοχή» (Ρούκουνας, 2021, σ. 417).

Τέλος, την παρανομία της επέμβασης και την απουσία εννόμων συνεπειών στην κατεχόμενη Κύπρο επεσήμανε το ΔΔΧ, στην παράγραφο 81 της πρόσφατης γνωμοδότησής του περί του Κοσόβου (I.C.J., 2010).

4.3.5 Συμπεράσματα

Ως εκ της προηγηθείσας ανάλυσης, προκύπτει ότι η μονομερής ένοπλη επίθεση της Τουρκίας δεν απορρέει από κανένα δικαίωμα εκ της Συνθήκης Εγγυήσεως. Αντιθέτως, καθίσταται σαφές ότι ένας κανόνας *jus cogens* δεν δύναται να ακυρωθεί από μία διεθνή συνθήκη και, ως εκ τούτου, το άρθρο 4(2) της Συνθήκης Εγγυήσεως της Κύπρου είναι νομικώς άκυρο. Η μονομερής ένοπλη επέμβαση της Τουρκίας, η οποία είχε ως στόχο την *de facto* διαίρεση του νησιού, παραβίασε κατάφωρα την κυριαρχία, την πολιτική ανεξαρτησία και την ακεραιότητα της Κύπρου, καθώς και τις θεμελιώδεις αρχές και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου, όπως εκείνων της εδαφικής ακεραιότητας, της αυτοδιάθεσης, της μη επέμβασης και του αμεταβλήτου των συνόρων. Επιπλέον, παραβίασε την αρχή της απαγόρευσης χρήσης βίας, η οποία αποτελεί κανόνα επιτακτικού ή αναγκαστικού δικαίου (*jus cogens*) και, ως εκ τούτου, ενεργοποιεί την υποχρέωση των κρατών για τη μη αναγνώριση της «ΤΔΒΚ». Η μονομερής ανακήρυξη της ανεξαρτησίας της «ΤΔΒΚ» συνιστά παρανομία και είναι άκυρη. Η παρανομία δεν απορρέει από το μονομερή χαρακτήρα των ανακηρύξεων αυτών καθαυτών, αλλά ως απόρροια της παραβίασης της αρχής της απαγόρευσης χρήσης βίας, η οποία αποτελεί κανόνα αναγκαστικού δικαίου. Η διεθνής κοινότητα, ήτοι τα κράτη αλλά και το ΣΑ, όπως και η ΓΣ του ΟΗΕ, έχουν καταδικάσει σύσσωμα και με αυστηρότητα την ανακήρυξη της «ΤΔΒΚ» και, συνεπακολούθως, δεν την αναγνωρίζουν ως κυρίαρχο κράτος, αλλά ως τμήμα της

¹⁰³ Ο προαναφερθείς στρατιωτικός έλεγχος της Τουρκίας επί του βορείου τμήματος του νησιού επιβεβαιώθηκε και στην υπόθεση Ξενίδη-Αρέστη κατά της Τουρκίας, το 2005.

ΚΔ, της οποίας η άσκηση κυριαρχίας επί του βορείου τμήματός της έχει προσωρινά ανασταλεί εξαιτίας της τουρκικής κατοχής. Τέλος, το δικαίωμα της αυτοδιαθέσεως, παρότι ασκήθηκε κατά τρόπο ιδιόρρυθμο για το λαό της Κύπρου, εντούτοις αφενός εδραιώθηκε με την ανεξαρτησία της Κύπρου και αφετέρου ασκήθηκε καθ' ολοκληρίαν και κατ' επέκταση και από τις δύο κοινότητες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η πολυπλοκότητα του Διεθνούς Δικαίου, οι διαφορετικές εκτιμήσεις και η πληθώρα απόψεων που κατά καιρούς έχουν διατυπωθεί περί σημαντικών ζητημάτων, φαινομένων, κανόνων και αρχών τού εν λόγω Δικαίου από μεγάλη μερίδα ακαδημαϊκών και θεωρητικών της διεθνολογικής κοινότητας, καθιστούσαν εκ των προτέρων το εγχείρημα για τη συγγραφή της παρούσας διατριβής δύσκολο μεν, εξαιρετικά ενδιαφέρον δε.

Αναντίρρητα, στη σύγχρονη εποχή επιβεβαιώνεται όλο και περισσότερο θεσμικά ή και αρνητικά ο παρεμβατικός ρόλος της διεθνούς κοινότητας, γεγονός που καθιστά την ίδια *«ως μια αυτοτελή οντότητα με δικαιώματα και υποχρεώσεις στη διεθνή δικαιοταξία, αλλά και αδυναμίες»* (Περράκης, 2008, σ. 7). Παρότι το Διεθνές Δίκαιο παρουσιάζει, τα τελευταία χρόνια, μια εντυπωσιακή δυναμική αναφορικά με τη διεύρυνση και την εξέλιξή του, εντούτοις υπάρχουν θεμελιώδη ζητήματα, στα οποία η στάση της διεθνούς κοινότητας και δικαιοταξίας παρέμεινε αναλλοίωτη.

Ως ένα εξ αυτών των ζητημάτων, καθίσταται η διαχρονική αδυναμία σύγκλισης μεταξύ των διαφόρων δρώντων της διεθνούς κοινότητας όσον αφορά στην αρχή της αυτοδιάθεσης και δη στην ερμηνεία, στο περιεχόμενο, στα όρια και στα κριτήρια εφαρμογής της, και τούτο, διότι αποτελεί εκείνη την αρχή, η οποία δύναται να προσδώσει άμα τη εφαρμογή της την πολυπόθητη ανεξαρτησία. Παρότι υφίσταται καθολική συναίνεση ως προς το ότι η άσκηση του δικαιώματος της αυτοδιάθεσης (εξωτερικής) δεν συνιστά οικουμενικό δικαίωμα των απανταχού εθνικών, θρησκευτικών ή γλωσσικών πληθυσμιακών ομάδων, αφού το τελευταίο θα σήμαινε έναν ακατάπαυστο κερματισμό, εντούτοις η ολοκλήρωση της διαδικασίας της αποαποικιοποίησης δεν έθεσε τέλος στις απαιτήσεις περί ανεξαρτησίας, επιβεβαιώνοντας ότι η ιδέα της αυτοδιάθεσης δεν έχει στερέψει. Παρά ταύτα, επί του παρόντος, η ανάδυση νέων οντοτήτων και η μετέπειτα κτήση της κρατικής τους υπόστασης δύναται να συντελεστεί μόνον μέσω διάλυσης ή κατόπιν συγκατάθεσης του πατρογονικού κράτους.

Η αυτοδιάθεση δεν συνεπάγεται δικαίωμα στην ανεξαρτησία. Τούτο συνετελέσθη μόνον εντός του πλαισίου της αποαποικιοποίησης και, πέραν του εν λόγω πλαισίου, αποκλειστικά σε περιπτώσεις που τελούσαν υπό ξένη κατοχή και ρατσιστικό καθεστώς. Ως εκ τούτου, επιβάλλεται προσεκτική χρήση των όρων, αφού στη μετα-αποικιακή εποχή η έκφραση του δικαιώματος στην αυτοδιάθεση

επιτυγχάνεται εκ της εσωτερικής της διάστασης, ακόμη και με τη μορφή αυτονομίας, αυτοδιοίκησης, αποκέντρωσης ή και ομοσπονδοποίησης.

Επιπροσθέτως, το Διεθνές Δίκαιο, ως κατεξοχήν κρατοκεντρικό θα ήταν αδύνατο να μην είχε προβλέψει θεσμούς, οι οποίοι θα ήταν σε θέση να προστατέψουν τα βασικά υποκείμενά του, δηλαδή τα κράτη, αφού τα τελευταία καθίστανται ταυτοχρόνως και οι βασικοί συντελεστές της δημιουργίας του. Είναι, επομένως, πρόδηλο ότι ο νομιμοποιητικός μανδύας θα απουσίαζε σε σχέση με τα αποσχιστικά φαινόμενα. Επιπλέον, το κράτος θωρακίστηκε με μία σειρά από θεμελιώδεις αρχές του Διεθνούς Δικαίου, ήτοι την αρχή της κυριαρχίας και ανεξαρτησίας, την αρχή της εδαφικής ακεραιότητας, αλλά και την αρχή της μη απειλής ή χρήσης βίας, την αρχή του απαραβίαστου των συνόρων και την αρχή της μη επέμβασης, παρόλο που η πλειονότητα των προαναφερθέντων αρχών ανάγεται στη σφαίρα των διακρατικών σχέσεων. Παρότι οι μονομερείς ανακηρύξεις ανεξαρτησίας ούτε ενθαρρύνονται αλλά ούτε απαγορεύονται και, ως εκ τούτου, δεν αποτελούν παραβίαση του Διεθνούς Δικαίου, εντούτοις η έως τώρα διεθνής πρακτική δεν τις κάνει αποδεκτές, πλην ελαχίστων εξαιρέσεων, ήτοι του κράτους του Μπαγκλαντές και, υπό προϋποθέσεις, του Κοσόβου (*sui generis*).

Οι ως άνω περιπτώσεις, φυσικά, συνιστούν όχι απλώς μία οποιαδήποτε απόσχιση, αλλά επανορθωτική ή, αλλιώς, θεραπευτική απόσχιση (*remedial secession*), θεωρία, η οποία, παρά την απουσία ομοιόμορφης πρακτικής και πεποίθησης δικαίου (*opinio juris*) αλλά και τη μη επιβεβαίωσή της εκ της νομολογίας και της διεθνούς πρακτικής, φαίνεται να κερδίζει έδαφος στην καρδιά και στο μυαλό μεγάλης μερίδας ερευνητών και ακαδημαϊκών, κυρίως για περιπτώσεις εκτεταμένων και μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, όπως για παράδειγμα, η περίπτωση της συντέλεσης γενοκτονίας, ως μίας έσχατης λύσης και κατ' εξαίρεση εφαρμογής της αρχής της αυτοδιάθεσης.

Πέραν τούτων, μέσα από τη συγκριτική ανάλυση των ως άνω περιπτωσιολογικών μελετών απόσχισης που έλαβαν χώραν στα κυρίαρχα κράτη της Ουκρανίας και της Κύπρου, προκύπτουν σημαντικές ομοιότητες και διαφορές, καθώς και άξια αναφοράς συμπεράσματα.

Κατά πρώτον, και στις τρεις περιπτωσιολογικές μελέτες τα κράτη–παραβάτες προσπάθησαν να νομιμοποιήσουν την επέμβασή τους. Η μεν Ρωσία επικαλέστηκε και στις δύο περιπτώσεις (Κριμαία και Ντονμπάς) το δικαίωμα της συλλογικής νόμιμης άμυνας, κατόπιν υποτιθέμενου αιτήματος αμυντικής συνδρομής, το οποίο

απορρέει εκ του άρθρου 51 του Χάρτη/ΟΗΕ. Η δε Τουρκία επικαλέστηκε τη Συνθήκη Εγγυήσεως, η οποία της παρείχε το υποτιθέμενο δικαίωμα μονομερούς ένοπλης επεμβάσεως.

Κατά δεύτερον, η αιτιολόγηση και των δύο κρατών, ήτοι της Ρωσίας και της Τουρκίας, διακρίνεται από το κοινό μοτίβο, που αφορά στην προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των μειονοτήτων τους, ήτοι την προστασία υπηκόων τους στο εξωτερικό, υπό το πρίσμα του άρθρου 51 του Χάρτη περί του δικαιώματος της νόμιμης άμυνας. Μικρή διαφοροποίηση παρουσιάζεται όσον αφορά στον ισχυρισμό των εκτεταμένων και μαζικών παραβιάσεων των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τον οποίο προέβαλε η Ρωσία για την αναγνώριση των αποσχισθεισών περιοχών της Κριμαίας, του Ντονέτσκ και του Λουγκάνσκ, οι οποίες οντότητες, σύμφωνα με την άποψή της, δύνανται να θεωρηθούν ως περιπτώσεις θεραπευτικής απόσχισσης και, κατ' επέκταση, ως εξαιρετικές εφαρμογές της αρχής της αυτοδιάθεσης. Στον αντίποδα, το υποτιθέμενο δικαίωμα άσκησης στην αυτοδιάθεση, που διαθέτει η τουρκοκυπριακή κοινότητα, αποτέλεσε τη βάση των ισχυρισμών της Τουρκίας, σε μια προσπάθεια νομιμοποίησης της ανακήρυξης της «ΤΔΒΚ».

Κατά τρίτον, οι μονομερείς ανακηρύξεις ανεξαρτησίας και στις τρεις περιπτώσιολογικές μελέτες, καθώς και οι μετέπειτα προσαρτήσεις της Κριμαίας, του Ντονέτσκ και του Λουγκάνσκ εκ μέρους της Ρωσίας, προέρχονται από διεθνώς παράνομη χρήση βίας ή, τουλάχιστον, από απειλή χρήσης βίας για την περίπτωση της Κριμαίας, η οποία καθίσταται αντίθετη προς τις αρχές του Χάρτη/ΟΗΕ και παραβιάζει κανόνα αναγκαστικού ή επιτακτικού δικαίου (*jus cogens*), ήτοι το άρθρο 2(4) του Χάρτη, από τον οποίο κανόνα καμία παρέκκλιση δεν είναι επιτρεπτή. Κατόπιν τούτου, σύμφωνα με την αρχή «*ex injuria non oritur jus*», οι μονομερείς ανακηρύξεις της ανεξαρτησίας και των τριών μελετών περίπτωσης, όπως και οι δύο μετέπειτα προσαρτήσεις εκ μέρους της Ρωσίας, αφενός συνιστούν παρανομία, και είναι άκυρες, και αφετέρου ενεργοποιούν την υποχρέωση των κρατών για τη μη αναγνώρισή τους.

Κατά τέταρτον, η στάση της διεθνούς κοινότητας στις περιπτώσιολογικές μελέτες του Ντονέτσκ, του Λουγκάνσκ και της «ΤΔΒΚ» χαρακτηρίζεται σε μεγάλο βαθμό αποφασιστική, σε αντίθεση με την περίπτωση της Κριμαίας, στην οποία οι πιέσεις, που ασκήθηκαν στη Ρωσία, χαρακτηρίζονται ως ήπιες. Εκτιμάται ότι η αποφασιστική στάση της διεθνούς κοινότητας θα συνεχιστεί στον ίδιο βαθμό και στο

μέλλον, με απώτερο σκοπό την εξουθένωση του παραβατικού κράτους και την άσκηση πίεσης για την επιστροφή στην προ της παρανομίας κατάσταση (status quo ante). Επί του προκειμένου, διαφαίνεται μια διαφοροποίηση στη στάση της διεθνούς κοινότητας όσον αφορά στις δύο περιπτώσιολογικές μελέτες, στις οποίες εμπλεκόμενο μέρος συνιστά η Ρωσία. Και τούτο, διότι η κατάχρηση του δικαιώματος της αρνησικυρίας (βέτο) εκ μέρους της καθιστά ανενεργή την παντοδυναμία του ΣΑ/ΟΗΕ και αποτελεί ανατρεπτικό παράγοντα όσον αφορά στο ρόλο του, ως θεσμικού οργάνου της διεθνούς έννομης τάξης και, κατ' επέκταση, στην επιβολή του Διεθνούς Δικαίου, αφού τα ψηφίσματα της ΓΣ/ΟΗΕ δεν διαθέτουν την ισχύ της επιβολής ως προς το κράτος-παραβάτη.

Κατά πέμπτον, η Ρωσία ακολουθεί μια αντιφατική πολιτική όσον αφορά στην εφαρμογή του Διεθνούς Δικαίου, και δη της απόσχισης, αφού τηρεί εκ διαμέτρου αντίθετη στάση στις περιπτώσεις των αποσχίσεων της Νότιας Οσετίας, της Αμπχαζίας, της Κριμαίας, του Ντονέσκ και του Λουγκάνσκ, σε σχέση με τη στάση που ακολούθησε στις περιπτώσεις της «ΤΔΒΚ» και του Κοσόβου¹⁰⁴.

Κατά έκτον, ως απόρροια του προαναφερθέντος, καταδεικνύεται αναμφίβολα η ευθραυστότητα του συστήματος του Διεθνούς Δικαίου εν τη ελλείψει αυτοματοποιημένων μηχανισμών επιβολής, οι οποίοι καθίστανται ακόμη προβληματικότεροι στις περιπτώσεις που τα ισχυρά κράτη επιδιώκουν την προώθηση ίδιων στόχων.

Κατά έβδομον, τα κράτη-παραβάτες κατέβαλαν μια προσπάθεια υποστήριξης και νομιμοποίησης του τρόπου δράσης τους, γεγονός που αναδεικνύει αφενός την αντίληψη περί της νομιμότητας, που απορρέει εκ της επίκλησης του Διεθνούς Δικαίου, και αφετέρου την αξία, που αποδίδεται στο σύστημα του εν λόγω δικαίου.

Κατά όγδοον, τα de facto κράτη συνιστούν μαύρη τρύπα εντός του Διεθνούς Δικαίου, αφού είναι σε θέση να επιβιώσουν επί της γκρίζας ζώνης, που σχηματίζεται ανάμεσα στο δίκαιο και την πραγματικότητα. Οι αποσχιστικές προσπάθειες δεν φαίνεται ότι θα εκλείψουν, με αποτέλεσμα να αποτυπώνεται μια ακατάπαυστα

¹⁰⁴ Η Ρωσία, κατά τη διαδικασία ενώπιον του ΔΔΧ, εν όψει της γνωμοδότησης που ζήτησε η ΓΣ/ΟΗΕ περί της νομιμότητας της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσόβου «...συντάχθηκε αναφανδόν με τους αντιτιθέμενους και υποστήριξε πεισματικά την υπεροχή της εδαφικής ακεραιότητας, που κατ' αυτήν ακυρώνει την απόσχισή» (Λιάκουρας, 2022, σ. 100).

συνεχόμενη αλλαγή στον παγκόσμιο γεωγραφικό χάρτη. Ως εκ τούτου, το διακύβευμα για το Διεθνές Δίκαιο είναι να προηγείται αντί να έπεται των εξελίξεων.

Κατά ένατον, το Διεθνές δίκαιο δεν αποτελεί τείχος απαγορεύσεων, με το οποίο θα προστατευόταν η κυριαρχία και η εδαφική ακεραιότητα ενός κράτους, αλλά ούτε, όπως αναφέρει ο Π. Λιάκουρας, *«θα προέβλεπε μια αστυνομικού τύπου επιβολή με άμεση επέμβαση»* (Λιάκουρας, 2022, σ. 104). Κατόπιν τούτου, αναδεικνύεται, στη σύγχρονη εποχή, η ανάγκη να αποτελεί η εθνική ασφάλεια μέριμνα του κάθε κράτους, η επίτευξη της οποίας αφενός δύναται να επέλθει κατόπιν σύναψης συμμαχιών, ήτοι εξωτερικής εξισορρόπησης, σε συνδυασμό με την αξιοποίηση των εσωτερικών συντελεστών ισχύος, ήτοι της εσωτερικής εξισορρόπησης, και αφετέρου επιβάλλεται αναφανδόν.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- ΒΤΕ. (1923, Ιουλίου 24). *Συνθήκη Λωζάνης*. Ανάκτηση από Βουλή των Ελλήνων:
<https://www.hellenicparliament.gr/onlinePublishing/DOD/011-057.pdf>
- ΒΤΕ. (2019, Νοεμβρίου 2019). *Σύνταγμα*. Ανάκτηση από Βουλή των Ελλήνων:
<https://www.hellenicparliament.gr/Vouli-ton-Ellinon/To-Politevma/Syntagma/>
- ΕΚ. (2014, Μαρτίου 13). *Ψήφισμα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου της 13ης Μαρτίου 2014 σχετικά με την εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία (2014/2627(RSP))*.
Ανάκτηση από Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο:
https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2014-0248_EL.html
- ΟΗΕ. (1945, Ιουνίου 26). *Καταστατικό του Διεθνούς Δικαστηρίου*. Ανάκτηση από
Περιφερειακό Κέντρο Πληροφόρησης του ΟΗΕ:
<https://unric.org/el/καταστατικο-του-διεθνους-δικαστηριο-2/>
- ΟΗΕ. (1945, Ιουνίου 26). *Χάρτης ΟΗΕ*. Ανάκτηση από Περιφερειακό Κέντρο
Πληροφόρησης του ΟΗΕ: <https://unric.org/el/χαρτησ-οηε>
- ΠΔΣ. (1969, Δεκεμβρίου 18). *Vienna Convention on the Law of Treaties*. Ανάκτηση
από Παγκύπριος Δικηγορικός Σύλλογος:
http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1976_1_062.pdf

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Αιμιλιανίδης, Α. (2006). *Η Υπέρβαση του Κυπριακού Συντάγματος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλας.
- Αντωνόπουλος, Κ., & Μαγκλιβέρας, Κ. (2017). *Το δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας* (3η εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Αρβανιτόπουλος, Κ. (2022). Αμερική. Στο Κ. Φίλης, *Το Μέλλον της Ιστορίας: Πώς ο Πόλεμος της Ουκρανίας Αλλάζει το Παγκόσμιο Τοπίο* (σσ. 20-29). Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Ηρακλείδης, Α. (2015). *Διεθνείς Σχέσεις και Διεθνής Πολιτική*. [ηλεκτρ. βιβλ.]. Αθήνα: Σύλλογος Ελληνικών Ακαδημαϊκών Βιβλιοθηκών. Διαθέσιμο στο:
<https://repository.kallipos.gr/handle/11419/6150>.

- Ηρακλείδης, Α. (2017). Αποσχιστικός Εθνικισμός και Διεθνής Κοινωνία: Το Σκηνικό Χθες και Σήμερα. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 3(2), 36-70. doi:10.12681/hpsa.15302.
- Καλογερόπουλος-Στράτης, Σ. (1977). *Το Δικαίωμα των Λαών στην Αυτοδιάθεση: Η Παραβίασή του στην Κύπρο*. Αθήνα: Παπαζήσης.
- Καρεκλάς, Ι. (2014). *Διεθνές Δίκαιο: Με έμφαση στο Δίκαιο του Πολέμου*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Κουλουμπής, Θ. Α. (2013). Κύπρος 1954-74. Λάθη και Διδάγματα. Στο Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, & Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών: Η λογική της περιορισμένης αυτοδιάθεσης* (σσ. 441-449). Αθήνα: Πατάκης.
- Λιάκουρας, Π. (2007). *Το Κυπριακό από τη Ζυρίξη στη Λουκέρνη: Σε Αναζήτηση Ομοσπονδιακής Επίλυσης*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Λιάκουρας, Π. (2008). Η Βία και η Άμυνα στο Διεθνές Δίκαιο: Μία Επανεκτίμηση. Στο Δ. Τριανταφύλλου, Κ. Υφαντής, Ε. Χατζηβασιλείου, Δ. Τριανταφύλλου, Κ. Υφαντής, & Ε. Χατζηβασιλείου (Επιμ.), *Διεθνείς Σχέσεις: Σύγχρονη Θεματολογία και Προσεγγίσεις* (σσ. 248-293). Αθήνα: Παπαζήσης.
- Λιάκουρας, Π. (2009). Η Προβληματική της Απόσχισης Υπό το Φως των Εξελίξεων στο Κόσσοβο. Στο Σ. Περράκης, & Σ. Περράκης (Επιμ.), *Μάτιες στο Σύγχρονο Τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων* (σσ. 79-117). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Λιάκουρας, Π. (2012). Η Διάλυση της Πρώην Γιουγκοσλαβίας και η Ανάδυση των Νέων Κρατών στο Διεθνές Δίκαιο. Στο Κ. Κεντρωτής (Επιμ.), *Μετά το "Τέλος" της Ιστορίας* (σσ. 111-148). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Λιάκουρας, Π. (2013). Η αυτοδιάθεση και το Κυπριακό στη δεκαετία του 1950. Στο Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, & Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (σσ. 363-381). Αθήνα: Πατάκης.
- Λιάκουρας, Π. (2019). Κυπριακό: Από το δημοψήφισμα του 1950, στο ευάλωτο συναινετικό κράτος και, εν τέλει, στη μετ' εμποδίων αναζήτηση της ομοσπονδιακής λύσης. Στο Α. Κλάφης, *Ειδικά Θέματα Διπλωματίας και Διεθνούς Οργάνωσης* (σσ. 21-64). Αθήνα: Παπαζήσης.

- Λιάκουρας, Π. (2022). Διεθνές Δίκαιο. Στο Κ. Φίλης, *Το Μέλλον της Ιστορίας: Πώς ο Πόλεμος της Ουκρανίας Αλλάζει το Παγκόσμιο Τοπίο* (σσ. 95-105). Αθήνα: Παπαδόπουλος.
- Mallinson, W. (2008). *Κύπρος: Ιστορική Επισκόπηση*. (PIO) Ανάκτηση από mfa.gov.cy: [http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/All/C29A8A25E7BB031EC1257AE700423707/\\$file/Cyprus,%20A%20Historical%20Overview%20gr%20\(2011\).pdf](http://www.mfa.gov.cy/mfa/Embassies/Embassy_Warsaw.nsf/All/C29A8A25E7BB031EC1257AE700423707/$file/Cyprus,%20A%20Historical%20Overview%20gr%20(2011).pdf)
- Μπρεδήμας, Α. (1986). *Αυτοδιάθεση Λαών και Εδαφικές Διεκδικήσεις*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Μπρεδήμας, Α. (2013). Το Κυπριακό στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών: Η λογική της περιορισμένης αυτοδιάθεσης. Στο Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, & Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (σσ. 451-460). Αθήνα: Πατάκης.
- Παπαδημητρίου, Γ. (1997). *Το Συνταγματικό Πρόβλημα της Κυπριακής Δημοκρατίας: Συλλογή Άρθρων*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Περράκης, Σ. (1993). *Τα Δικαιώματα των Λαών και των Μειονοτήτων: Μια Προβληματική σε Εξέλιξη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.
- Περράκης, Σ. (2008). *ΚΟΣΟΒΟ, Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία: αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21ο αιώνα*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης.
- Περράκης, Σ. (2013). Το Κυπριακό και το διεθνές σύστημα 1945-1974: Μια ανασύνθεση και μερικές κριτικές σκέψεις από τη σκοπιά του διεθνούς δικαίου. Στο Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, & Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (σσ. 461-474). Αθήνα: Πατάκης.
- Ροζάκης, Χ. (1994). *Η Προστασία των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων σε μια Μεταβαλλόμενη Ευρώπη: Η Αυτοδιάθεση των Λαών και οι Μειονότητες στην Πολιτική της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*. Αθήνα- Κομοτηνή: Αντ. Σάκκουλας.
- Ροζάκης, Χ. (2017). Η αυτοδιάθεση των λαών και η αναγνώριση των κρατών: Αναμοχλεύοντας δύο παραδοσιακούς όρους του Διεθνούς Δικαίου στην ευρωπαϊκή κρίση. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 2(2), 9-30. doi:10.12681/hpsa.15313.
- Ρούκουνας, Ε. (2021). *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο* (4η εκδ.). Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

- Συρίγος, Α. Μ. (2013). Η ελληνική μεραρχία στην Κύπρο (1964-68) και ο ρόλος των μεγάλων δυνάμεων. Στο Π. Παπαπολυβίου, Α. Συρίγος, & Ε. Χατζηβασιλείου, *Το Κυπριακό και το Διεθνές Σύστημα, 1945-1974: Αναζητώντας θέση στον κόσμο* (σσ. 267-288). Αθήνα: Πατάκης.
- Χατζηαντωνίου, Κ. (2007). *Κύπρος 1954-1974: Από το έπος στην τραγωδία*. Αθήνα: Ιωλκός.
- Χρυσοστομίδης, Κ. (1994). *Το Κράτος της Κύπρου στο Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- CoE. (2014). *Opinion no. 762/2014*. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Venice: European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Ανάκτηση από [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD\(2014\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2014)002-e)
- ECHR. (1996). *Case of Loizidou v. Turkey (Application no. 15318/89)*. Strasbourg. Retrieved from file:///C:/Users/user/Downloads/001-58007.pdf
- EUCO. (2014). *CONCLUSIONS 20/21 MARCH 2014 EUCO 7/1/14,REV1*. Brussels: European Council. Retrieved from https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/141749.pdf
- GA. (1987). *42/22 (Declaration on the Enhancement of the Effectiveness of the Principle of Refraining from the Threat or Use of Force in International Relations)*. General Assembly. Ανάκτηση από file:///C:/Users/user/Downloads/A_RES_42_22-EN%20(1).pdf
- GA. (2014). *68/262. Territorial integrity of Ukraine (Resolution adopted on 27 March 2014)*. General Assembly. Retrieved from <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/455/17/PDF/N1345517.pdf?OpenElement>
- GA. (2022). *A/ES-11/L.1 (Aggression against Ukraine)*. General Assembly. Ανάκτηση από <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N22/293/36/PDF/N2229336.pdf?OpenElement>

- GreeceMFA. (1960, August 16). *Treaty of Guarantee*. Retrieved from mfa.gr:
https://www.mfa.gr/images/docs/kypriako/treaty_of_guarantee.pdf
- I.C.J. (1949). *The Corfu Channel Case*. International Court of Justice. Retrieved from <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/1/1499.pdf>
- I.C.J. (1975). *Western Sahara*. International Court of Justice. Ανάκτηση από <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf>
- I.C.J. (1986). *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*. International Court of Justice. Ανάκτηση από <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/70/070-19860627-JUD-01-00-EN.pdf>
- I.C.J. (1995, June 30). *East Timor*. International Court of Justice. Retrieved from International Court of Justice: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/84/084-19950630-JUD-01-00-EN.pdf>
- I.C.J. (2004). *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*. International Court of Justice. Retrieved from <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/131/131-20040709-ADV-01-00-EN.pdf>
- I.C.J. (2005). *Armed Activities on the Territory of the Congo*. International Court of Justice. Retrieved from <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/116/116-20051219-JUD-01-00-EN.pdf>
- I.C.J. (2010). *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion*. International Court of Justice. Retrieved from <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/141/141-20100722-ADV-01-00-EN.pdf>
- I.C.J. (2022). *Allegations of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*. International Court of Justice. Retrieved from <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/182/182-20220316-ORD-01-00-EN.pdf>
- OCHA. (2014, April 15). *Report on the Human Rights situation in Ukraine*. Ανάκτηση από ReliefWeb:
file:///C:/Users/user/Downloads/Ukraine_Report_15April2014.pdf

- OSCE. (1975, August 1). *Conference on Security and Co-operation in Europe Final Act*. Retrieved from Organisation of Security and Co-operation in Europe: <https://www.osce.org/files/f/documents/5/c/39501.pdf>
- PACE. (2014a, April 9). *Resolution 1988 (2014) Final Version*. Retrieved from Parliamentary Assembly of the Council of Europe: <https://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=20873&lang=en>
- PACE. (2014b, April 10). *Resolution 1990 (2014) Final Version*. Retrieved from Parliamentary Assembly of the Council of Europe: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=20882>
- SCC. (1998, August 20). *Reference re Secession of Quebec*. Retrieved from Supreme Court Judgments: <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/1643/index.do>
- UN. (1960, December 14). *General Assembly resolution 1514 (XV), Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples*. Retrieved from Office of the High Commissioner for Human Rights: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples>
- UN. (1966, December 19). *International Covenant on Civil and Political Rights*. Retrieved from United Nations Treaty Collection: <https://treaties.un.org/doc/Publication/UNTS/Volume%20999/volume-999-I-14668-English.pdf>
- UN. (1966, December 19). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. Retrieved from Office of the High Commissioner for Human Rights: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>
- UN. (1970, October 24). *Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States*. Retrieved from United Nations Digital Library: <https://digitallibrary.un.org/record/202170?ln=en>
- UN. (1974). *A/RES/3314(XXIX)*. General Assembly. Ανάκτηση από [https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314\(XXIX\)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False](https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FRES%2F3314(XXIX)&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False)

- UN. (1983, November 18). *Resolution 541(1983)/adopted by the Security Council at its 2500th meeting*. Ανάκτηση Δεκ 22, 2021, από <https://digitallibrary.un.org/record/58970>
- UN. (1993, June 25). *Vienna Declaration and Programme of Action*. Retrieved from Office of the High Commissioner for Human Rights: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/vienna-declaration-and-programme-action>
- UNSC. (2014). *UN Documents S/PV.7124*. New York: United Nations Security Council. Retrieved from https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7124.pdf

ΔΕΥΤΕΡΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ

- Abi-Saab, G. (2006). Conclusion. In M. G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives* (pp. 470-476). Cambridge: Cambridge University Press.
- Bebler, A. (2015). Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*, 15(1), 35-54. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2576142.
- Bebler, A. (2015, March). Crimea and the Russian-Ukrainian Conflict. *Romanian Journal of European Affairs*, 15(1), 35-54. Ανάκτηση από https://www.researchgate.net/publication/297774543_Crimea_and_the_Russian-Ukrainian_Conflict.
- Bull, H. (1984). *Intervention in World Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Cassese, A. (1995). *Self-Determination of Peoples: A Legal Reappraisal*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cassese, A. (2012). *Διεθνές Δίκαιο*. Αθήνα: Gutenberg.
- Cavandoli, S. (2016). The unresolved dilemma of self-determination: Crimea, Donetsk and Luhansk. *The International Journal of Human Rights*, 20(7), 875-892. doi:10.1080/13642987.2016.1192533.
- Cavandoli, S., & Wilson, G. (2022, 4 July 4). Distorting Fundamental Norms of International Law to Resurrect the Soviet Union: The International Law

- Context of Russia's Invasion of Ukraine. *Netherlands International Law Review*, 1-28. doi:10.1007/s40802-022-00219-9.
- Christakis, T. (1996). Self-Determination, Territorial Integrity and Fait Accompli in the Case of Crimea. *Max-Planck-Institut für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht*, 207, 75-100. Ανάκτηση από https://www.zaoerv.de/75_2015/75_2015_1_a_75_100.pdf.
- Christakis, T. (1999). *Le droit a l' auto-détermination en dehors de situation de décolonisation*. Paris: La documentation française.
- Christakis, T. (2006). The State as a 'primary fact': some thoughts on the principle of effectiveness. In M. G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives* (pp. 138-170). Cambridge: Cambridge University Press.
- Chrysostomides, K. (2000). *The Republic of Cyprus: A Study in International Law*. Zuidpoolringel: Martinus Nijhoff Publishers.
- Cobban, A. (1945). *National Self-Determination*. London: Oxford University Press.
- Crawford, J. (1998). State Practice and international Law in Relation to Secession. *British Yearbook of International Law*, 69(1), 85-117. doi:10.1093/bybil/69.1.85.
- Crawford, J. (2007). *The Creation of States in International Law* (2nd ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Dugard, J., & Raic, D. (2006). The role of recognition in the law and practice of secession. In M. G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives* (pp. 94-137). Cambridge : Cambridge University Press.
- Franck, T. M. (1995). *Fairness in International Law and Institutions*. Oxford: Oxford University Press.
- Franck, T. M. (1996). Clan and Superclan: Loyalty, Identity and Community in Law and Practice. *The American Journal of International Law*, 90(3), 359-383. doi:<https://doi.org/10.2307/2204063>.
- Heraclides, A. (1991). *The Self-Determination of Minorities in International Politics*. London: Frank Cass and Company Limited.
- Higgins, R. (1995). *Problems and Process: International Law and How We Use It*. Oxford University Press: Oxford.

- Knop, K. (2002). *Diversity and Self-Determination in International Law*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kohen, M. G. (2006). *Secession: International Law Perspectives*. Cambridge : Cambridge University Press.
- Nolte, G. (2006). Secession and External Intervention. In M. G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives* (pp. 65-93). Cambridge: Cambridge University Press.
- Quane, H. (1998). The United Nations and the Evolving Right to Self-Determination. *The International and Comparative Law Quarterly*, 537-572. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/761423>
- Radan, P. (2002). *The Break-up of Yugoslavia and International Law*. London: Routledge.
- Raic, D. (2002). *Statehood and the Law of Self-Determination*. Hague: Kluwer Law International.
- Slomanson, W. R. (2015). Crimean Secession in International Law. *Hungarian Yearbook of International and European Law*, 3, 1-23. Retrieved from https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2634634.
- Smith, B., & Harari, D. (2014, March 17). *Ukraine, Crimea and Russia*. Ανάκτηση από House of Commons Library: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/RP14-16/RP14-16.pdf>.
- Sterio, M. (2013). *The Right to Self-Determination: "Selfistans", secession, and the rule of the great powers*. New York : Routledge.
- Thors, A. (2014, March 6). *Developing situation in Crimea alarming, says OSCE High Commissioner on National Minorities*. Retrieved from OSCE: <https://www.osce.org/hcnm/116180>.
- Tomuschat, C. (1993). Self-Determination in a Post-Colonial World. In C. Tomuschat, *Modern Law of Self-Determination* (pp. 1-20). Dordrecht: Martinus Nijhoff.

- Tomuschat, C. (2006). Secession and self-determination. In M. G. Kohen, *Secession: International Law Perspectives* (pp. 23-45). Cambridge: Cambridge University Press.
- Vidmar, J. (2014). Crimea's Referendum and Secession: Why it Resembles Northern Cyprus More than Kosovo. *European Journal of International Law*, 1-4. Ανάκτηση από <https://www.ejiltalk.org/crimeas-referendum-and-secession-why-it-resembles-northern-cyprus-more-than-kosovo/>
- Weller, M. (2005). The self-determination trap. *Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics*, 4(1), 3-28. doi:10.1080/17449050500072796
- Weller, M. (2009). Settling Self-determination Conflicts: Recent Developments. *The European Journal of International Law*, 20(1), 111-165. doi:10.1093/ejil/chn078
- Weller, M. (2022, March 9). *Russia's Recognition of the 'Separatist Republics' in Ukraine was Manifestly Unlawful*. Ανάκτηση από European Journal of International Law (EJIL): <https://www.ejiltalk.org/russias-recognition-of-the-separatist-republics-in-ukraine-was-manifestly-unlawful/>
- Zadorozhny, A. (2014). Comparative Characteristic of the Crimea and Kosovo Cases. *European Political and Law Discourse*, 1(3), 4-17. Retrieved from <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2014/2014-1-3/03.pdf>